

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra historie

Bc. Martin Šmakal

*Historicko – právní konotace retribučního soudnictví
v Československu.*

*Analýza soudních řízení u Mimořádného lidového soudu
v Olomouci mezi lety 1945–1947.*

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Karel Podolský

Olomouc 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně na základě pramenů a literatury uvedených v závěrečném seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci dne 10. 8. 2020

.....

Bc. Martin Šmakal

Poděkování

Velice děkuji PhDr. Karlovi Podolskému za vedení práce a podnětné rady, které mi během jejího vypracování poskytl. Zároveň bych chtěl poděkovat zaměstnancům olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě za ochotu a vstřícnost projevenou v průběhu mého bádání. Poděkování patří také mé rodině a blízkým za podporu a trpělivost.

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Stav výzkumu.....	8
2.1	Prameny a literatura	9
2.2	Metodický postup.....	13
3	Druhá světová válka v Olomouci a okolí.....	15
3.1	Celková situace v Československu ve vztahu k německému obyvatelstvu po roce 1945	15
3.2	Německý vliv na Olomouc do roku 1945	16
3.3	Olomouc 1939–1943	19
3.4	Heydrichiáda	21
3.5	Olomouc v letech 1943–1945	22
3.5.1	Válečný zvrát II. světové války.....	22
3.5.2	Osvobozovací boje	25
3.5.3	Olomouc po osvobození.....	27
4	Historické konotace předcházející vzniku tzv. Benešových dekretů.....	30
5	Retribuční dekreta	32
5.1	Právní základ pro retribuční dekreta	32
5.2	Velký retribuční dekret.....	40
5.2.1	Odkaz na předmnichovské právo	40
5.2.2	Vady VRD.....	41
5.2.3	Hmotněprávní část VRD	42
5.2.4	Procesní část VRD	49
5.2.5	Hlava II Velkého retribučního dekretu.....	50
5.3	Stav justice v Československu po osvobození	53
5.4	Změny ve znění retribučního dekretu č. 16/ 1945 Sb.	54
5.5	Dekret č. 17/ 1945 Sb. – o Národním soudu	56
5.6	Dekret č. 138/ 1945 Sb. – „Malý retribuční dekret“	57
5.7	Méně významné retribuční dekreta.....	58
5.7.1	Dekret č. 137/ 1945 Sb.	58
5.7.2	Dekret č. 126/ 1945 Sb.	59
6	Obecná nařízení platná u mimořádného lidového soudu	60
6.1	Ukládání trestů	60
7	Mimořádný lidový soud v Olomouci–výzkumné období 9. 7. 1945–4. 5. 1947.....	63
7.1	Obecně.....	63
7.2	Žalobní důvody	68
7.2.1	Podpora a propagace nacismu (§ 3)	69
7.2.2	Udavačství (§ 11)	70
7.3	Typologie Němců stojících před MLS Olomouc	74
7.3.1	Členové nacistických a fašistických organizací (§ 2)	74
7.4	Činnost MLS Olomouc	76
7.5	Faktor ovlivňující činnost MLS v Olomouci	76
7.5.1	Změna národnosti; státní příslušnosti.....	76

8	Demokratičnost a spravedlnost soudu s Němci u MLS Olomouc.....	79
8. 1	Stíhání probíhalo zákonným způsobem v souladu s trestním řádem	80
8. 2	Obviněný měl možnost uplatnit všechny zákonné prostředky a způsoby obhajoby	82
9	Odsun Němců a retribuce.....	90
10	Závěr.....	93
11	Seznam použitých pramenů a literatury	98
11. 1	prameny:.....	98
11. 1. 1	archivní.....	98
11. 1. 2	Tištěné	99
11. 2.	Literatura	101
11. 3	Internet	104
11. 3. 1	Dekrety prezidenta republiky	104
11. 3. 2	Legislativní dokumenty:.....	105
11. 3. 3	Sborníky	106
11. 3. 4	Diplomové práce	106
11. 3 5	Zprávy a reportáže.....	108
12	Resumé	109
13	Přílohy	110
13. 1	Příklady soudních spisů MLS Olomouc.....	110
14	Anotace.....	117

1 Úvod

„Staly se jistě chyby, ani ne tak v tom, že některé soudy byly příliš ostré a jiné příliš milosrdné, ale že jistá nespravedlnost se pociťuje v nerovnoměrnosti, s jakou si tyto soudy vedly.[...]Ale dodávám upřímně, že jsem nečekal, že retribuční zákon bude uplatňován v takové míře a poměrně celkem dobře a bez větších politických sporů. Čekal jsem křivd daleko více a čekal jsem také daleko více chyb[...]"¹

Takto se vyjádřil k otázce retribuce bývalý československý prezident dr. Edvard Beneš. Druhá světová válka byla největším konfliktem v lidských dějinách.² Konfliktem, který vedle válečných hrůz a bezpočtu lidských tragédií rovněž narušil zavedené demokratické postupy v řadě států, které pak na projevenou bezprecedentní krutost na frontách i v zázemí reagovaly podobně mimořádnými kroky a postupy.

I dr. Beneš jako velký obránce demokracie chápal, že její standardní prvky se s následky druhé světové války ve společnosti dostatečně nevyrovnají. Prostřednictvím dekretů prezidenta republiky proto přistoupil k nestandardnímu, ne zcela demokratickému řešení – zřízení mimořádných lidových soudů.

S následky řady svých poválečných rozhodnutí se Česká republika potýká do dnešních dnů. Známé a mediálně stále propírané je zejména téma odsunu německého obyvatelstva z území Československa a s ním spojená konfiskace jeho majetku. Neméně kontroverzním tématem jsou však i dopady tzv. Velkého retribučního dekretu, jehož prostřednictvím měli být potrestáni váleční zločinci, kolaboranti a zrádci československého národa. Tito spolupracovníci či podporovatelé nacismu si své rozsudky vyslechli u Mimořádných lidových soudů³, jejichž působení v konkrétních podmínkách vybraného regionu je věnovaná tato práce. Tento typ soudů je bezpochyby raritou v českém justičním systému. Jednou ze zásad demokratického soudního procesu je zákaz retroaktivity. Uvedený princip, který se v právních řádech vyskytuje již od dob římských,⁴ zde však nebyl uplatněn.

Mimořádné lidové soudy byly na území Československa ustaveny celkem ve 24 městech. Ve své práci se zabývám činností MLS v Olomouci. Jejím hlavním cílem je určit, zda soudní činnost MLS Olomouc v období let 1945–1947 splňovala demokratické zásady

¹ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy 1998, s. 17.

² *Kronika druhé světové války*. Překlad Jan Gebhart. 1. vyd. Praha: Fortuna Print, 2000, 520 s.

³ Dále jen MLS.

⁴ Zásada *Lex retro non agit* – zákon nepůsobí zpětně.

očekávané ve zkoumané době, či zda šlo o tzv. „spravedlnost vítězů“. Zkoumanou podmnnožinou všech souzených osob u MLS v Olomouci bude skupina těch, kteří se narodili v Československu, ale přesto se v době nacistické okupace hlásili k německé národnosti.

Předložená diplomová práce je vedle úvodu a závěru členěna do tří hlavních kapitol. Vzhledem ke skutečnosti, že existuje příčinná souvislost mezi vznikem mimořádných lidových soudů a druhou světovou válkou je obsahem první kapitoly zmapování celkové situace na Olomoucku v období okupace a v poválečném Československu, zejména pak se zaměřením na celkové nálady v tehdejší společnosti.

Druhá kapitola je zaměřena na problematiku vlastního retribučního soudnictví na území našeho poválečného státu. Sledován je vznik a postupný vývoj jednotlivých mimořádných lidových soudů, zahájení jejich činnosti a způsob rozhodování. Dále je zde věnována pozornost Národnímu soudu, rozdílům mezi působností mimořádných lidových soudů a Národního soudu a také tomu, jaké osoby byly před tímto soudem souzeny.

Třetí kapitola, z hlediska použitých archivních pramenů nejcennější, je soustředěna na činnost jednoho vybraného mimořádného lidového soudu–soudu olomouckého. V mé práci jsou zkoumány soudní řízení v předmětné době za pomoci kritérií, sestavených ve spolupráci s právními odborníky trestního práva a právní teorie.

Závěr práce je věnován celkovému shrnutí a zhodnocení proběhlé retribuice včetně konkrétních v práci uvedených soudních případů, a to jak z pohledu odborné literatury, tak z mého vlastního pohledu.

2 Stav výzkumu

Problematika českého retribučního soudnictví jako celku není dosud dostatečně prozkoumána a zhodnocena. Výzkum tohoto nanejvýš citlivého tématu sice prošel v uplynulých třech desetiletích výrazným vývojem, avšak dostupné monografie či diplomové práce, které se uvedenou tematikou zabývají, jsou ve většině případů zaměřené pouze na činnost konkrétního soudu. Stále chybí větší míra zobecnění a až na výjimky i výraznější zapojení odborníků nabízejících současně jak historický, tak i právní pohled na danou věc.

Za základní práci na téma retribuční soudnictví považuji monografii Mečislava Boráka *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*.⁵ Poskytuje ucelený vhled do celé problematiky retribučního soudnictví v poválečném Československu se zvláštním důrazem na MLS v Ostravě. Jedná se o jednoznačně nejcitovanější práci k problematice retribučního soudnictví, což dostatečně dokládá její přínos i uznání ze strany odborné veřejnosti. Jedinou dílčí slabinou uvedené studie profesora Boráka je z mého pohledu nedostatečné zohlednění faktoru soudců z lidu, kteří spolurozhodovali o životech lidí. Nicméně vzhledem k tomu, že ani jiní autoři, kteří se daným tématem zabývají, na mnou kladené doplňkové otázky ve svých pracích neodpovídají a ani téma retribuční soudnictví v poválečném Československu nějak zvláště nerozšiřují, považuji knihu Mečislava Boráka za dosud nepřekonaný základ vnímání celé problematiky. U autora je třeba navíc ocenit i fakt, že se postupem let k tématu retribučního soudnictví vracel a postupně odhaloval některé dílčí, úzce zaměřené segmenty problematiky, jejichž zhodnocení v původní monografii nebylo možné.⁶ Velmi cenné, z hlediska orientace v této poměrně komplikované problematice, pro mě byly četné přílohy díla.

Při rešerši celé problematiky a hledání zdrojové literatury jsem dospěl k poznání, že drtivá většina z 24 mimořádných lidových soudů, před nimiž soudní líčení probíhala, má již nějakým způsobem zpracovanou svou činnost. Minimem je kvalifikační práce.⁷ Obecně lze nalézt v některých z těchto prací jisté obsahové a formální nedostatky typu částečné absence zdrojů v určitých pasážích nebo situací, kdy autor zpracoval pouze výseč z časového období, které uvedl v názvu práce. Přesto mohu konstatovat, že jsem si uvedené práce se zájmem

⁵ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava 1998.

⁶ BORÁK, Mečislav (ed.): *Poválečná justice a národní podoby antisemitismu: postih provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945–1946 a v některých zemích střední Evropy* (sborník příspěvků). Praha, Opava: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002, s. 396.

⁷ Seznam použitých prací je uveden v závěrečném seznamu literatury.

přečetl. V mnoha ohledech mi usnadnily práci spojenou s vyhledáváním odborné literatury či právních opor pro vyslovení mých vlastních závěrů. Zvláštní zmínku si v tomto ohledu zaslouží bakalářská práce Jiřího Grézla, u které jsem podle názvu předpokládal, že se bude jednat o text velmi tématicky blízký předmětu mého výzkumu.⁸ Očekával jsem, že zde budu moci čerpat inspiraci a poměřovat své závěry se závěry kolegy Grézla. Bohužel, zejména po obsahové stránce, daná práce má očekávání nenaplnila. Z mého pohledu se práce Jiřího Grézla po obecném a stručném úvodu zredukovala na tabulkový výčet jednotlivých kauz souzených v roce 1945 před MLS v Olomouci. Přínosem pro mě naopak byla autorem zvolená kritéria výzkumu. Formální strukturou této kvalifikační práce jsem se mohl při zpracovávání vlastních dat částečně inspirovat.

Ještě jednu diplomovou práci bych na tomto místě rád vyzdvihl. Jedná se o práci Daniely Němečkové⁹, která pod vedením profesora Jana Kuklíka ml., dle mého soudu, velmi kvalitně zpracovala činnost MLS v Praze. Velmi oceňuji jak širokou škálu zdrojů pramenného charakteru, tak bohatý soupis citovaných monografií. Uvedená práce byla pro mne inspirací a částečně i východiskem při hledání kvalitních informačních zdrojů a při vlastním stanovování struktury práce.

2. 1 Prameny a literatura

Výše zmíněná monografie profesora Boráka pochopitelně nemohla být jediným zdrojem informací o všech aspektech rozsáhlé problematiky retribučního soudnictví v Československu. Bylo nutné projít velké množství odborné literatury a dochovaných archiválií a vnímat celou řadu rozličných momentů, které s daným tématem souvisejí. K nejnápadnějším autoritám, které se problematikou retribucí a i s tím souvisejících tzv. Benešových dekretů v posledních letech zabývají, se řadí již výše zmíněný Jan Kuklík ml.. K jeho publikacím, se kterými jsem během svého bádání pracoval, patří práce *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*¹⁰. Na tomto díle oceňuji zejména autorův ucelený nástin dané problematiky a schopnost předložit nejen kompletní přehled všech dekretů, které byly prezidentem Benešem v inkriminované době vydány, ale i schopnost podat jejich fundovaný výklad včetně velmi kvalitního zpracování historicko – právního pozadí vzniku dokumentů. Profesor Kuklík se sledovanou problematikou zabýval velmi komplexně. Z jeho pera vzešla řada dalších děl a edic, které z různých úhlů pohledu pomáhají čtenáři pochopit složitou

⁸ GRÉZL, Jiří: *Činnost Mimořádného lidového soudu v Olomouci 1945*. Šumperk 2007.

⁹ NĚMEČKOVÁ, Daniela: *Mimořádný lidový soud v Praze*. Diplomová práce, PF UK Praha 2014.

¹⁰ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů: Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha 2002.

problematiku vzniku prezidentských dekretů, jejich aplikace do právní praxe a důsledků tohoto kroku.¹¹ Pracoval jsem i s edicemi dokumentů od Jána Gronského¹² a dvojice autorů Karla Jecha a Karla Kaplana.¹³ V obou edicích jsou souborně publikovány dekrety prezidenta v plném znění s příslušnými komentáři a názory autorů.

Zajímavou knihou, díky níž lze mapovat postupnou proměnu názorů prezidenta Beneše k poválečnému „vypořádání“ se s okupanty a jejich pomahači, je jeho vlastní kniha shrnující Benešovy projevy a dokumenty z let 1938–1945.¹⁴ Dalším důležitým aktérem popisovaných událostí, který sehrál v procesu retribuice významnou roli, byl ministr spravedlnosti Prokop Drtina. Knižní vydání jeho projevů s názvem *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*¹⁵ či jeho *O soudcovské nezávislosti: lidovém soudnictví a jiných časových otázkách čs. justice*¹⁶ představuje velmi kvalitní zdroj informací o politickém zákulisí doby, jeho vlivu na znění dekretů a důsledků pro tehdejší společnost.

Z množství monografií, které jsem pro pochopení problematiky prostudoval, bych rád zmínil dvě, které se dle mého názoru odlišují od většiny knih k danému tématu. První z nich je kniha Benjamina Frommera *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*.¹⁷ Tato kniha se od ostatních odlišuje tím, že jako jedna z mála nabízí osobní a nezaujatý pohled cizojazyčného autora na čistě národní problematiku poválečného Československa s tím, že je patrná snaha o pochopení myšlenkových pochodů těch, kteří měli v uvedené době exekutivní pravomoc. Ačkoliv jsou v knize pasáže, v nichž velmi tvrdě kritizuje retribuici, na závěr poměrně smířlivě konstatuje, že retribuice v Československu byla „závažný a důkladný pokus vyrovnat se zločiny minulosti, včetně těch, které spáchali Češi sami“. Druhou ze zmíněných publikací je kniha Václava Jiříka *Nedaleko od Norimberku: z dějin Mimořádného lidového*

¹¹ KUKLÍK, Jan: Dekrety prezidenta republiky v bezprostředně poválečném období roku 1945. In: *Rok 1945 v českých a evropských dějinách: Sborník referátů z vědecko-osvětové konference Českého svazu bojovníků za svobodu 4. října 2000*. Praha 2000, s. 83–120.

KUKLÍK, Jan: Právní a historické souvislosti dekretů prezidenta republiky. In: DEJMEK, Jindřich – KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan (ed). *Historické a mezinárodní souvislosti dekretů prezidenta republiky*. Praha 2003, s. 51–93.

KUKLÍK, Jan a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha 2008.

¹² GRONSKÝ, Ján: *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. sv. 1., 1914–1945. Praha 2005.

¹³ JECH, Karel – KAPLAN, Karel (eds.): *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty*. Brno 2002.

¹⁴ BENEŠ, Edvard: *Šest let exilu a druhé světové války: řeči, projevy a dokumenty z r. 1938–45*. Praha 1947.

¹⁵ DRTINA, Prokop: *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů národního soudu*. Praha 1947.

¹⁶ DRTINA, Prokop: *O soudcovské nezávislosti: lidovém soudnictví a jiných časových otázkách čs. justice*. Praha 1946.

¹⁷ FROMMER, Benjamin: *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha 2010.

*soudu v Chebu v letech 1946–1948.*¹⁸ Knihu považuji za zajímavou a odlišnou z toho důvodu, že autor sám o ní hovoří jako o „*první knize věnující se retribučnímu soudnictví v západních Čechách*“. Zajímalo mě, zda pro mě bude stejným přínosem jako kniha profesora Boráka. Musím však konstatovat, že dotčená kniha problematiku retribučního soudnictví pojímá poněkud jinak než já. Zaměřuje se například na výčet a přiblížení činnosti nacistických organizací, kde členství v nich mohlo a často i znamenalo po válce obžalobu před mimořádným lidovým soudem. V díle je přiblíženo i několik kauz řešených před MLS Cheb.

Pro mou práci bylo rovněž zásadní poznat a pochopit, jaký byl život v průběhu války v Olomouci a krátce po ní. Pro tyto účely byla pro mě výchozí knihou publikace Josefa Bartoše *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*.¹⁹ Jedná se o dílo velice komplexní a podrobné, kde autor poskytuje různé úhly pohledu na poměry na Olomoucku v době druhé světové války. Autor sám dělí protinacistický odboj do několika etap s tím, že za zlomové období považuje přelom let 1942–1943. Dalším kritériem, dle kterého dochází v knize k dělení odboje do jednotlivých dílčích etap, je typologie odbojových organizací, které v dané době vykazovaly nejvýraznější aktivity. Autor se věnuje též důsledkům odboje se všemi negativními zkušenostmi, které to civilnímu obyvatelstvu na konci války přineslo. Zajímavé je i jeho vymezení vůči účelovosti vyjádření některých předrevolučních autorů, jež se danou problematikou zabývali. Takovéto „odstřížení se“, od komunistickým režimem dříve propagovaných publikací, není samozřejmostí. Dalším důležitým zdrojem informací regionálního charakteru jsou články Jiřího Fialy k problematice soudnictví a užívání hrdelních trestů, publikované ve Zprávách Vlastivědného muzea v Olomouci.²⁰ V úvodu citované studie profesor Fiala velmi zevrubně seznamuje čtenáře s problematikou činnosti gestapa na Olomoucku. V tomto ohledu se odlišuje od zmíněné práce Josefa Bartoše, který představitele olomoucké úřadovny gestapa ve svém díle vůbec nezmiňuje. Jak už název práce napovídá, Jiří Fiala věnuje pozornost všem popravám vykonaným v Olomouci za druhé světové války i v rámci poválečných soudních procesů před MLS. Detailnější pozornost je však věnována pouze procesům s prvními a posledními odsouzenými. Ve studii je lehce nadnesena i problematika retribučního soudnictví.

¹⁸ JIŘÍK, Václav: *Nedaleko od Norimberku: z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946–1948*. Cheb 2000.

¹⁹ BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997.

²⁰ FIALA, Jiří: Z historie katovského řemesla v Olomouci III. Popravy v Olomouci za nacistické okupace Československa v letech 1939–1945 a během činnosti zdejšího Mimořádného lidového soudu v letech 1945–1948, *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, č. 298, 2009.

Důležitou roli zdroje vnímání společenských nálad a významu MLS představuje dobový tisk.²¹ Vysoká frekvence zpráv ze soudního prostředí v dobovém tisku, zvláště v první fázi činnosti MLS, svědčí o velkém zájmu veřejnosti o naplnění poválečné spravedlnosti s těmi, jež jim po šest let vstupovali do životů. Ze zpráv v dobovém tisku je patrné, že čtenářům bylo lhostejné, zda je potrestán Čech či Němec.

Zásadním zdrojem informací pro mou diplomovou práci je fond Mimořádného lidového soudu v Olomouci,²² který je uložen v olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě.

Tento fond obsahuje složky případů, na kterých jsem provedl svou historicko-právní analýzu. Ve složkách jednotlivých kauz se nenacházejí pouhé rozsudky, nýbrž i popisy skutkové podstaty, písemná svědectví obviněných i těch, kterým mělo být ublíženo. Nezanedbatelným pramenem pro mou práci je i samotný dekret č. 16/ 1945 Sb.²³

Během tvorby své diplomové práce jsem byl připraven informačně vyčerpat i jiné fondy, o kterých jsem předpokládal, že mohou přinést nové informace a podněty užitečné pro mou výslednou práci. Prostudoval jsem proto dva další archivní fondy—fond *Okresní soud Olomouc* a *fond Žalobce u Mimořádného lidového soudu v Olomouci*. Od obou fondů jsem očekával, že mi poskytnou jiný, nový pohled na osobnosti, které ve zmíněných letech 1945–1947 v Olomouci drželi ve svých rukou moc soudní. Po zpracování prvního z nich, fondu okresního soudu, jsem byl značně zklamán. V soudních spisech, které spadaly do mého výzkumného období, byla řešena pouze zcela odosobněná tematika majetkoprávního vztahu – prohlášení za mrtvého za účelem zahájení dědického řízení, či umožnění nových sňatků. O osobnostním vkladu jednotlivých soudců nemohla být řeč. Informace z tohoto fondu mi bohužel v mé práci nepomohly.

Nezastupitelné místo zdroje informací v mé práci má fond *Žalobce Mimořádného lidového soudu v Olomouci*.²⁴ Jeho prostřednictvím se mi podařilo získat další velice cenný zdroj informací úplně jiného rázu, než jaké jsem našel v jednotlivých složkách fondu MLS Olomouc. Z mého pohledu fond MLS Olomouc představuje pouze vrchol ledovce, pouze koncový výsledek práce MLS Olomouc. Pokud však jde o pochopení pozadí práce MLS v Olomouci, zda to byla práce bezproblémová či zda byl mezi jednotlivými složkami působícími při MLS nesoulad, je fond *Žalobce u MLS v Olomouci* ten správný. Díky tomuto fondu se mi podařilo odhalit například vliv jednotlivých složek během přípravného řízení

²¹ V mém případě jsem čerpal z periodik *Osvobozený našinec* a *Stráž lidu*.

²² Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc.

²³ Dále jen Velký retribuční dekret (případně VRD).

²⁴ Dále jen VŽ u MLS v Ol.

na pozdější průběh hlavního přelíčení. Jedná se o další důležitý fond, z něhož jsem čerpal mnoho informací jako v případě fondu MLS Olomouc. Jsem přesvědčen, že oba uvedené fondy spolu tak úzce souvisejí, že je nezbytné při snaze o komplexní pohlížení na problematiku retribučního soudnictví v Olomouci pracovat současně s oběma fondy.

Mým cílem bylo napsat magisterskou diplomovou práci historicko–právního charakteru. Proto bylo nezbytné dohledat a shromáždit všechny právní normy, které s retribučním soudnictvím souvisely. Spojitost je patrná mimo jiné v tom, že na ně Velký retribuční dekret odkazoval, v důsledku čehož byly uváděné právní normy později používány dle principu subsidiarity.²⁵ Jednalo se o zákon č. 117/ 1852 ř. z. o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších předpisů,²⁶ zákon č. 119/ 1873 ř. z., který vznikl k zavedení řádu u soudu trestního, ve znění pozdějších předpisů²⁷ a zákon č. 50/ 1923 Sb., na ochranu republiky, ve znění pozdějších předpisů.²⁸ Tyto předpisy, v rozhodné době zásadní pro průběh trestních kauz před soudem, byly v průběhu let válečných novelizovány. Zmíněné novelizace však byly zrušeny dekretem prezidenta republiky č. 11/ 1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku²⁹, který společně s vyhláškou č. 30/ 1945 Sb.,³⁰ vracel právní stav věcí před situací vzniklou na podzim roku 1938.

Vzhledem k náročnosti zvoleného postupu, kdy i v době existence moderních vyhledávacích technologií bylo nalezení výše uvedených právních norem účinných v době vzniku a působení MLS nesnadné, se naskytá legitimní otázka, zda soudy vždy jednaly plně v souladu s duchem stěžejního právního dokumentu – Velkého retribučního dekretu.

2. 2 Metodický postup

Při volbě vhodné metodiky pro vlastní výzkum bylo nutné vzít v potaz několik zásadních skutečností. V první řadě jsem se chtěl čerpat inspiraci jak v monografiích renomovaných autorů, tak i v obhájených kvalifikačních studentských pracích. Tato druhá

²⁵ Princip značí to, že soudy jsou povinny posuzovat problém dle legálních možností co nejvhodněji pro obviněného. Například: trestní právo je v českém právním systému až poslední možnost; soudy mají povinnost využít zákon o přestupcích, pokud je to možné.

²⁶ Dostupné online. Například: [https://www.epravo.cz/vyhledavani-
aspi/?Id=17&Section=1&IdPara=1&ParaC=2](https://www.epravo.cz/vyhledavani-
aspi/?Id=17&Section=1&IdPara=1&ParaC=2)

Dále jen trestní zákon, případně TZ.

²⁷ Dostupné online. Například: [https://www.epravo.cz/vyhledavani-
aspi/?Id=212&Section=1&IdPara=1&ParaC=2](https://www.epravo.cz/vyhledavani-
aspi/?Id=212&Section=1&IdPara=1&ParaC=2)

Dále jen trestní řád, případně TR.

²⁸ Dostupné online. Například: [https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-
document.seam?documentId=onrf6mjzgizv6njqfuya](https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-
document.seam?documentId=onrf6mjzgizv6njqfuya)

²⁹ Dostupné online. Například: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-30?text=11%2F1944>

³⁰ Tamtéž.

možnost se poměrně záhy ukázala být lichou, a to zejména z toho důvodu, že studenti, kteří pracovali se složkami případů u různých MLS, často jen náhodně volili vzorek, na jehož základě dělali nějaké větší závěry. Zcela odlišný význam pro směřování mého výzkumu měly naopak seznamy publikované v knize Mečislava Boráka, které mi poskytly základní přehled o dané problematice, prvotní inspiraci i nosný faktografický základ. Při možnosti pracovat s informacemi o obviněných, posléze obžalovaných, ze tří různých zdrojů (protokol u vyšetřovací komise, obžaloba, rozsudek) jsem se musel rozhodnout, který ze zdrojů bude tím základním. Zvolil jsem rozsudek. Rozhodujícím faktorem při výběru byla přehlednost, snadná dostupnost a také fakt, že mě zajímala právní argumentace soudu v dané věci.

Při výzkumu jsem použil analyticko-syntetickou metodu, která mi umožnila při analýze vybraného vzorku soudních případů zkoumat a vzájemně porovnávat předem nastavená kritéria. Mezi ně zejména patřilo:

- stíhání zákonným způsobem v souladu s trestním řádem,
- uplatnit všechny zákonné prostředky a způsoby obhajoby,
- zvolit si obhájce,
- podávat opravné prostředky,
- činit důkazní návrhy.

Později jsem byl nucen ve svém výčtu vzít v potaz i skutečnost, že možnost opravných prostředků byla odsouzeným přiznána až prostřednictvím jedné z novel VRD. Oním vybraným vzorkem byli lidé, kteří se ve složkách vedených soudem přihlásili k německé národnosti, ačkoliv mezi léty 1918–1938 byli československými státními příslušníky. Kritéria, která jsem u vybraných případů sledoval, jsem nastavil dle studia odborné literatury a ve spolupráci s advokáty, kteří působí v oblasti trestního práva. Jedná se o práva, která by byla v letech 1918–1938 přiznávána všem obviněným bez ohledu na to, čeho se měli údajně dopustit.

3 Druhá světová válka v Olomouci a okolí

3.1 Celková situace v Československu ve vztahu k německému obyvatelstvu po roce 1945

Nacistické Německo se v průběhu okupace různých území v Evropě dopouštělo krutostí takového rozsahu, že vlády všech dotčených států, nezávisle na sobě, přijaly opatření k tomu, aby žádný válečný zločinec či přísluhovač nemohl uniknout spravedlnosti.

Myšlenka odplaty byla již v průběhu válečných let diskutována jak na úrovni spojenců³¹, tak i na úrovni národnostních států.³² Pojetí potrestání válečných zločinců a jejich nohsledů se zakládalo na tom, že budou využity již účinné právní normy, případně právní normy upravené dle potřeby, v zájmu konečného cíle, jímž byla odplata. Sám pojem retribuice vychází z latinského originálu retributio znamenající vrácení. V českém právním prostředí je pojem retribuice úzce spjatý s poválečným trestním stíháním zločinů, jichž se dopustili nacisté a jejich pomahači na československém lidu.³³ Z českého prostředí jsou známy dva koncepty retribuice po druhé světové válce – užší a širší. Užší termín retribuice lze chápat jako soudní stíhání a potrestání skutečných válečných zločinců, tj. hlavně představitelů nacistické okupační správy. Do užší retribuice se řadí i potrestání kolaborantů a jiných zrádců v domácím obyvatelstvu. Takový zásah do domácího obyvatelstva byl však často provázen represemi mimosoudní povahy na základě principu kolektivní viny. V důsledku mimořádných okolností a hrůz druhé světové války byly až na výjimky tyto represe, jež řadíme do konceptu širší retribuice, legalizovány.³⁴

„...bude však záležet na Vás doma, aby Němci byli zatlačeni a vytlačeni co nejvíce a co nejdále. S tím se tu počítá, že to hlavní bude doma nakonec a že to bude krvavé, a ne procházka po Václavském náměstí jako roku osmnáct. Jde tedy o to, aby se docílilo doma co nejvíce...“³⁵

Již z citovaného úryvku depeše je patrné, že poválečný postup vůči neslovanskému obyvatelstvu Československa včetně okupantů a jejich sympatizantů se plánoval jako velmi

³¹Výsledkem dohody spojenců na dané téma byl veřejný proces se zadrženými nacisty známý jako Norimberský proces.

³²V případě Československa MLS.

³³BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava 1998.

³⁴Více o tzv. „divokých odsunech“ například STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005.

³⁵Z depeše Prokopa Drtiny Vladimíru Krajínovi 9. 12. 1940–VONDROVÁ, Jana (ed.): *Češi a sudetoněmecká otázka*, dok. č. 42, s. 80, depeše Prokopa Drtiny Vladimíru Krajínovi z 9. 12. 1940.

různý a nekompromisní. V rámci změn, které do společnosti přinesla druhá světová válka, v poválečném období došlo ke změnám v právním řádu, který sice navazoval na právní řád platný před podzimem 1938, avšak s tím rozdílem, že nesl označení „lidová demokracie“. Účelem zmíněného přívlastku mělo být, i přes jistou kontinuitu, odlišení se od předešlého právního řádu svou „lidovostí“. Další zásah v oblasti práva se týkal práva vlastnického, kdy byl osobám neslovanského původu a Čechům, kteří byli odsouzeni za kolaboraci, konfiskován majetek.

I pod vlivem sovětské propagandy v poválečném Československu silně narůstal vliv komunistů. Docházelo k postupnému prolamování zásad právního státu, na nichž meziválečné Československo stálo. Proces změny státu z demokratického na totalitní byl završen únorovými událostmi roku 1948.

3. 2 Německý vliv na Olomouc do roku 1945

Dominantní německý element mezi obyvatelstvem města byl pro Olomouc typický již od středověku a přetrvával až do konce 19. století.³⁶ Definitivní početní převahu získalo české obyvatelstvo až díky změnám učiněným po roce 1918.

Česká národnost získala v Olomouci definitivní převahu až o rok později, kdy připojením 13 okolních obcí k městu vznikl tzv. Velký Olomouc.³⁷ Spojení německých měst a českého předměstí byl postup, který nová československá vláda používala v moravských městech s převahou německého obyvatelstva, poměrně často. Příkladem dalších takových měst mohou být například Brno či Ostrava. Celkový počet obyvatel Olomouce tímto administrativním krokem stoupl z 22 tisíc na 57 tisíc.³⁸ Mnohonásobně se též zvýšila rozloha města.

Ze sčítání ve městě v roce 1930 víme, že zde žilo celkem 66 440 osob, z nichž se 15 017 hlásilo k německé národnosti.³⁹

Při studiu statistické ročenky z meziválečného období je zajímavé pozorovat změny, které se udály v sociálním postavení mezi německou komunitou žijící v Olomouci. Přestože

³⁶ Jako důkaz politického vlivu obyvatel německé národnosti lze vnímat například fakt, že až do listopadu 1918 byli starostové města pouze Němci. Viz např. BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009.

³⁷ Zákon č. 214/ 1919 Sb., o sloučení sousedních obcí s Olomoucem.

³⁸ Hodnoty pro komparaci jsem použil ze sčítání obyvatel Olomouce 1910 a 1921. Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek III. Okresy: Olomouc město a venkov, Litovel, Šternberk, Mor. Beroun. Ostrava 1972, s. 30.

³⁹ RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef: *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha 2006, s. 51–54.

všeobecně došlo k ústupu německého obyvatelstva z výsadního postavení v různých oblastech života, tak zůstal jejich vliv zachován v některých oborech – obchod a peněžnictví, zemědělství a lesnictví, či průmysl a živnosti. Ve všech uvedených oblastech německy mluvící obyvatelstvo představovalo čtvrtinovou až třetinovou míru zaměstnanosti.⁴⁰

Jistou zvláštností při sčítání obyvatel byla kromě ve městě žijící národnostní skupiny Čechů, Němců, Židů a dalších národností skupina, která si nedokázala vybrat, k jakému národu by se přihlásila. Neboť možnost nechat takovou kategorii při sčítání nezodpovězenou nebyla přípustná, tak svou národnost sčítání od sčítání členové skupiny střídali. Jednou tedy byli Čechy a příště Němci. Po válce jim bylo takové jednání vyčítáno jako prospěchářské. „*Město Olomouc je – bohužel – jedním z mála našich měst, kde spousta občanů nevěděla snad nikdy, zda jsou Češi nebo Němci.*“⁴¹ Pro úplnost je třeba poznamenat, že taková národnostní nevyhraněnost byla například v rodinách, kde byl otec Čech a matka Němka, poměrně běžným jevem.

Soužití mezi Čechy a Němci v Olomouci v období mezi válkami lze poměrně dobře demonstrovat a vyložit na základě komunálních voleb, které v Olomouci probíhaly. Například je zřejmé, že české a německé politické strany v Olomouci spolupracovaly. Meziválečný⁴² český starosta měl vždy jednoho ze svých náměstků jako zástupce německé politiky v Olomouci. I dlouhá a nerušená doba v úřadu zastávaném starostou Fischerem svědčí o politické stabilitě a klidu v Olomouci. Situace se začala měnit, když mezi německým obyvatelstvem získávala masivní podporu Henleinova SdP. V kritických momentech roku 1938, které přímo předcházely tzv. Mnichovské dohodě, město setrvalo ve své podpoře prezidentu Benešovi a demokratické československé vládě. Již v květnu 1938 v Olomouci proběhla masové demonstrace zaměřená proti nacismu s velkou podporou olomouckých Němců.⁴³ Dokonce se dozvídáme, že olomoučtí představitelé Henleinovy SdP byli německými antinacisty zadrženi a internováni.⁴⁴

Po konferenci v Mnichově, se všemi jejími důsledky, se situace mění i v Olomouci. Bylo třeba na takovou změnu reagovat. Olomouc se přes noc stává příhraničním městem, kam směřují kroky českých uprchlíků ze zabraného pohraničí. V Olomouci nakonec zůstává 1500 nových přistěhovalců, počet obyvatel se tím na konci roku 1938 zvýšil zhruba na 80 000.⁴⁵

⁴⁰ Viz Československá statistika. Praha 1935, sv. 116, řada VI (sčítání lidu, sešit 10), Díl II, část 3, s. 182–185.

⁴¹ Čin, 7. 4. 1946, s. 5.

⁴² Richard Fischer, člen Československé národní demokracie, byl starostou města mezi léty 1923–1939.

⁴³ TRAPL, Miloš: V republice. In: *Olomouc. Malé dějiny města. Olomouc 2002*, s. 248.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ VÁLKA, Zbyněk: *Olomouc pod hákovým křížem.. Olomouc 2001*, s. 13.

Krátká epizoda Olomouce v rámci tzv. druhé republiky končí 15. březnem 1939, kdy je i Olomouc obsazena vojsky Wehrmachtu. Po několika měsíčním období je vládním komisařem pro Olomouc jmenován Fritz Czermak, který na tomto postu vydrží do roku 1942, kdy je odvolán pro svou shovívavost a „měkkost“ k Čechům. Proto je v roce 1942 nahrazen Juliem Schreitterem. Oba pánové si zjevně zachovali jistou morální integritu, když se na svých politicky exponovaných místech chovali k Čechům v mezích možností lidsky. Jejich chování bylo oceněno po válce.⁴⁶

Jako správní centrum oblasti vnímaly Olomouc i nově příchozí okupační síly a zřídily zde mnoho správních úřadů – sídlo německého Oberlandratu, který se v průběhu let zvětšoval, krajské sídlo NSDAP, pobočku gestapa, která byla řízena z Brna, či úřadovnu německé bezpečnostní služby.⁴⁷ Olomouc byla v německých plánech vedena jako tradiční německé město a Němci měli zájem na jejím poněmčení i s přilehlým okolím.⁴⁸

Nacistická okupace znamenala zásah do mnoha prvků fungování a soužití lidí ve městě. Nejvíce však trpěli členové olomoucké židovské komunity. V roce 1942 bylo z Olomouce vypraveno několik transportů 3445 Židů do Terezína. Z Terezína později pak do vyhlazovacích táborů. Hrůzy války přežilo pouze 288 z nich.⁴⁹

V dubnu roku 1945 byly ženy a děti německé národnosti z Olomouce přesouvány v důsledku přibližující se fronty. S Olomoucí se počítalo jako s pevnostním městem, a proto bylo třeba civilisty odvést do bezpečí a připravit se na boje s přicházející Rudou armádou. V té době se až 24 000 lidí muselo podílet na opevňovacích pracích ve městě a okolí.⁵⁰ Během prvních květnových dní roku 1945 pak proběhly vlastní osvobozovací boje. Na počtu padlých během osvobozovacích bojů nepanuje mezi odbornou veřejností úplná shoda. Václav Nešpor uvádí více než 200 padlých Čechů a 185 Rudoarmějců. Počet padlých německých vojáků není znám.⁵¹

Po válce dosáhl počet Němců, kteří uvedli jako své trvalé bydliště Olomouc a stanuli před MLS, čísla 194. Častým rysem, který mě při studiu jejich soudních spisů zaujal, bylo, že se zhruba z jedné třetiny jednalo o lidi s vysokoškolským vzděláním. Osobně tento fakt příkládám tomu, že se nacistický režim snažil na odpovědná místa dosadit spolehlivé osoby s vysokou mírou loajality k Říši, nikoliv Československu.

⁴⁶ Osudy obou mužů jsou v práci zmíněny na jiném místě.

⁴⁷ BARTOŠ, Josef: Za nacistické okupace. In: *Olomouc. Dějiny města. Olomouc 2002*, s. 255.

⁴⁸ Tamtéž, s. 253.

⁴⁹ Tamtéž, s. 260.

⁵⁰ VÁLKA, Zbyněk: *c. d.*, s. 122-123.

⁵¹ NEŠPOR, Václav: Jak bylo dobyto Olomouce Rudou armádou. In: *Český máj. Pamětní spis k prvnímu výročí osvobození Olomouce*. Olomouc 1946, s. 17–19.

3. 3 Olomouc 1939–1943

Svou nenásilnou touhu po odporu dávali Olomoučané najevo záhy po obsazení města německou posádkou. Ničení nacistických symbolů, zamazávání německých nápisů či kladení květin k nedokončenému pomníku prezidenta Masaryka – to všechno byly úvodní formy odporu, ke kterému se Olomoučané odhodlali.⁵² Nacisté však na tyto „provokace“ reagovali – neopodstatněným zatýkáním na základě malicherných důvodů a s tím souvisejícím šířením strachu, které bylo součástí nacistické zastrašovací techniky.⁵³ Další z řady nenásilných manifestací odporu vůči „novým pánům“ byla národní pout' na Svatý Kopeček u Olomouce. Bylo patrné, že se toho roku poutě zúčastnilo mnohem více lidí, než tomu bylo v letech předešlých. Byli tam i lidé, kteří by „*snad před rokem nebyli šli na pout', kteří stáli opodál.*“⁵⁴ Dobový tisk ve svém odhalování skutečného přesahu národní poutě pokračoval: „*Kdybychom mohli nahlédnout do srdcí lidu, modlícího se na tomto místě, a otisknout všechny ty prosby, které byly vysílány k nebesům, i ty skryté, které nikomu neřekneme, tu by se poznalo, co dnes právě hýbá srdcem našeho lidu, co tam dříme...*“⁵⁵ Nacisté však postupně zasahovali i proti těmto formám odporu – o pouti z 2. a 3. září již tisk nesměl psát, načež byly poutě samotné německou správou zakázány.

Tyto a další spontánní projevy odporu později plynule přecházely do organizované formy protinacistického odboje. Nejmasovější a také nejlépe organizovaná odbojová struktura první fáze války byla Obrana národa. Její dobrou organizaci a řádnou strukturu lze přičíst kvalitnímu vedení. To se sestávalo z generálů bývalé československé armády, kteří po okupaci neodešli do exilu. Politickým cílem Obrany národa bylo osvobození Československa západními mocnostmi a obnova státních hranic v předmnichovském rozsahu. Odbojová činnost spočívala ve shromažďování zbraní, munice či vydávání ilegálních tiskovin. Výraznou stopu zanechala olomoucká organizace Obrany národa díky organizování odchodů mnoha nacistům nepohodlných Čechů do zahraničí. Podle poválečných odhadů odešlo přes Olomouc do zahraničí asi 100 letců z celého státu.⁵⁶ Obrana národa byla represivními složkami nacistů potírána již od podzimních měsíců roku 1939 až do de facto úplného zničení organizace v zimě 1941, kdy z ní přežily jen drobné fragmenty. Tato čistka se

⁵² BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 41.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Našinec, 3. 5. 1939.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Za nacistické okupace*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 234.

nevyhnula ani Olomouci. I olomoucká Obrana národa ustoupila do pozadí a byla postupně nahrazována jinými organizacemi.

Další významnou odbojovou organizací, která působila i v Olomouci, byl Petiční výbor Věrní zůstaneme.⁵⁷ Dle názoru historiků měla tato ilegální skupina proti Obrance národa určitou výhodu, která jí umožnila širší a zejména časově delší působnost. Spočívala ve volnějším spojení jednotlivých buněk organizace. Díky tomu bylo pro nacistické složky náročnější proniknout do struktury PVVZ.⁵⁸ I přes pozdější ukotvení PVVZ v Olomouci měla zdejší organizace pevnou strukturu a několik buněk—v zemské nemocnici, ve městě, na ředitelství drah. PVVZ svou největší odbojovou aktivitu věnoval šíření ilegálních tiskovin, které používal jako komunikační kanál uvnitř organizace i pro veřejnost. Šířily se tiskoviny jako V Boj, Český kurýr a Informační služba národního osvobození. PVVZ udržel svou činnost na Olomoucku až do letních měsíců roku 1942, kdy byla drtivá většina jejich místních vedoucích představitelů nacisty dopadena a popravena.

Opomenout nelze ani odbojové úsilí členů tělovýchovné organizace Sokol. Ti se zapojovali i na Olomoucku do hnutí odporu již od počátku okupace. Otakar Smrček a Miloslav Václavík byli významnými postavami již zmiňované Obrany národa. Později, po zátazích na ostatní významné odbojové organizace, zakládají Sokolové v celém protektorátu vlastní odbojovou organizaci s označením Jindra. Přes cílené zátahy na Sokol, jeho zrušení a zabavení nemalého majetku, se části vedoucích představitelů druhé garnitury (první byla zatčena a popravena během represí, které propukly po atentátu na Heydricha) podařilo dožít se konce války.

V Olomouci také působila řada dalších, menších odbojových skupin: Junák-skaut, Orel či skupina složená ze členů kanoistického oddílu SK ASO Olomouc.⁵⁹

Zvláštní strukturou protinacistické rezistence působící i na Olomoucku byl odboj řízený komunistickou stranou. Jelikož byla tato strana zakázána již od doby tzv. druhé republiky, měli komunisté jistý „náskok“ při budování své ilegální struktury na Olomoucku i v celém Československu. Hlavním iniciátorem vzniku ilegální sítě KSČ na Olomoucku byl Rudolf Terer. Poválečný redaktor Alfons Novický krajského sekretáře Terera velmi glorifikuje slovy „že ačkoliv na Rudolfa Terera byla nacisty vypsána odměna 100 000 korun,

⁵⁷ Dále jen PVVZ.

⁵⁸ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 234.

⁵⁹ Více o SK ASO Olomouc například BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 53–59.

nebyl na Olomoucku dopaden.⁶⁰ Což autor později ještě doplnil tím, že „*Rudolf Terer odešel do Hradce Králové. Na Hané zůstala po něm dobře vybudovaná ilegální organizace KSČ, která čítala asi 600 členů.*“⁶¹ Role vedoucích představitelů komunistické ilegální struktury i řadových členů byla nelehká. Nejprve byli s demokratickým odbojem v boji proti nacismu v Československu zajedno. Později museli provést jistý názorový obrat (po uzavření paktu Ribbentrop – Molotov), kterým vykládali pakt jako dočasný, sloužící k získání času na přípravu SSSR na boj proti nacistickému Německu.⁶² Podstatou práce komunistické ilegální sítě bylo šíření protinacistických letáků jednak s vlastní tematikou, jednak i západního odboje. Během řady zatýkacích akcí, které gestapo provádělo od listopadu 1939 do července 1940, byla komunistická ilegální síť v celém Československu i na Olomoucku tak silně zasažena, že k jejímu oživení došlo až na úplném konci války.⁶³

Pro pochopení života v odboji na Olomoucku, i celém Československu, považují za důležité si uvědomit, že: „*platí dnes všeobecně pro Moravu a Olomoucko zvláště, že hranice mezi jednotlivými odbojovými organizacemi nebyly tak přísně vymezeny, jak byly vytyčovány a zveličovány v pozdějších rekonstrukcích (při rozlišování takzvaného buržoazního a komunistického odboje i jednotlivých odbojových vlastností, odvaha, spolehlivost a důvěryhodnost).*“⁶⁴

3. 4 Heydrichiáda

I přes výše uvedené úspěchy nacistických represivních sil v potírání odboje na území protektorátu se v červnu 1941 spustila s novou intenzitou síla protiněmeckých akcí. Symbolem odporu se stalo písmeno V, které se začínalo objevovat na různých veřejných místech. Na Olomoucku se takové formy odporu objevují od července společně s dalšími protiněmeckými hesly.⁶⁵

Na tuto novou vlnu odporu reagovaly i německé síly. Došlo k výměně na nejvyšším postu-říšský protektor von Neurath byl odeslán na zdravotní dovolenou a byl povolán jeden z nejvýznamnějších nacistů–Reinhard Heydrich. Nový zastupující říšský protektor nastoupil

⁶⁰ NOVICKÝ, Alfons: *Garňák*. K setkání bývalých vězňů gestapa v Olomouci v Týdnu boje proti fašismu. Krajský výbor Svazu protifašistických bojovníků. Olomouc 1956, s. 5.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 65–66.

⁶³ BARTOŠ, Josef: Za nacistické okupace. In: *Olomouc. Malé dějiny města*. Olomouc 2002, s. 263.

⁶⁴ BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 60.

⁶⁵ Tamtéž, s. 73.

do funkce poměrně rázně – například nechal zatknout předsedu protektorátní vlády a vyhlásil stanné právo nad územím protektorátu – včetně olomoucké oblasti. Jsou známy pozitivní reakce, které mezi olomouckými Němci vyvolávaly seznamy popravených.⁶⁶ Rozběhla se nová vlna strachu celým protektorátem. Společně s tím započala nová forma odporu, která se dotkla i továren a firem na Olomoucku – výroba tzv. zmetků či sabotáže jako v září 1941, kdy bylo v Olomouci na nádraží přerušeno na 50 brzdových hadic u vagonů.⁶⁷

Nejhorší část perzekuce dopadla na Olomoucko, stejně jako na celé území protektorátu poté, co zastupující říšský protektor 4. června podlehl zraněním, které utrpěl při atentátu provedeném příslušníky československého vojska ve Velké Británii. Při následných represích bylo popraveno celkem 54 osob z Olomoucka – padesát z nich v Brně, tři v Berlíně a jeden v Praze.⁶⁸

Nacistické běsnění po atentátu zasáhlo mnohé odbojové skupiny. Naštěstí se znova a znova nacházeli další lidé ochotní bojovat proti nacistům na našem území. Období heydrichiády přečkala v Olomouci působící skupina při kanoistickém oddílu, která se věnovala mapování, převádění osob přes hranice či rozšiřování protiněmeckých letáků. Češi také nacházeli nové spojence v boji proti nacistům ve vojácích rakouské národnosti, kteří často byli protinacistického smýšlení.⁶⁹ Dobře zmapován je osud skupiny, která se spojila v Olomouci se dvěma rakouskými vojáky – Franzem Stauberem a Fritschem Rauschem. Přes počáteční úspěch, který spočíval v šíření zahraničních zpráv mezi vojáky, byla skupina odhalena a její členové odsouzeni k smrti. Konce války se shodou okolností dožil Fritsch Rausch.⁷⁰

3. 5 Olomouc v letech 1943–1945

3. 5. 1 Válečný zvrat II. světové války

Rok 1943 byl v celém protektorátu, stejně jako na všech ostatních územích podřízených Německé říši ve znamení totální války, tj. podřízení veškeré ekonomické aktivity potřebám válečného průmyslu. Rozhodnutí o totální válce se samozřejmě dotklo i Olomouce,

⁶⁶ BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 74.

⁶⁷ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Za nacistické okupace*. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*, Olomouc 2009, s. 238.

⁶⁸ VÁLKA, Zbyněk: *Olomouc pod hákovým křížem*. Olomouc 2001, s. 84.

⁶⁹ BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 77–78.

⁷⁰ Tamtéž, s. 87.

kdy část z 250 000 Čechů – osob kteří byli odesláni na práci do Říše, byla z Olomouce.⁷¹ Jinak se Olomouc, zatím nevědomky, připravovala na obrat ve válce a přiblížení bojů. V roce 1943 byl zaveden městský rozhlas, který nejprve německy a později i česky informoval měšťany. V olomouckých novinách se začínaly objevovat zprávy, které všímavý čtenář mohl chápat jako zprávy o problémech, které Německo na frontě mělo.⁷² S celkovým nedostatkem jídla se opět snižovaly příděly potravin na lístky. Pro srovnání: v říjnu 1939 byl měsíční příděl mouky a pečiva 11,60 kilogramů oproti lednu 1945, kdy klesnul příděl na 8,90 kilogramů; maso kleslo ve sledovaném období ze 2 kilogramů na 1 kilogram. Poválečné odhady konstatovaly,

že kalorický příjem byl rozplánován na úroveň o čtvrtinu nižší, než je minimum.⁷³ Docházelo i k omezování výdeje lihovin, či cukrovinek. Byla snaha kontrolovat spotřebu energií třeba tím, že vznikaly v Olomouci vývařovny. Omezena byla kultura i sport. Byl snížen počet stránek v periodikách. Díky všem těmto, i mnohým dalším opatřením muselo být obyvatelům zřejmější, že Německo nevíteží jak hlásaly zkreslené zprávy, nýbrž že se blíží konec tzv. třetí říše.

V souvislosti s blížícím se koncem protektorátu a války, stávala se otázka, jak bude vypadat obnovené Československo, aktuálnější. Obecný trend v uvažování lidí se dá vyzorovat tak, že bylo cílem obnovit republiku s levicovějším nádechem, tzv. sociálně spravedlivější. Je potřeba objektivně zmínit, že levicové tendence neměli jen komunisté, od kterých se očekávaly, ale i představitelé politických stran, kteří tvořili londýnskou exilovou vládu.⁷⁴

V Olomouci vzniká v jarních měsících roku 1943 nová ilegální organizace s názvem Národní výbor,⁷⁵ případně Přípravný národně revoluční výbor.⁷⁶ Byla to v Olomouci jedna z prvních odbojových organizací, jejímž cílem bylo oslovit a získat na svou stranu protektorátní střední třídu–četnictvo, vyšší státní úředníky a další složky inteligence. Zmíněná organizace byla orientována na londýnský exil a v rámci protektorátu se snažila navázat na zbytky původní Obrany národa, jež byla téměř zničena v období heydrichiády.⁷⁷ Hlavním

⁷¹ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 240.

⁷² Například Moravský večerník (18. 3. 1943) s titulkem „Znovudobytí Charkova“. O jeho předchozí ztrátě však čtenáři informováni nebyli.

⁷³ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy 4. Svobodný stát a okupace*. Brno 2004, s. 222.

⁷⁴ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 241.

⁷⁵ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 241.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž, s. 242.

cílem organizace bylo „*obnovení svobodné a nezávislé republiky v čele s E. Benešem a přátelství k Rusku*“.⁷⁸ Cílem Národního výboru a jeho olomouckých členů⁷⁹ byla příprava na převzetí moci bezprostředně po skončení války. V důsledku špatné konspirace olomouckých členů Národního výboru, kteří se poválečnými otázkami zabývali například v prostorách známé Drápalovy kavárny, dozvěděl se o těchto setkáních i gestapo a tvrdě zasáhlo. Již od konce roku 1943 probíhalo zatýkání, které v několika vlnách trvalo až do června 1944. Podle závěrečného výkazu gestapa bylo v okruhu olomouckého župního vedení národního výboru zatčeno 186 osob, z toho 60 přímo v Olomouci. Někteří ze zatčených byli propuštěni, ale celkově, i s vlastenci z Litovle a Loštic, bylo popraveno 50 lidí. Posledním z popravených byl, těsně před příchodem Rudé armády, úředník pojišťovny Adolf Cingroš.⁸⁰

I na základě zmíněných zátahů se operační prostor olomouckých odbojových skupin přesunul na venkov, kde byly pro odboj lepší podmínky. Šlo zejména o skupinu Aloise Petráše, která byla tvořena legionáři, sokoly a sedláky.⁸¹ Jejich skupina provedla mnoho úspěšných sabotážních akcí. Akcí s největším efektem bylo bezesporu vhození bomby na dvůr olomouckého vedení nacionálně socialistické strany 9. 8. 1944, které nacisty jistě vyděsilo, ale nikoho nezranilo ani nezabilo.⁸² Nacisté se skupině dostali na stopu v září 1944. Přes zatčení majora Petráše s manželkou i dalších členů skupiny k popravě nedošlo a všichni se naštěstí dožili konce války.⁸³ Jednou z odbojových organizací, které vznikly na předměstí Olomouce, byla skupina z Velké Bystřice, která již od roku 1944 praktikovala partyzánský způsob boje. V únoru 1945 však byla většina skupiny obklíčena německými jednotkami a zmasakrována. Někteří byli chyceni, jiní zastřeleni či upáleni.⁸⁴ Za zmínku z celé řady dalších odbojových skupin stojí skupina se jménem Slavík se členy Bohumírem Kubou, Vilémem Baďurou a Janem Ševčíkem. Tato skupina, jež jako jedna z mála nebyla odhalena gestapem, kromě mapovacích činností dodávala informace paraskupině Clay–Eva.⁸⁵ Skupina

⁷⁸ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 242.

⁷⁹ Augustin Černovský, Rudolf Uher, Theodor Navrátil, Emil Zavadil a další.

⁸⁰ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 242.

⁸¹ BOHÁČ, Lubomír: Počátky partyzánského hnutí na Moravě. In: *Rok 1942 v českém odboji*. Praha 1999, s. 46.

⁸² BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 242.

⁸³ BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 91.

⁸⁴ ČERMÁK, Miroslav: *Partyzánský odboj na Velkobystřicku 1939–1945*. Olomouc 1969.

⁸⁵ Londýnská paraskupina Clay, vedená četařem aspirantem Antonínem Bartošem, byla vysazena východní Moravě a vytvořila zde v letech 1944–1945 rozsáhlou zpravodajskou síť.

Slavík byla pro svůj význam začleněna do Tajné vojenské a civilní organizace při štábu 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky.⁸⁶

Jak už bylo zmíněno výše, komunistický odboj mezi léty 1940–1943 na Olomoucku, v důsledku úspěšných protikomunistických akcí gestapa, neexistoval.⁸⁷ Teprve v roce 1943 se na Olomoucku komunistický odboj začínal znovu formovat jako protipól Národního výboru. Komunistická skupina se formovala kolem Hermy Barfusové s tím, že později její vedoucí úlohu převzal Jaroslav Honzák, též známý jako Jura Sosnar. Další skupina komunistického odboje se formovala v Olomouci kolem učitele Otto Rysnara, který do Olomouce přišel po záboru Sudet v roce 1938. Skupinu s Rysnarem mimo jiné tvořili pánové František Strouhal, František Brzobohatý či Václav Stibor.⁸⁸ Zajímavostí, na které lze demonstrovat postupnou změnu myšlení lidí v protektorátu, je fakt, že ve zmíněné Rysnarově skupině nebyl nikdo ze členů předválečným komunistou, ale všichni se ke komunismu přihlásili až v době války. Později obě skupiny komunistického odboje začaly své akce koordinovat a rozdělily si svá pole působnosti. Sosnarova skupina měla na starosti ideologickou stránku věci, Rysnarova skupina působila v oblasti zpravodajsko–vojenské.⁸⁹

Z uvedeného demonstračního výčtu je patrné, že nedostatkem odbojových skupin Olomoucko netrpělo. Je však třeba uvést, o jaký typ akcí se místní odbojové skupiny snažily – v naprosté většině se jednalo o přepady zásobovacích a odzbrojovacích; pouze zřídka o akce záškodnické či sabotážní.⁹⁰ Jednu z příčin tohoto stavu lze dle mého názoru spatřovat v tom, že rovinatý terén Hané není pro partyzánské akce příliš vhodný. Organizovanější jednotky s lepší výzbrojí mají větší šanci zde uplatnit svou převahu. Přesto jde ke cti všech, kteří se do odboje na Olomoucku zapojili, že svůj boj nevzdali!

3. 5. 2 Osvobozovací boje

Na přelomu let 1944–1945 muselo být i těm nejfanatičtějším olomouckým nacistům jasné, že válka je blízko. Nejlepším důkazem toho byly časté přelety amerických bombardovacích perutí z italských letišť na cíle v německém Slezsku. Přesto však Olomouc nebyla nikdy bombardována. Nejbližším spojeneckým bombardovacím cílem byl Prostějov.

⁸⁶ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 243.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 86.

⁹⁰ Tamtéž, s. 101.

Přestože se bombardování Olomouci vyhnulo, prostor pro odpočinek nacistickému vedení města to nedalo. Bylo nutné se připravit na blížící se Rudou armádu a její pozemní útok. Olomouc byla prohlášena pevností, a tak přímo ve městě i jejím blízkém okolí vznikaly zátaras a jiné obranné prvky, které měly obráncům poskytnout výhodu. Do Olomouce a jejího blízkého okolí bylo přemístěno v březnu 1945 asi 23 000 pracovníků z řad spojeneckých zajatců, ale i místních obyvatel.⁹¹ Dle obraných plánů z března 1945 se měla z města stát pevnost s několika liniemi zákopů a dalšími obrannými prvky. Všechny obranné práce nebyly dokončeny, přesto lze konstatovat, že boje o město byly, i vzhledem k fázi války, poměrně těžké.⁹² O vysokém bojovém nasazení svědčí i to, že dle hodnocení stavebního úřadu těsně po válce bylo během květnových bojů úplně zničeno 75 domů, na 450 jich bylo těžce poškozeno. Těžké ústupové boje zapříčinily mj. zničení tribuny Androva stadionu i mnoha domů na olomouckém nádraží.⁹³

Tragické vyústění, symbolizující odhodlání nacistů nevzdat se své moci a do poslední chvíle se mstít, mělo povstání v Přerově. Mezi přerovskými vlastenci se 1. května 1945 rozšířila neověřená a předčasná zpráva o tom, že Německo již kapitulovalo. Přerovští, plni nadšení z konce války, vyzdobili lokomotivu národními symboly a vydali se zprávu sdělit do Olomouce. Zdejší nacisté však jejich informacím odmítli uvěřit, lokomotivu poslali zpátky do Přerova a část účastníků povstání zatkli. Naštěstí většinu z nich vzápětí propustili.⁹⁴ Později se však stala Olomouc místem msty ze strany gestapa. Po dobytí Brna se část brněnské úřadovny přesunula do Olomouce i proto, aby se s povstalcí vypořádala. Bylo vybráno 21 zatčených v Přerově, k nimž byli přidáni 2 hodolanští vlastenci. Společně byli pro výstrahu 2. května 1945 zastřeleni na olomoucké střelnici na Lazcích.⁹⁵ Bohužel tato bestiální akce nebyla ze strany nacistů na Olomoucku na konci války ojedinělá.

V pevnůstce u Slavonína bylo zastřeleno 2. či 3. května 1945 celkem 17 mužů, které k jejich pokusu o povstání vyprovokoval průjezd osamocené sovětského tanku, který se do jejich vsi omylem dostal z jižnější části fronty,⁹⁶

K největšímu masakru civilního obyvatelstva na střední Moravě však došlo 5. května 1945 v obci Javoříčko na Bouzovsku. V této obci členové SS divize společně s olomouckými

⁹¹ BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 104.

⁹² Více například VÁLKA, Zbyněk: *Olomouc pod hákovým křížem*. Olomouc 2001.

⁹³ CEKL, Jan: *Kraj, jímž táhla smrt*. Olomouc 1945, s. 133–134.

⁹⁴ BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997, s. 112.

⁹⁵ Tamtéž, s. 118.

⁹⁶ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Za nacistické okupace*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 246.

členy gestapa obec vypálili a zastřelili 38 mužských obyvatel vsi. Již krátce po válce se pro Javoříčko vžilo označení „Moravské Lidice.“⁹⁷

3. 5. 3 Olomouc po osvobození

Civilní a vojenská správa tzv. třetí říše nad Olomoucí formálně zanikla 8. května 1945 v okamžiku, kdy německý městský finanční referent Pokorný předal klíče od radniční pokladny sovětskému důstojníku, který záhy symbol moci předal do rukou členu Revolučního národního výboru hlavního města Olomouce a zároveň i významnému představiteli lidové strany Jaroslavu Řehulkovi.⁹⁸

Již od ustavení Národního výboru v Olomouci a dělby míst v něm mezi obnovené politické strany se ukázal trend poválečné doby. V případě plenárního zasedání Národního výboru bylo dělnictvo zastoupeno 40 %.⁹⁹ Poté až byli úředníci a inteligence. Hned v první fázi stabilizace moci probíhala „národní očista“ mezi úředníky ve službách města. Z celkového počtu 855 zaměstnanců radnice jich bylo v prvních dnech po osvobození 320 propuštěno z důvodu ztráty státního občanství, či závadného chování v době nesvobody.¹⁰⁰

Jedním z prvních úkolů vedoucích představitelů města bylo obnovení poškozené silniční a železniční infrastruktury ve směru na Prahu a na Brno. Škoda na majetku města dosahovala 77,5 milionu korun.¹⁰¹ Škoda na soukromém vlastnictví však byla násobně vyšší – 481,5 milionu korun.¹⁰²

Olomouc za dobu okupace přišla zhruba o tisíc obyvatel většinou z řad inteligence. Je nesporné, že tento typ vůdčích osobností později město citelně postrádalo. Poměrně záhy po válce bylo rozhodnuto o tom, že odkaz padlých bude všem generacím Olomoučanů připomínán alespoň prostřednictvím názvů ulic města. Tak vznikaly ulice jako Šantova, Pavelčáková, Přichystalova a další. Ještě větší ztráty na životech utrpěla židovská komunita v Olomouci. Z původního počtu 2196 členů židovské komunity v Olomouci se jich konce války dožilo pouhých 288.¹⁰³

⁹⁷ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 247.

⁹⁸ ZAO-SokA Olomouc, ÚNV Olomouc, M1-29, kart. 5.

⁹⁹ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 276.

¹⁰⁰ Volné slovo, 10. 6. 1946, s. 2.

¹⁰¹ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 276.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ SCHULZ, Jindřich, a kol.: *Olomouc. Malé dějiny města Olomouc*. Olomouc 2002, s. 258–260.

Dalším důležitým a hlasitě prezentovaným požadavkem veřejnosti bylo vypořádání se s olomouckými Němci. V tomto směru horlivost a netrpělivost jak civilního obyvatelstva, tak některých ozbrojených skupin, předbíhala dobu–k přijetí oficiálních usnesení o odsunu došlo až v srpnu 1945.¹⁰⁴ První a největší sběrný tábor pro občany německé národnosti na střední Moravě vznikl 12. května 1945 v Nových Hodolanech.¹⁰⁵ Jednalo se o jeden z největších sběrných táborů na Moravě vůbec, s maximální kapacitou až 2 000 Němců. Tábor od samého počátku nesloužil k účelu, pro který byl zřízen–k soustředění Němců podezřelých z protičeské činnosti během okupace. V táboře se shromažďovali Němci z celé oblasti, tedy i takoví, u nichž bylo patrné, že se ničeho špatného nedopustili. V době poválečného chaosu a změně centrální vlády dochází ze strany vedení tábora k excesům a jeho zlovůli vůči Němcům. S vězni je zacházeno jako s bezprávnými zločinci. Za důkaz toho, jak špatné podmínky v internačním táboře panovaly, lze považovat i epidemie záškrtu a úplavice, které v listopadu 1945 v táboře vypukly.¹⁰⁶ Oběti mezi Němci v táboře lze počítat na desítky až stovky.¹⁰⁷

Část lidí, kteří v té době v Olomouci žili, již pamatovala obě světové války. Války, z jejichž rozpoutání bylo v obou případech Německo viněno. Plánované vysídlování, které probíhalo se souhlasem světových mocností, bylo mnohými vnímáno jako ochrana před dalšími pokusy o expanzivní politiku ze strany Němců. Je třeba říct, že podpora odsunu Němců byla masovou záležitostí. Tyto nálady ve společnosti samozřejmě vycítil i tisk, který odsun podporoval.

Dlé mého názoru jednoznačnou chybou bylo v dané chvíli uplatnění principu kolektivní viny. Olomoucká komise uznala žádosti 84 olomouckých Němců, kteří řádně prokázali, že celou dobu byli protinacistického smýšlení a chtěli v Olomouci zůstat, za oprávněné. Přesto vyšší politické orgány toto stanovisko neakceptovaly a i tito protinacisticky smýšlející Němci museli nakonec Olomouc opustit.¹⁰⁸ V souvislosti s odsunem město také získalo nemalý majetek, který zde byli olomoučtí Němci nuceni zanechat. Jednalo se asi o 200 živností, 1 200 domů, stovky bytů, budovy škol a spolků a další

¹⁰⁴ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 277.

¹⁰⁵ Podle dokumentu v Archivu Ministerstva vnitra v Kanicích u Brna (KS MV Ostrava, B751, č. 2-5) byl tábor zřízen vyhláškou Národního výboru hlavního města Olomouce až 15. 5. 1945.

¹⁰⁶ MZA Brno, ZNV Brno, B 280, kart. 787.

¹⁰⁷ ZAO – SokA Olomouc, Internační středisko Olomouc-Nové Hodolany, M1–32, kart. 5.

¹⁰⁸ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 278.

movitý a nemovitý majetek.¹⁰⁹ Součástí snahy o „očistu“ národa, o vypořádání se s lidmi, kteří Čechům ubližovali a s událostmi, které se staly během války a na které Olomoučané jistě nezapomněli (vypálení obce Javoříčko, popravy, často mnohaleté tresty těžkého vězení), bylo nutné ty odpovědné postavit před soud. Byl to trend v celém Československu. V Olomouci měl tuto roli naplnit místní mimořádný lidový soud.

¹⁰⁹ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 279.

4 Historické konotace předcházející vzniku tzv. Benešových dekretů

Vzhledem k tomu že situace, do které se Československo po září 1938 dostalo, je z pohledu mezinárodního práva tak bezprecedentní, domnívám se, že je třeba vysvětlit historicko – právní souvislosti vzniku tzv. Benešových dekretů. Je třeba konstatovat, že stav věci, jež byl „orámován“ tzv. Mnichovskou dohodou v září 1938 a umocněn vyhlášením protektorátu Čechy a Morava 16. března 1939, formálně proběhl v souladu s mezinárodním právem.

Byl však v rozporu se zásadami mezinárodního práva i s ústavním právem Československé republiky hned v několika bodech. Z pohledu mezinárodního práva je možnost u mezinárodních dohod vymáhat neplatnost dvojí–absolutní či relativní. O absolutní neplatnost, tj. neplatnost od samého počátku, se jedná mimo jiné v případě, že k uzavření dohody došlo pod pohrůžkou násilím či jejím použitím. Relativní neplatnost nastává v situaci, kdy se na ni jedna ze stran odvolává. Jedním z důvodů relativní neplatnosti je podvodné jednání. V případě tzv. Mnichovské dohody lze hovořit o obou výše zmíněných stavech.

Z československého pohledu se nejčastěji hovoří o absolutní neplatnosti z důvodů porušení celé řady dříve uzavřených mezinárodních smluv – Briand-Kellogova paktu či Locarnské dohody. Mezinárodní společenství však neplatnost tzv. Mnichovské dohody vidí pouze jako relativní, neboť se Hitler dopustil podvodu. Podvod spočíval v tom, že ze strany Německa nikdy nebyl zájem tzv. Mnichovskou dohodou dodržet, nýbrž si pouze zajistit lepší výchozí pozici při útoku na východ. V tomto duchu se vyjádřil norimberský tribunál, když se dohodou zabýval.¹¹⁰

Rozpor s ústavním pořádkem československé ústavy z roku 1920 byl například shledán v § 3 odstavec 1, který explicitně stanovoval, že „*Území Československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou býti měněny jen ústavním zákonem.*“¹¹¹ Tím, že diktát tzv. Mnichovské dohody přijal prezident Beneš a vláda, nikoliv parlament formou ústavního zákona, nejednalo se z pohledu československého ústavního práva o platný právní akt.

Na základě i výše vyřčeného českoslovenští politici, kteří působili v emigraci, formulovali dokument, v němž uvedli právní důvody toho, proč Československo *de iure*

¹¹⁰ Více o problematice mezinárodního práva veřejného například MALENOVSKÝ, Jiří: *Mezinárodní právo veřejné*. Brno 2002.

¹¹¹ Zákon č. 121/ 1920 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

nezaniklo – a to ani po událostech 15.–16. března 1939. Dokument byl následně adresován čtyřem největším světovým velmocím doby – USA, Velké Británii, Francii a Sovětskému svazu.¹¹² Zánik Československa a vznik protektorátu Čechy a Morava neakceptoval ani domácí odboj, ani exilová reprezentace. Panovala široká shoda na tom, že Československo musí být obnoveno v hranicích, které platily před zářím 1938. Veškerá počáteční aktivita a energie prezidenta Beneše a jeho blízkých spolupracovníků směřovala k formulování a sepsání tzv. Teorie právní a politické kontinuity Československé republiky.¹¹³ V projevu, který byl prezidentem přednesen v duchu tohoto dokumentu v Chicagu v roce 1939, mimo jiné zaznělo: „*Nejsme Mnichovskou dohodou vázáni jednak proto, že ústavně nikdy přijata nebyla, jednak proto, že byla nacistickým diktátorským Německem násilně a svévolně zrušena provedením tak zvaného protektorátu. Pro nás tudíž dnes vzhledem k Německu neexistuje. Půjdeme do boje za svobodu své staré vlasti a za vydobytí staré Československé republiky. Neuznáme ani právně, ani politicky žádném fait accompli.*¹¹⁴*Neuznáme žádného obsazení, a proto náš stát pro nás legálně existuje dál. Nepřijmeme ani vídeňskou arbitrážní dohodu o Slovensku a Podkarpatské Rusi, kterou Maďarsko svévolně a násilně porušilo. Jdeme světem dál hrdě a pevně, jako občané Československé republiky.*“¹¹⁵

Tato teorie však nebyla na poli mezinárodním přijata automaticky, ale bylo třeba k jejímu přijetí jiné státy přimět. Prvním úspěchem při získávání mezinárodního uznání pro exilovou reprezentaci v čele s prezidentem Benešem bylo vytvoření Československého národního výboru v Paříži. Tento výbor získal uznání ze strany Francie v listopadu 1939. Velká Británie uznání vyjádřila v prosinci 1939. Je třeba si však uvědomit, že se ještě nejednalo o exilovou vládu. Ta byla uznána až 21. července 1940 ze strany Velké Británie. Z pohledu československé politické reprezentace se však jednalo o polovičaté řešení–Velká Británie sice uznala československou exilovou vládu jako politickou reprezentaci Československé republiky, ale odmítla se jakkoliv právně vázat v otázce budoucích československých hranic. Velká Británie ani nevyjádřila souhlas s Teorií politické a právní kontinuity, což mělo za následek, že československá exilová vláda měla „nižší“ postavení než jiné exilové vlády.¹¹⁶

¹¹² KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha 2002, s. 19–21.

¹¹³ Tamtéž, s. 133–135.

¹¹⁴ Fait accompli = hotová věc.

¹¹⁵ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha 2002, s. 23.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 26–27.

5 Retribuční dekrety

5.1 Právní základ pro retribuční dekrety

Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše vznikly jako výsledek snahy československé exilové reprezentace o státní a právní kontinuitu Československa. Byla to jediná cesta, jak zachovat zákonodárnou moc, která by nebyla závislá, či přímo podřízena vlivu německé okupační správy.

Československá exilová vláda se ve Velké Británii ustanovila 9. července 1940. Při příležitosti uznání exilové vlády ze strany Velké Británie vydal prezident Beneš svůj první dekret, kterým zřizoval Státní radu jako poradní orgán prezidenta republiky. Později sám schvaloval dekrety navrhované Státní radou či Právní radou. Spoluodpovědnost za schvalované dekrety nesli svými podpisy také předseda exilové vlády a člen exilové vlády, který byl pověřen výkonem dekretu. V případě ústavních dekretů byla nutná kontrasignace všech členů vlády.¹¹⁷ Poslední dekret vydal prezident Beneš 27. října 1945. Již den poté se ujalo svých funkcí prozatímní Národní shromáždění, které v březnu roku 1946 provedlo ratihabici dekretů vydaných prezidentem.¹¹⁸

O retribučních dekretech se začalo reálněji hovořit v druhé polovině roku 1942, kdy prezident Beneš i další členové vlády vyjadřují své rozhořčení nad krutým zacházením, kterého se dopouštějí jednotky okupační správy na bezbranném civilním obyvatelstvu. Mezinárodně své právo na odplatu vyjádřila československá exilová vláda skrze dvě nóty, které vydala 29. května 1942 a 17. června 1942. Nóta ze 17. června 1942 představovala reakci na vypálení Lidic. Tento akt msty na civilním obyvatelstvu za spáchání útoku na zastupujícího říšského protektora Heydricha uvádí jako jeden z důvodů odvetných opatření ministr Masaryk. „*Odplata za Lidice bude naším tématem. (...) Žádný pardon, žádné milosrdenství, žádné odpuštění.*“¹¹⁹ O svém rozhořčení často ve svých rozhlasových projevech hovořil i prezident Beneš.¹²⁰

Z pohledu mezinárodního práva však problém spočíval v tom, že až do roku 1945, do zasedání Norimberského tribunálu, nebyl pojem „válečný zločin“ jasně definován.

¹¹⁷ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava 1998, s. 19.

¹¹⁸ Ratihabice je dodatečné schválení právního jednání, či právního předpisu.

¹¹⁹ MASARYK, Jan: *Volá Londýn*. Praha 1946, s. 185.

¹²⁰ BENEŠ, Edvard: *Šest let exilu a druh světové války. Řeči, projevy a dokumenty z roku 1938–1945*. Praha 1946, s. 133 a 207.

Existovaly termíny jako „zřeknutí se útočné války“¹²¹, ale jednalo se o definice tak vágní, že byly z pohledu mezinárodního práva nepostižitelné. Bylo nutnou povinností mezinárodního společenství válečné zločiny, či trestnost „útočné války“ nadefinovat. Významnou roli v procesu definování válečných zločinů sehrál i Čech – generál JUDr. Bohuslav Ečer,¹²² toho času světově uznávaný odborník na mezinárodní právo trestní. Kroky k tomu, aby mělo mezinárodní společenstvo o takové definice zájem, byly postupné a vyžadovaly apel mnoha států.

Byl to tlak exilových vlád (včetně československé), co přitáhlo pozornost ke zločinům, kterých se nacisté na okupovaných územích dopouštěli. První významnou deklarací, která upozorňovala na vysídlování, popravy, deportace do koncentračních táborů, ničení majetků a další hrůzy, byla polsko – československá deklarace z 11. listopadu 1940.¹²³

Významným dokumentem, který i díky své širší podpoře mezi státy získal velký ohlas, byla tzv. Svatojakubská deklarace z 13. ledna 1942.¹²⁴ Československo společně se zástupci Belgie, Řecka, Lucemburska, Nizozemí, Norska, Polska, Jugoslávie a Francouzského národního výboru vyjádřilo v bodě 3 Svatojakubské deklarace přesvědčení, že je nutno ty, kteří se dopouštěli na okupovaných územích krutostí ve službách nacismu, postavit před soud. Bod 4 stejné smlouvy pak signatáře zavazoval k tomu, aby viníci byli bez ohledu na národnost odevzdáni spravedlnosti.¹²⁵ Československá vláda pak své apely opakovala i separátně, často v návaznosti na události v protektorátu. Například v prohlášení z 29. května 1942 (tedy 2 dny po atentátu na R. Heydricha) se československá exilová vláda obrací „ke všem spojeneckým národům a ke všem slušným lidem ve světě, aby pranýřovali ničemnost Němců Hitlerem vedených a za něho odpovídajících.“¹²⁶ Prohlášení později pokračovalo „Začínají-li vraždit celé rodiny, je to zvěrstvo jedinečné v dějinách a zvou tím na sebe podle příkázání Božích i lidských spravedlivou odplatu. Nebude ve světě míru a práva, nebudou-li německé zločiny přísně potrestány a nesjednají-li spojenci záruk, aby se německý národ už nikdy odvážil nové válečné výpravy proti světu.“¹²⁷

¹²¹ Briand – Kollegův pakt.

¹²² Více o osobě JUDr. Ečera např. DUDÁŠ, Michal: *Bohuslav Ečer: Český lovec nacistů*. Praha 2019.

¹²³ Deklarace byla jedním z mála výstupů projektu Polsko-československé konfederace.

¹²⁴ NĚMEČEK, Jan – KUKLÍK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠTOVÍČEK, Ivan (eds.): *Československá zahraniční politika v roce 1942, sv. I, 1. leden–31. červenec. 1942*. Praha 2010, dokument č. 9, s. 77–78.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ NĚMEČEK, Jan – KUKLÍK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠTOVÍČEK, Ivan (eds.): *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1942, díl II [1942]*. Praha 2011, 55. schůze 29. května 1942, s. 351.

¹²⁷ Tamtéž.

Další takové prohlášení vydala exilová vláda v reakci na vypálení Lidic.¹²⁸ Přes názorovou výměnu, která proběhla ve vládě, zda je či není vhodné takové prohlášení vydávat, vláda v čele s prezidentem Benešem vydala stanovisko, kde opět volala po přísném odsouzení všech, kteří se krutostí na československém národě dopustili. Vláda též slíbila, že se zasadí o vydání vlastního retribučního předpisu. „Československá vláda připraví a zařídí také sama vše, čeho je třeba, aby ihned po osvobození od nepřátelské okupace soudily a trestaly viníky soudy k tomu stanovené tresty mimořádnými a nejprísnějšími.“¹²⁹

Moskevská konference, které se účastnily skrze své ministry zahraničí i mocnosti typu SSSR, USA či Velké Británie, a která měla původně řešit problémy společného vedení války proti nacistickému Německu a jeho spojencům, přišla ve věci trestání válečných zločinců s jedním důležitým výstupem. Státy, které dohodu 1. listopadu 1943 podepsaly, se svými podpisy zavázaly, že tam kde to bude možné a lze jednoznačně říci, které zemi určitý nacistický pohlavár způsobil újmu, bude souzen v oné zemi. Pro ty, jejichž zločiny překročily hranice jednoho státu platí, že budou postaveni před mezinárodní tribunál. Pro tyto účely si země, mezi které patřilo i Československo, sestavovaly své seznamy válečných zločinců.¹³⁰

První soudní proces, který se ve svém rozsudku odvolával i na články moskevské deklarace, vešel ve známost jako „charkovský proces“. Jednalo se o potrestání tří vojáků, zajatých u Stalingradu, za to, že měli svým jednáním zapříčinit smrt mnoha sovětských civilistů. Jelikož měl být čin spáchán na území SSSR, soudily sovětské soudy podle sovětského práva. Všichni tři souzení dostali trest smrti.¹³¹

Moskevská deklarace byla dále rozpracována a zpřesněna při jednání o tzv. londýnské dohodě. Uvedená londýnská dohoda vymezila zločiny proti míru (osnování, podněcování nebo podniknutí útočné války nebo války narušující mezinárodní smlouvy, dohody nebo záruky, anebo účast na společném plánu nebo spiknutí k provedení uvedených činností¹³²), válečné zločiny (porušení zákonů války nebo válečných zvyklostí, včetně vraždy, zlého nakládání, deportací civilního obyvatelstva z obsazeného území, nebo otrocké práci na obsazeném území, nebo pro jakýkoliv jiný účel, vraždu válečných zajatců či osob na moři...) a zločiny proti lidskosti (vražda, vyhlazování, zotročování, deportace nebo jiné

¹²⁸ NĚMEČEK, Jan – KUKLÍK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠŤOVÍČEK, Ivan (eds.): *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1942, díl II [1942]*. Praha 2011, 55. schůze 29. května 1942,, s. 388.

¹²⁹ NĚMEČEK, Jan – KUKLÍK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠŤOVÍČEK, Ivan (eds.): *Československá zahraniční politika v roce 1942, sv. I, 1. leden–31. červenec. 1942*. Praha 2010, dokument č. 9, s. 352–355.

¹³⁰ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava 1998, s. 22–23.

¹³¹ K procesu sepsal anglickou publikaci například generál Ečer. EČER, Bohuslav: *The Lessons of the Kharkov Trial*. Londýn, 1944. Dostupné online: <http://collections.mun.ca/PDFs/radical/TheLessonsoftheKharkovTrial.pdf>

¹³² V Československu publikováno pod č. 164/ 1947 Sb.

nelidské činy spáchané proti jakémukoliv civilnímu obyvatelstvu před válkou nebo za války, nebo pronásledování z politických, rasových či náboženských důvodů). Londýnská dohoda také potvrdila ujednání z Moskvy: určila kategorii, která měla být souzena před mezinárodním tribunálem. Zbytek zadržených nacistů měl být poslán do zemí, kde páchali své zločiny.

Postoje a názory prezidenta Beneše k celé problematice poválečného trestání viníků jsou patrné z jeho rozhlasových projevů, kde jasně sděloval národu: „*Nezapomeňte nikoho, kdo vám ubližoval, kdo zrazoval; nezapomeňte jména a adresy žádného gestapáka, žádného gauleitera, žádného landráta, žádného německého vojáka a úředníka, který se naší okupace zúčastnil, nezapomeňte zejména také na zrádce z našich německých příslušníků – krátce na nikoho, kdo se prohřešil proti republice. Osvobozený lid československý bude vše, co se stalo, dobře a spravedlivě zkoumat, uvažovat, soudit.*“¹³³

Cíle, který pan prezident viděl ve vypořádání se s morálními následky druhé světové války, mohlo být dosažen pouze tak, že se nebude činit rozdíl mezi Čechem a Němcem. Že skutečným kritériem nebude národnost, nýbrž to, jak se člověk choval během války. Zda byl členem organizací, které zaštiťovala NSDAP, jako byly kupříkladu SS, SA či gestapo. Soudy k takovému řízení ustanovené měly mít omezenou časovou působnost. Nemělo být ani umožněno odvolání se proti rozsudku. S paragrafovým zněním zákona, který by mimořádné soudnictví upravoval, pan prezident čekal až do poslední chvíle války – měl co největší zájem na sjednocení takových kroků s mezinárodním společenstvím. Dnes již víme, že se většina prezidentových úvah a záměrů na toto téma plně realizovala.¹³⁴ Zvláště pak v první fázi účinnosti Velkého retribučního dekretu.

Přípravné práce na retribučním předpisu započaly již v listopadu 1942. Jednotlivé body retribučního dekretu byly podrobovány dlouhé a opakované diskuzi, kdy československá vláda pro tento účel zřídila odbornou komisi, z níž pak vycházely další 3 subkomise, které se snažily při přípravě retribučních dekretů zohlednit různé aspekty:

1. subkomise pro posouzení trestných činů, které mají být v dekretu zahrnuty,
2. subkomise pro soudní řízení,
3. subkomise pro mezinárodní otázky související s retribučními.

První subkomise zkoumala také to, zda k postižení všech činů, které se staly od 1. října 1938 a vláda je chtěla postihnout, postačí skutkové podstaty platného trestního práva, či je třeba nové skutkové podstaty doplnit. Tato subkomise se též musela vypořádat s otázkou

¹³³ BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava 1998, s. 24.

¹³⁴ BORÁK, Mečislav, *c. d.*, s. 24.

promlčení činů na území protektorátu či v cizině, anebo s otázkou retroaktivity; popřípadě k jakému datu ji umožnit. Před subkomisí byla i další významná otázka institutu účinné lítosti. Zda tuto polehčující okolnost reflektovat. Pokud ano, tak do jaké míry a na jaké činy.

Náplní práce druhé subkomise byla soudní organizace a trestní řízení. Otázkou totiž bylo to, před jakým soudem ze soustavy soudů,¹³⁵ které meziválečné československé právo znalo, by mělo toto řízení probíhat. Podobně subkomise řešila rovněž otázku laického prvku a možnost opravných prostředků. Tedy zda, a do jaké míry připustit laický prvek u mimořádných soudů a zda umožnit opravného prostředku proti rozhodnutí mimořádného lidového soudu.

Třetí komise měla před sebou hledání odpovědí na otázky související zejména s extradicí, tj. vydáváním nacistických zločinců do zahraničí.

Prvotním výstupem první a druhé subkomise byla osnova o pěti člancích:

1. viníci a spoluviníci budou souzeni před mimořádnými lidovými soudy,
2. ustanovení zákona bude mít zpětnou platnost,
3. bude se trestat za činy spáchané v době zvýšeného ohrožení a obsazení republiky,
4. v senátech soudů vedených soudci z povolání budou zasedat soudci z lidu, „kteří prokázali republice věrnost na frontě domácí nebo na poli válečném,“¹³⁶
5. řízení soudu bude urychlené, zákon se nebude vztahovat na ty, „kdo ve svém konání byli jen oběťmi a ne původci nebo ochotnými pomocníky nepřátelské činnosti.“¹³⁷

Těchto 5 bodů bylo upravenými návrhy subkomisí, na nichž se londýnská politická reprezentace shodla. Vznikla politická shoda na nutnosti zavedení nových trestů, neboť situace byla bezprecedentní. Trestní řízení mělo být rychlé a jednoduché, avšak obžalovaný měl mít zaručenu určitou míru právní garance.¹³⁸

Výchozí osnova pak byla předložena ministerstvu spravedlnosti k rozpracování. Cílem bylo maximální možné včlenění znění dekretu do platné formy československého trestního práva. Exilový ministr spravedlnosti Stránský¹³⁹ se svým kolegiem dodal paragrafové znění londýnské verze dekretu. Již v této verzi byla některá z dnešního pohledu kontroverzní ustanovení, jako absence řádných opravných prostředků (avšak s možností pozdějšího připuštění mimořádných opravných prostředků). Důvodem byla snaha o zachování právní

¹³⁵ V rámci trestního řízení existovaly soudy trestní, kmetské, porotní, vojenské či zvláštní.

¹³⁶ DRTINA, Prokop: *Na soudu národa: tři projevy ministra spravedlnosti dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a Národního soudu*. Praha 1947, s. 10.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), fond Londýnský archiv (LA), 1940–1945, k. 4. Inv. č. 3. Odůvodnění, poznámky a vysvětlivky k osnově Právní rady (...) ze 4. března 1943.

¹³⁹ Více o osobě pana ministra například: ČANK, Martin: *Jaroslav Stránský: Právnick, žurnalista, politik*. Diplomová práce, FF UP v Olomouci, Olomouc 1993.

kontinuity s § 281 trestního řádu a § 4 zákona č. 91/ 1934 Sb. z. a n., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech. Tým ministra Stránského ve své verzi rovněž ponechal zásadu o vykonání trestu smrti do dvou hodin od vyhlášení.

Důležité pro znění dekretu bylo vyjasnění, jak moc zpětně bude sahat jeho účinnost. V úvahu přicházela poměrně velká řada dat – 29. září 1938-Mnichovská konference, 30. leden 1933-jmenování Hitlera kancléřem, 20. únor 1938-Hitlerův projev o utlačování Němců v Československu a mnohá další data.¹⁴⁰

Rozhodnutím o zpětné účinnosti zákona došlo k flagrantnímu porušení jedné z nejstarších právních zásad kontinentálního trestního práva – *nullum crimen sine lege*.¹⁴¹ Avšak v poválečné době byla mezi právními experty (včetně již zmiňovaného JUDr. Ečera) dosažena shoda na tom, že je veřejným zájmem, aby byla zmiňovaná zásada prolomena.

Ministr spravedlnosti Stránský referoval o stavu přípravy velkého retribučního dekretu na zasedání vlády dne 18. listopadu 1943. Pan ministr na zasedání i později v rozhlase hovořil o oněch 5 zásadách, na nichž bude retribuční dekret stát. Tři z nich považoval za ujasněné a nesporné – úmysl nespokojit se s platným právem a zřídit mimořádné soudy, nutnost retroaktivity zákona. Mezi nesporné záležitosti patřila též shoda na lidovém charakteru mimořádných soudů, urychlené řízení před tímto soudem a nepostižení nedobrovolných obětí. Ze základních 5 bodů však dva zůstávaly sporné – datum zpětné účinnosti zákonů a stanovení některých nových skutkových podstat, jako byl třeba „banditismus“.¹⁴²

Přípravy na dekretu shrnul ministr Stránský i na jednání vlády 21. dubna 1944: „*Jen se řeklo, smrtí bude potrestán prezident Hácha, ministři a sekční šéfové.*“¹⁴³ I přes další pochybnosti a rozpory v řadách exilu v Londýně vláda dospěla k definitivnímu schválení znění londýnského dekretu 6. října 1944.¹⁴⁴ Poté byl dekret podepsán prezidentem a jako obvykle vyšel v Úředním věstníku československém jako č. 6/ 1945 Úř. Věst. čsl. Objevila se však další komplikace při zavádění této normy. Dr. Beckmann jako československý zástupce při komisi pro válečné zločiny argumentoval pro nezákonnost dekretu. Opíral se přitom o § 94 odst. 3 Ústavy, kde bylo řečeno, že: „...v případech zákonem předem stanovených a na dobu omezenou“ Právě slovo „předem“ uvedené v Ústavě představovalo

¹⁴⁰ AKPR, fond Londýnský archiv, 1940–1945, k. 4. Inv. č. 3. Odůvodnění, poznámky a vysvětlivky k osnově Právní rady (...) ze 4. března 1943.

¹⁴¹ Není zločinu bez zákona. Součást i dnešního TZ (§12 odst. 1).

¹⁴² KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů: Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha 2002, s. 202.

¹⁴³ NĚMEČEK, Jan – KUKLÍK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠTOVÍČEK, Ivan–BÍLEK, Jan (eds.). *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně, díl IV. 2. (leden–červen 1944)*. Praha 2014, 135. schůze 21. dubna 1944, s. 510.

¹⁴⁴ BORÁK, Mečislav, *c. d.*, s. 27.

problém. Bylo nepochybné, že je třeba jej vykládat jako před spácháním činu, který měl být výjimečným soudem souzen. Ministerstvo spravedlnosti připomínku dr. Beckmanna obdrželo, ale nikterak na ni nereagovalo.¹⁴⁵

Retribuce a s tím spojené potrestání válečných zločinců bylo i tématem pro jednání mezi londýnskou exilovou vládou a komunisty v Moskvě v březnu 1945. Jednání na téma trestání válečných zločinců londýnskou reprezentací neplánovaná, neboť za primární bod jednání bylo považována dohoda ohledně složení vlády a nového vládního programu. Ke schválení a podpisu programu vlády, který do historie vešel pod názvem „Košický vládní program“, došlo 29. března 1945 v Moskvě.¹⁴⁶ Nikoliv až 5. dubna v Košicích, kdy byl, již na území osvobozeného Československa, slavnostně vyhlášen. Komunisté na toto jednání o vládním programu přinesli i vlastní návrh znění retribučního dekretu, který se vyznačoval velmi tvrdými postihy pro protektorátního prezidenta dr. Emila Háchu a pro všechny členy protektorátních kabinetů od 16. března 1939. Za pozornost stojí, že komunisté ve svém návrhu úplně upustili od trestání pracujících, neboť ty mělo omlouvat to, že se snažili zachránit si životy a majetek. Jak dnes již víme, některé prvky z komunistického návrhu se skutečně do vládního znění návrhu dekretu dostaly jako číslo IX. programu. Jako příklad lze uvést postavení prezidenta Háchy a členů protektorátních vlád před soud, či postavení některých politických stran mimo zákon. Je patrné, že již v těchto dnech března 1945 odstartovali komunisté připravený plán, jehož účelem bylo podryvání demokratičnosti režimu v obnoveném Československu. V konečném důsledku byl cíl jasný – převzetí moci komunisty.¹⁴⁷

Ministerstvo spravedlnosti, jako odpovědný orgán za realizaci retribučního dekretu, však nemělo dostatek času na to, aby do finálního znění zapracovalo připomínky, které byly schváleny na jednání v Moskvě. Boje za osvobození republiky zatím pokračovaly a lidé volali po mstě. Za příklad místa, kde muselo ministerstvo jako orgán veřejné moci postupovat „operativně“, lze považovat Brno. V největším moravském městě byla situace velmi vyhrocená a hrozil veřejný lynč zde žijících Němců. Proto ministerstvo umožnilo v Brně první ustavení MLS v celém Československu. Byl to také jediný soud, který soudil dle znění

¹⁴⁵ NA, Praha, fond Ministerstvo spravedlnosti 1918–1948 (1953), k. 1934. Připomínky k velkému retribučnímu dekretu dr. Beckmanna z 12. října 1945.

¹⁴⁶ Více o Košickém programu například BOUČEK, Miroslav – VARTÍKOVÁ, Marta – KLIMEŠ, Miloslav: *Program revoluce ke vzniku košického vládního programu*. Praha 1975.

¹⁴⁷ BORÁK, Mečislav, *c. d.*, s. 28–29.

dekretu z Londýna, neboť si to situace žádala a ministerstvo spravedlnosti ještě nestihlo reflektovat všechny změny.¹⁴⁸

Jedním z nejzásadnějších zásahů do podoby retribučního soudnictví v Československu, které jednání v Moskvě v březnu 1945 přineslo, byl vznik konceptu Národního soudu. Ten, jak jsem již uvedl, měl za cíl postihovat jednání protektorátních vlád a prezidenta Háchy.¹⁴⁹ Kromě vzniku dekretu, na jehož základě měl být založen Národní soud, se jistě změny dočkala preambule dokumentu a § 11 – udavačství.

Přestože byl na zmíněných jednáních v Moskvě potvrzen retribuční dekret, který vznikl pod záštitou londýnské exilové vlády jako základní dokument v oblasti retribuční, celostátní právní normou se nestal. Slovenská národní rada trvala na vytvoření vlastního retribučního dekretu, který by lépe reflektoval odlišný politický vývoj v protektorátu Čechy a Morava a Slovenské republice. Toto specifikum bylo vlastní právní úpravou reflektováno, avšak nezabránilo to rozsáhlé kritice, která se na slovenskou verzi retribučního dekretu snesla. Kritici této normě vyčítali mimo jiné to, že u lidových soudů na Slovensku nebylo vyžadováno, aby předsedou soudního senátu byl soudce z povolání. Takový stav vedl k tomu, že byla zpochybňována odbornost a nezávislost slovenských lidových soudů ze strany mezinárodního společenství. I proto například ministr zdravotnictví Procházka apeloval na slovenskou politickou reprezentaci: *„Retribuční dekret bude jednou předmět posudku historie a ta se bude ptát, jak dalece byl v souladu s vůlí lidu. Stanou-li se na základě dekretu chyby, bylo by fatální, kdyby se tyto chyby nemohly alespoň omluvit tím, že přiměřená politická reprezentace osvobozeného lidu stála za dekretem.“*¹⁵⁰

Paragrafové znění retribučního dekretu č. 16/ 1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech a dekretu č. 17/ 1945 Sb. o Národním soudu bylo vydáno dne 19. června 1945 s účinností od 9. července 1945.¹⁵¹ Společně s oběma jmenovanými dekrety, vyšlo jako č. 18/ 1945 Sb. prováděcí vládní nařízení, které řešilo „technické detaily“ předešlých dekretů, jako bylo znění slibů, které skládali soudci z lidu.

Profesor Borák dělí období retribučního soudnictví na 2 etapy:

- a) od 6. března 1945 do 4. května 1947,
- b) 2. dubna 1948 do 31. prosince 1948.

¹⁴⁸ Více o MLS v Brně například PIONTKOVÁ, Kristyna: *Praxe Mimořádného lidového soudu v Brně*. Diplomová práce, PF Masarykova univerzita Brno, Brno 2013.

¹⁴⁹ KAPLAN, Karel: *Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha 1992, s. 346.

¹⁵⁰ BORÁK, Mečislav, c. d., s. 30.

¹⁵¹ Tamtéž.

Osobně považuji takové vymezení za zjednodušující, neboť řádné soudy, které převzaly nedořešené případy, postupovaly též dle znění hmotně právní části VRD a v ostatních věcech dle tehdejších platných zákonů.

I přes mnohé další snahy politické reprezentace o jisté sjednocení retribučních dekretů, které platily v Československu, k dohodě nedošlo.

5. 2 Velký retribuční dekret

5. 2. 1 Odkaz na předmnichovské právo

Cílem platným od prvopočátku tvorby VRD bylo v co největší míře pracovat s trestněprávními předpisy, které existovaly již z doby tzv. první republiky.

V rámci řešení hmotněprávních ustanovení odkazoval VRD na trestní zákon a zákon na ochranu republiky. Původně se počítalo i s přizpůsobením znění na uherský trestní zákon, ale v situaci, kdy si Slováci prosadili vlastní normu, to ztratilo smysl. Procesní část VRD odkazovala primárně na trestní řád. Pokud by byl obviněný zproštěn obžaloby před MLS, mohl být stíhán před řádným soudem dle zákona č. 68/ 1935 Sb. či před krajským soudem dle zákona č. 130/ 1936 Sb., který byl věcně příslušným soudem v případě souzení vojenské zrady.

Československo mělo celou řadu zákonů, jako byly například trestní zákoník či zákon o ukládání trestu smrti a doživotních trestech, které zakládaly práva obviněného na prodlužování přípravného řízení, například při nejasnosti o místní příslušnosti. I kvůli této technické obtížnosti bylo na území Československa vyhlášeno stanné právo. Díky tomuto vyhlášení se stal krajský soud, v jehož obvodu k vyhlášení došlo, výlučně příslušným pro všechny zločiny. Přesto však zůstávaly některé další důležité paragrafy v platnosti. Stanovovaly například to, že těhotné ženy a těžce nemocní nemohou před stanným soudem stanout (§ 437 trestního řádu).

V původně schváleném znění dekretu se hlavní přelíčení mělo konat bez přerušení v maximální délce tří dnů. Původně také byla vyloučena možnost řádných či mimořádných opravných prostředků. Řízení bylo ústní a veřejné. Obviněný měl právo na obhájce. Pokud si ho nezajistil sám, byl mu přidělen z moci úřední dle § 440 trestního řádu.¹⁵² Byla to však role nevděčná, zvláště pak v prvních případech souzenými před MLS. Jedním z problémů,

¹⁵² SOLNAŘ, Vladimír: *Učebnice trestního řízení platného v zemi České a Moravskoslezské*. Praha 1946, s. 190–194.

se kterými se museli obhájci potýkat, byl nedostatek času. Pokud měl obviněný čas na obhajobu, tedy v případě, že se jeho případ dostal před senát MLS třeba až rok od prvotního zájmu orgánů v této věci činných, měl obviněný se svým obhájcem dost času se připravit–nachystat listinné důkazy, získat hodnověrná svědectví.¹⁵³ Pokud se však dostal obviněný před soud záhy po svém zadržení, kvalita obhajoby tím jednoznačně utrpěla.

5. 2. 2 Vady VRD

Právní chyby a nejasnosti, které se ve znění VRD vyskytly a které byly postupně díky praxi odhalovány, byly dvojího rázu – procesní a hmotněprávní. Procesní chyby byla vláda společně se zákonodárci schopna odstranit novelami. Hmotněprávní, z důvodu principu právní jistoty,¹⁵⁴ odstraňovány nebyly, i když na tom nepanovala ve vládě shoda a například komunisté měli zájem o novelizace i této oblasti.¹⁵⁵

U zásadních právních dokumentů, jako je například Ústava či zmíněný prezidentský dekret, hraje významnou roli preambule. Pomáhá soudcům s výkladem záměru zákonodárce. Ne jinak tomu bylo u dekretu č. 16/ 1945 Sb. „*O přísnou spravedlnost volají neslychané zločiny, kterých se dopustili nacisté a jejich zrádní spoluviníci na Československu. Porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupení a ponižování, jehož obětí byl československý lid, a všechna ta stupňovaná německá zvěrstva, kterým bohužel pomáhali anebo asistovali i zpronevěřivší se občané českoslovenští, z nichž někteří zneužili při tom i vysokých úřadů, mandátů nebo hodností, musí dojít zaslouženého trestu bez průtahů, aby nacistické a fašistické zlo bylo vyvráceno z kořene.*“¹⁵⁶

Tato nejednoznačná terminologie použitá při tvorbě preambule zakládala na poměrně velké množství budoucích problémů, se kterými se soudy později musely individuálně vypořádávat. Například zda „obyvatel republiky“ je významově totéž co „československý občan“, a podobné problémy právního charakteru. V režimu běžného soudního systému tyto nesrovnalosti ve výkladu vyjasňuje vyšší soudní instance skrze závaznou judikaturu. To v případě retribučního soudnictví nebylo možné.

Jedním z důležitých ustanovení VRD byl § 12, který umožňoval postavit před MLS i jiného státního příslušníka, pokud se svého zločinu dopustil na občanu Československa nebo

¹⁵³ Názor autora podložený vlastním výzkumem v případech MLS Olomouc.

¹⁵⁴ Definice pojmu právní jistota například: HENDRYCH, Dušan a kol.: *Právní slovník*. Praha 2009.

¹⁵⁵ Kompromisem pak byla novela č. 245/ 1946 Sb.

¹⁵⁶ Dekret č. 16/ 1945 Sb., c. d.

na československém majetku (veřejném i soukromém). Problém však byl u stíhání osob, které se stíhání vyhli nejčastěji tím, že spáchaly sebevraždu. V československém státním prostoru ani tak nešlo o Hitlera či Goebbelse, nýbrž o symbol zrady na československém národě – Emanuela Moravce, který spáchal sebevraždu těsně před koncem války. Trestní stíhání u těchto případů bylo zrušeno dle § 224 trestního řádu. V reakci na to však byly stanoveny nové skutkové podstaty, jako byla propagace nacismu či účast ve zločineckých organizacích, aby měl soud možnost odsoudit i ideu nacismu či fašismu jako totalitní ideologie.

Důležitým problémem, kterého si byli vědomi již autoři VRD, byla míra retroaktivity. Cílem všech právních teoretiků byla co nejmenší zpětná platnost. Jak už bylo v práci uvedeno, nabízela se celá řada dat, mezi nimiž si museli tvůrci VRD vybrat. Nakonec byl vybrán termín konference v Mnichově 29. září 1938.¹⁵⁷

5. 2. 3 Hmotněprávní část VRD

V této části VRD zákonodárce uvádí příklady jednání, které vyhodnotil jako zavrženíhodné a které si též zaslouží trest.

Zločiny proti státu

Paragraf 1 dekretu jasně odkazoval na dřívější právní normu platnou v meziválečném Československu – zákon na ochranu republiky¹⁵⁸–§ 1, §2, § 3, § 4, 5, § 6; došlo pouze ke zpřísnění trestní sazby za uvedené skutky.

Úklady – zločin v § 1, před kterým se chránila Ústava, ústavní činitelé a celistvost země.¹⁵⁹

Příprava úkladů – § 2, zákon určil vybrané druhy chování vedoucí k úkladům jako trestné, ostatní jednání nikoliv.

Ohrožení bezpečnosti republiky – § 3, účelem paragrafu byla ochrana republiky před případnými vnějšími nepřáteli. Avšak v odstavci 2 zmíněného paragrafu je trestáno i ozbrojené povstání.

¹⁵⁷ Národní archiv (dále jen NA), fond Ministerstvo vnitra – Londýn, k. 95, Právní rada: zákony, sign. 2-4-6. Vysvětlivky k uvozoovacímu dekretu, ve znění usneseném II. subkomisí dne 26. října 1942.

¹⁵⁸ Zákon č. 50/ 1923 Sb. Dostupné online: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizv6njqfuya>

¹⁵⁹ MÍŘIČKA, August: *Trestní právo hmotné: část obecná i zvláštní*. Praha 1934, s. 197–198.

Prorada–§ 4, účelem je mít možnost potrestat diplomaty, kteří například jednali bez pověření s nepřátelskými představiteli.

Zrada státního tajemství – § 5, tento paragraf postihoval ty, kteří vyrazili, buď přímo či nepřímo, nějakou informaci, kterou vláda tajila v zájmu republiky. Zločinu dle paragrafu 5 se dopustil ten, kdo vyrazil, jako i ten, kdo informaci sháněl. U obou případů je nutný úmysl.

Vojenská zrada – § 6, postih dopadal na ty, kteří zradili „za války“. Doba válečná (= za války) je též definována v zákoně na ochranu republiky v § 39 odst. 3.¹⁶⁰ Dle definice začíná dnem, kdy byla vyhlášena mobilizace a končí demobilizací, nebo po dvou měsících od jejího vyhlášení. Ustanovení v zákoně č. 50/ 1923 Sb. navazuje na § 64 odst. 3 Ústavy z roku 1920.¹⁶¹ Avšak výklad toho, kdy předmětná doba, kdy Československo bylo ve válečném stavu, byla diskutována již poměrně dlouho před koncem války.

Londýnská exilová reprezentace v prosinci 1941 vydala prohlášení, kde stálo: „Československá republika je válečném stavu se všemi státy, které jsou ve válečném stavu s Velkou Británií, Svazem sovětských socialistických republik anebo Spojenými státy americkými, a že válečný stav mezi Československou republikou na jedné a Německem a Maďarskem na druhé straně trvá od chvíle, kdy vlády těchto států se dopustily násilných činů proti bezpečnosti, samostatnosti a územní celistvosti republiky.“¹⁶² Velmi prozřívavě konkrétní datum stanoveno nebylo.

Po válce však pro účely retribuice muselo být konkrétní datum vymezeno. Ministerstvo spravedlnosti došlo k závěru, že počátek válečného stavu s Německem byl stanoven na 17. září 1938, s Maďarskem na 7. října 1938. Obě data byla vyhodnocena jako ta, kdy se zmíněné státy dopustily aktu nepřátelství proti Československu.¹⁶³

Paragraf 2 postihoval členství ve zločineckých organizacích, čímž přispíval k naplnění společenské poptávky odsoudit ideje nacismu a fašismu jako vadné. U paragrafu 2 lze jeho největší slabinu označit za výhodu a naopak – výčet organizací ze strany zákonodárce byl pouze demonstrativní. Senáty MLS dostaly do rukou legální ustanovení, které jim umožnilo, v případě, že to uznají za vhodné, osobu odsoudit, i když její organizace mezi

¹⁶⁰ Zákon č. 50/ 1923 Sb., c. d.

¹⁶¹ Ústava z roku 1920, c. d.

¹⁶² NĚMEČEK, Jan – KUKLÍK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠŤOVÍČEK, Ivan (eds.): *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně, díl I (1940–1941)*. Praha 2008, 42. schůze 16. prosince 1941, s. 818–826.

¹⁶³ Výnos ministerstva spravedlnosti č. 30.584/46-IV/1 z 18. dubna 1946.

uvedenými jednoznačně zmiňována nebyla. Avšak společně s tím stoupla soudu agenda v důsledku nutnosti vytvoření znaleckých posudků o zločinnosti zkoumané organizace. Ani názor zákonodárce nebyl při tvorbě paragrafu 2 konzistentní. V původní „londýnské“ verzi dekretu bylo navíc explicitně uvedeny gestapo, zvláštní oddíly SS a SA. V paragrafu 2 pak zůstaly uvedeny pouze *Die Schutzstaffeln der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (SS)*, *Freiwillige Schutzstaffeln (FS)*, *Rodobrana* nebo *Szabadcsapatok*. Příslušníkům hrozil těžký žalář od pěti do dvaceti let, výjimečně až doživotí.

Problémem, se kterým se musely senáty MLS též vypořádat, byly stavy, kdy údajný pachatel požádal o členství v některé z uvedených organizací, ale nebyl přijat. Zde ministerstvo konstatovalo, že daný čin došel do stádia pokusu a dále se postupovalo dle §8 trestního zákona.¹⁶⁴ V první fázi retribuice, při neexistenci opravných prostředků, vyvíjelo zvláště ministerstvo spravedlnosti aktivitu skrze výnosy a směrnice. Jejich cílem bylo dát návody na různé problémy praxí odhalené a usnadnit práci jak veřejným žalobcům, tak senátům MLS. Soudci však byli vázáni pouze dikcí zákona a případné výnosy a směrnice měly pouhý informační charakter.¹⁶⁵

U činovnictví v organizacích Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) nebo Sudetendeutsche Partei (SdP) nebo Vlajka, Hlinkova nebo Svatoplukova Garda, nebo i v jiných nacistických organizacích podobné povahy, měl být potrestán za tento zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let.

Směrnice ministerstva směřovaly i k vyjasnění priorit exekutivy při srovnání problematiky odsunu Němců a členství ve zločineckých organizacích. Ministerstvo spravedlnosti vidělo převládající veřejný zájem v odsunu těch, kteří například byli členy organizací uvedených v § 3 odst. 2 VRD.

Naopak zájem byl na postihu všech udavačů, příslušníků gestapa a těch, kdo způsobili svým jednáním škodu českému lidu. Ve výnosu z března 1946 ministerstvo vnitra vyjádřilo obavu, že by došlo k odsunu jen antifašistů a nacisté s rodinami by zůstávali v Československu.¹⁶⁶ Takový stav věcí však jednoznačně nebyl v zájmu republiky.

Ministerstvo spravedlnosti rovněž poslalo přednostům MLS pokyny ministerstva vnitra, kde bylo řečeno, že konečná odpověď na otázku, zda spadá určitá organizace pod definici § 2 a 3 odst. 2 VRD, byla ponechána mimořádným lidovým soudům. Bylo řečeno, že místní MLS znají povahu organizací v místě působnosti nejlépe a jsou k tomu plně

¹⁶⁴ Zpráva ministerstva spravedlnosti č. 43.576/1945-IV/1 z 5. prosince 1945.

¹⁶⁵ Paragraf 98 odst. 1 Ústavy z roku 1920, c. d.

¹⁶⁶ Výnos ministerstva vnitra č. Z/s-3060-4/3-46 ze 4. března 1946.

kompetentní.

Ministerstvo též vyjádřilo apel, aby soudy při svém rozhodování o dané věci zvažovaly:

a) zda stejně jako u organizací uvedených ve VRD bylo cílem zničení republiky a potlačení základních demokratických zásad, na nichž si republika zakládala, ¹⁶⁷

b) zda organizace, o které se u MLS jedná, spadá mezi organizace polovojenské, členství tam je dobrovolné a při prosazování jejích cílů je možné použití násilí–demonstrativní výklad organizace uvedené v § 2, či zda jako v případě demonstrativního výčtu § 3 odst. 2 VRD jednalo o organizace politické, kde často ani řadoví členové neznali pravé cíle organizace. ¹⁶⁸

Velmi důležitým ustanovením, které se společně s § 2 a 3 VRD vykládalo, byl § 13 odst. 2 a 3.¹⁶⁹ Tato ustanovení „ (2) *Také neospravedlňuje pachatele, že konal svoji služební povinnost, jednal-li s obzvláštní horlivostí, překročuje tak ve značné míře normální rámec svých povinností, nebo byl-li činný v úmyslu napomáhat válečnému úsilí Němců (jejich spojenců), poškodit či mařit válečné úsilí Československa (jeho spojenců), nebo jednal-li z jiné zřejmě zavržitelné pohnutky.*

(3) *Neodolatelné donucení rozkazem představeného nezprošťuje viny nikoho, kdo se dobrovolně stal členem organizací, jejichž členství ukládalo vykonat každý, i zločinný rozkaz.*

Paragraf 3 VRD postihoval podporu a propagaci fašistického a nacistického hnutí. Tento paragraf byl též pro svou obecnou formulaci a demonstrativní výčet soudními senáty hojně využíván. Konkrétně sděloval, že „*Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 17) propagoval nebo podporoval nacistické nebo fašistické hnutí, nebo kdo v oné době tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem, nebo na veřejném shromáždění schvaloval nebo obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky, nebo jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství a úřadů a orgánů jim podřízených, trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let, spáchal-li však takový zločin v úmyslu, aby rozvrátil mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu, zejména československé mládeže, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let, a za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí, nebo smrtí.*“¹⁷⁰

Ministerstvo vnitra v rámci realizace usnesení vlády zadalo úřadům ve své správě, jako byly správní komise a úřady národní bezpečnosti, povinnost, aby zkontrolovaly veškerý tisk, který v době zvýšeného ohrožení republiky v jejich obvodu vycházel a postaraly se,

¹⁶⁷ Výnos ministerstva vnitra č. j. Z/II-31366-45 z 16. ledna 1946.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Dekret č. 16/ 1945 Sb., c. d.

¹⁷⁰ Paragraf 3 odst. 1 dekretu č. 16/1945 Sb., c. d.

aby zodpovědní lidé byli pohnáni k odpovědnosti. Pro účely VRD a zmíněného paragrafu byly za odpovědné osoby považováni například pisatelé, nakladatelé či vlastníci onoho tisku.¹⁷¹

Paragraf 4 dekretu měl postihnout ty, kteří v době zvýšeného ohrožení republiky v zahraničí měli rozvracet hnutí, které cílilo na obnovení původního Československa v předmnichovských hranicích.¹⁷² Jediný mnou dohledaný případ, kde byl obviněný odsouzený dle § 4, byl případ Jana Antonína Bati. Tento případ budí dodnes kontroverze a svého času byl poměrně mediálně sledovaný.¹⁷³ Z množiny těch případů MLS Olomouc, s nimiž jsem pracoval, žádný nebyl souzený dle § 4 VRD. O žádném takovém se nezmiňuje ani Mečislav Borák ve svém díle, ani studenti ve svých kvalifikačních pracích.

Zločiny proti osobám

Paragraf 5 pamatoval na ty, jež své konání dělali v zájmu „...*Německa, nebo jeho spojenců, nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací, či členů...*“¹⁷⁴ Paragraf dále pokračoval výčtem zločinů, na které pamatovaly již předmnichovské právní úpravy:

- veřejného násilí loupeží lidí,
- veřejného násilí nakládáním s člověkem jako s otrokem,
- vraždy,
- zabití,
- těžkého poškození na těle.

Všechny takové činy byly dle dřívější právní úpravy trestány smrtí. Za pozoruhodný, a svým způsobem překvapivý považuji fakt, že v tomto paragrafu VRD nedošlo též k implementaci § 125 trestního zákoníku, který trestá násilné smilstvo, ke kterému jistě na ženách v Československu docházelo. Důvod, proč takové chování nebylo začleněno do VRD, mi není znám.

Paragraf 6 trestá ty, jež druhé posílali na nucené práce. „*Pachatel se dopustil takového trestného činu, pokud nařídil ve prospěch válečného úsilí Německa nebo jeho spojenců nucenou nebo povinnou práci, měl byt odsouzen za tento zločin těžkým žalářem od pěti*

¹⁷¹ Směrnice ministerstva vnitra č. j. Z/II-31366-45 ze dne 16. ledna 1946.

¹⁷² Paragraf 4 dekretu č. 16/ 1945 Sb., c. d.

¹⁷³ Více o případu Jana Antonína Bati například: LANGMEIER, Jan: *Geneze retribučních předpisů ve světle causy J. A. Bati. Praha. Rigorózní práce, PF UK Praha 2009.*

¹⁷⁴ Paragraf 5 dekretu č. 16/ 1945 Sb., c. d.

do deseti let. Stejně byl potrestán i ten, kdo při vydání a výkonu takového nařízení spolupůsobil.“¹⁷⁵

Zvýšená trestní sazba pak byla pro ty, kteří jiné posílali na nucené práce do Německa či jinam za hranice. Zvýšenou sazbou bylo též trestáno, když byl pracovník poslán někam, kde bylo zvýšené riziko újmy.

Paragraf 7 určoval, že pachatelem je ten, „*Kdo sám nebo v součinnosti s jinými v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) ve službách nebo v zájmu Německa, nebo jeho spojenců, nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací či členů zavinil ztrátu svobody obyvatele republiky bez jiných následků, trestá se za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let. Způsobil-li vinník takto ztrátu svobody většího počtu obyvatel republiky, může soud uložit trest těžkého žaláře od dvaceti let až na doživotí, za okolností pak zvláště přitěžujících trest smrti.*“¹⁷⁶ Přísnost trestu se posouvala v závislosti na tom, zda pachatel případně způsobil obyvatele těžkou újmu bez následků, či se jeho jednání dotklo osudů více obyvatel Československa. V případě zvláště přitěžujících okolností mohl být pachatel odsouzen k smrti. Odstavec 3 zmíněného paragrafu pamatoval na vykonavatele rozhodnutí nacistických okupantů z řad soudců, státních zástupců, úředníků a dalších, kdo se podíleli na fungování nacistické vlády. Odstavec 3 též říká, že v případě, že takové rozhodnutí poškodilo občana Československa a způsobil mu újmy, které jsou obsaženy v § 156 TZ, bude takový soudce, státní zástupce a další trestáni smrtí.

V zájmu přehlednosti a provázanosti nyní ve svém výčtu přeskočím na § 11, který, pro mě z nepochopitelných důvodů, autoři VRD oddělili od bloku zločinů proti osobám a zařadili jej až za zločiny proti majetku.

Paragraf 11 patřil i u olomouckého mimořádného soudu mezi nejčteněji používané ustanovení. V monografii B. Frommera je ve v souvislosti s ním uvedena zavádějící informace.¹⁷⁷ Autor ve svém díle tvrdí, že udavačství bylo oproti londýnské verzi dekretu nově přiřazeno mezi činy, které budou dle VRD trestné. Avšak není tomu tak. Původně bylo udání uvedeno v § 7 odst. 3, kde bylo řečeno, že: „*Kdo v téže době, za týchž okolností, za týmž účelem a týmž způsobem způsobil udáním,*“ Změnu a explicitní uvedení trestného činu udavačství přičítám snaze zákonodárce zdůraznit vnímání jeho důležitosti jako trestného činu. Dle zmíněného paragrafu byl pachatelem ten, kdo v zájmu nepřítele nebo jeho spojenců buď někoho, nebo nějakou skutečnost udal. Dále pak v paragrafu byly odstupňovány přitěžující

¹⁷⁵ Paragraf 6 dekretu č. 16/ 1945 Sb., c. d.

¹⁷⁶ Paragraf 7 dekretu č. 16/ 1945 Sb., c. d.

¹⁷⁷ FROMMER, Benjamin: c. d., s. 122.

okolnosti – pokud udání znamenalo ztrátu svobody občana Československa, odsouzenému hrozil těžký žalář od deseti do dvaceti let; pokud udáním neblaze trpěla větší skupina osob, nebo pachatel způsobil těžkou újmu na zdraví, trestem pak bylo doživotí; pokud svým udáním způsobil smrt, pak byl i pachatel potrestán smrtí. Při naplňování úmyslu zákonodárce u § 7 je třeba nevykládat znění zvlášť, nýbrž v souvislosti s § 13 VRD. Po přečtení obou paragrafů je patrné, že úmyslem zákonodárce bylo trestat horlivé udavače, kteří chtěli svým činem získat prospěch, nikoliv ty, jež k udání dohnaly okolnosti, případně plnění služebních povinností. Avšak § 13 odst. 2 zdůrazňuje, že se nesmělo jednat o jejich horlivé plnění.¹⁷⁸

Zločiny proti majetku

Zločiny proti majetku jsou poslední z množiny trestných činů, které se rozhodli zákonodárci skrze znění VRD trestat. V této části VRD zákonodárce opět úzce odkazoval na předmnichovskou právní úpravu.

Paragraf 8 znovu zmiňuje činy, které byly již postižitelné dle TZ z roku 1852.¹⁷⁹ Konkrétně se v prvním odstavci pod písmenem a) znění VRD v § 8 uvádějí § 85 – poškození cizího majetku, § 166 – žhářství, §190 – loupež i s odkazy na okolnosti a následky, jak to uvádí trestní zákoník v § 86 odst. 2, § 167 písm. a), § 195. U tohoto paragrafu je zajímavé sledovat, že zákonodárce v písmenu b) uvádí obdobné trestné činy podle uherského trestního zákoníku z roku 1878. Jednak je znovu patrný právní dualismus, který ve věcech trestního práva nedokázalo Československo mezi léty 1918–1938 překonat a je též zřejmé, že zákonodárce tak činil s očekáváním toho, že znění VRD bude závazné i pro Slovensko. Jak jsem však již v práci uvedl, slovenští představitelé si schválili vlastní právní úpravu retribučního zákona.

V druhém odstavci § 8 VRD jsou pod písmenem a) uvedeny další trestné činy, které chtěl zákonodárce zvlášť zdůraznit. Jednalo se o § 83–veřejné násilí skrze násilné vpadnutí do cizího nemovitého majetku, § 85, 86 odst. 1 – veřejné násilí zlomyslným poškozením cizího majetku, § 166 – žhářství, § 171 až 180 – krádež, § 181 až 183–zpronevěra, § 185, 186–podílnictví na krádeži nebo zpronevěře, § 190 – loupež, § 196–podílnictví na loupeži, 197 až 201, 203 – podílnictví na podvodu. U některých trestných činů byly opět uvedeny odkazy na okolnosti a následky v jejich paragrafovém znění v TZ. Jednalo se o § 167 písm. b) až g) a § 191 až 194. I v druhém odstavci § 8 VRD pod písm. b) zákonodárce uvedl variantu stejných trestných činů dle uherského zákoníku opět s předpokladem, že se podle znění VRD budou řídit soudní senáty MLS na Slovensku.

¹⁷⁸ Paragraf 13 dekretu č. 16/ 1945 Sb., c. d.

¹⁷⁹ Trestní zákoník z 27. května 1852, c. d.

Paragraf 9 se vztahoval na ty, kteří „ve službách nebo v zájmu Německa, nebo jeho spojenců nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací či členů způsobil soudním usnesením, rozsudkem, nařízením, nebo správním rozhodnutím jakéhokoliv druhu, nebo výkonem rozsudku, nařízení nebo správního rozhodnutí, že Československému státu nebo právnické či fyzické osobě bylo proti zákonu republiky odňato jich jmění zcela nebo zčásti, trestá se, nedopustil-li se zločinu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od deseti do dvaceti let, a za okolností zvláště přitěžujících žalářem od dvaceti let až na doživotí.“¹⁸⁰

Zákonodárce zněním tohoto paragrafu chtěl potrestat ty osoby, které využívaly situace k bezdůvodnému obohacování. V protektorátu se jednalo například o úředníky, kteří zneužili moci úřední; o správce židovského či později sokolského majetku, o členy gestapa, kteří často sami zabavovali například židovský majetek.

Paragraf 10 vznikl proto, aby trestal ty, kteří zneužili tíseň způsobenou národní, politickou či rasovou perzekucí.¹⁸¹ Obecně lze konstatovat, že dle zmíněného paragrafu se moc nesoudilo, většinou se používalo přísnějších právních kvalifikací.

5. 2. 4 Procesní část VRD

Veřejnost

Soudní řízení bylo již od přípravného řízení prostoupeno právně nevzdělaným faktorem. Základ pro práci senátů MLS tvořila práce vyšetřovacích komisí zřízovaných Okresním národním výborem.

Úkolem komisí a dalších bezpečnostních složek bylo prověřovat udání či zajišťovat podezřelé. V případě, že komise došla k závěru, že je třeba v dané věci zahájit řízení před MLS, tak připravovala materiály pro veřejného žalobce. Nadřízeným orgánem, který dohlížel na práci vyšetřovacích komisí, byla komise Zemských národních výborů.¹⁸² Zvláště pak na počátku situaci kolem komisí a MLS sledovala intenzivně veřejnost a dobový tisk, který vydával výzvy k tomu, aby si členové uvědomovali svou odpovědnost.

Často nepanovala spokojenost s prací vyšetřovacích komisí ze strany veřejných žalobců. Přímou z olomouckého MLS jsou známy případy, kdy bylo odhaleno, že komise ani neumožnila obviněnému, aby se mohl řádně hájit. Komisím též bylo vytýkáno, že jsou sestaveny z právních laiků, kteří nejsou znalí zákonů, což pak mohlo mít za následek to, že se

¹⁸⁰ Paragraf 9 dekretu č. 16/ 1945 Sb., c. d.

¹⁸¹ Tíseň, v právním pojetí, je přechodný stav s omezenými možnostmi rozhodování, který je obvykle vyvolán nepříznivými okolnostmi. Více například: HENDRYCH, Dušan a kol.: *Právníký slovník*. Praha 2009, s. 1459.

¹⁸² KUKLÍK, Jan a kol.: *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha 2011, s. 33.

důležité informace k veřejnému žalobci ani nedostaly. Následovalo vrácení spisů k dopracování či došetření.¹⁸³ Během té doby však počet zadržených čekajících na soud ve věznici exponenciálně rostl.

Za důkaz kritiky práce okresní vyšetřovací komise lze například považovat dopis prostějovského veřejného žalobce, který si ve svém dopise olomouckému prokurátorovi stěžuje na výše zmíněné: „Zjistil jsem, že na mnohých místech sedí lidé, kteří si přivlastnili rozhodování, ačkoliv nemají k tomu žádného práva, nemají s právem nic společného, počínají si teroristicky a mnohde nechávají průchod mstě a nenávisti. Na výtky právníků odpovídají, že pro ně zákony neplatí, ani nějaké instrukce ministerstva vnitra o šetření, propuštění z vazeb, zatýkání atd. Proto mezi davem je kritické napětí, nespokojenost s výkonem spravedlnosti.“ Součástí dopisu byl i návrh řady nařízení, na které by měly vyšetřovací komise brát zvláštní ohled – mezi něž například patřil zákaz svévolného zatýkání bez příkazu státního zastupitelství lidového soudu.¹⁸⁴

Ve společnosti však nepanovala shoda při hodnocení práce vyšetřující komise. Například v časopise *Osvobozený našinec* získaly vyšetřovací komise silného zastávce: „Vyšetřující výbor, zřízený národním výborem k vyšetření případů Němců, zrádců a kolaborantů, je často předmětem narážek a mnohdy nemístné a neoprávněné kritiky. Dlužno po pravdě konstatovati, že tento výbor pracuje pilně a svědomitě a ustanovení právníci zdolávají za nepříznivých poměrů velikou a vyčerpávající práci.“¹⁸⁵

Pokrok ve věci zkvalitnění přípravného řízení přinesly výnosy ministerstva vnitra a spravedlnosti, díky nimž bylo umožněno, aby přípravné řízení vedly samy soudy, které jako orgány práva znalé byly schopny vyhodnotit důležitost informací.

5. 2. 5 Hlava II Velkého retribučního dekretu

Druhá část VRD již neobsahovala žádné nové skutkové podstaty, na základě kterých by mohlo dojít k odsouzení, nýbrž řadu ustanovení, která upravovala organizační strukturu MLS a zákonodárce nechtěl, aby se v dané věci využilo například již existujících právních norem.

¹⁸³ NA, fond Ministerstva spravedlnosti (dodatky) 1918–1949, k. 1942, sign. ORG. Pres. 47/ 47-3. Zpráva vedoucího veřejného žalobce u MLS Olomouc z 12. 5. 1947.

¹⁸⁴ ZAO, pobočka Olomouc, fond Veřejný žalobce u Mimořádného lidového soudu v Olomouci (dále jen VŽ u MLS v Ol.), Ls Pres 3, kart. 3.

¹⁸⁵ *Osvobozený našinec*, 15. 1. 1946, s. 2.

Paragraf 21 vymezuje, nad kým vším může soudní senát MLS vykonávat svou pravomoc. Říká, že MLS může soudit zločiny uvedené v Hlavě I VRD a všechny osoby, které jsou ve znění VRD uvedeny – pachatel, spolupachatel, spoluviníky, účastník a nadřizovatel. V případě, že je za zločiny uvedené v dekretu odpovědný někdo další, soud ho může soudit jen v případě, že to navrhne veřejný žalobce. Odstavec 2 uvedeného říká, že místní příslušnost MLS je určena jinými, již platnými, právními předpisy. Později bylo konstatováno, že působnost MLS bude totožná s působností soudu krajského.

Paragraf 22 stanovoval organizační pravidla MLS – například kolik mají mít senáty MLS členů a kde budou sídlit. Bylo rozhodnuto, že jednotlivé senáty soudu budou pětičlenné, kdy čtyři soudci budou z lidu, tedy právně nevzdělaní laici, ale předseda musí vždy být soudce z povolání (civilní či vojenský soudce). Ve druhém odstavci paragrafu zákonodárce konkretizuje jmenovací proces s tím, že *„Přednosta mimořádných lidových soudů, jejich náměstky a soudce z povolání (odst. 1) jmenuje prezident republiky k návrhu vlády ze seznamu osob, pořízených za tím účelem okresními národními výbory. Z jiných seznamů okresními národními výbory pořízených jmenuje vláda soudce z lidu.*¹⁸⁶ Dle třetího odstavce bylo stanoveno, že přednosta či jeho náměstek odpovídají při jednotlivých MLS za složení soudních senátů. Odstavec čtvrtý vymezoval sídlo MLS. Bylo zákonodárcem rozhodnuto, že MLS bude sídlit v sídle již existujících soudů krajských s tím, že když si to okolnosti vyžádají, může svá zasedání konat kdekoliv ve svém soudním obvodu. Odstavec pátý ukládal povinnost vládě, aby svým nařízením určila znění soudcovského slibu pro soudce z lidu a také míru odměny, kterou zasluhují.

Paragraf 23 obsahoval zdánlivě fádňní ustanovení, v jakém pořadí se v senátech MLS hlasovalo. Rozhodnutím zákonodárce došlo k tomu, že nejprve hlasovali soudci z lidu, a to starší před mladšími. Teprve až na závěr hlasoval předseda soudu; jediná osoba s právním povědomím. Záměrem zákonodárce bylo nejspíš dosáhnout toho, aby soudce z povolání svým rozhodnutím, případně svou argumentací, neovlivňoval soudce z lidu.

Paragraf 24 formuluje základní pravidla, jimiž se museli veřejní žalobci řídit. Bylo určeno, že veřejné žalobce jmenuje vláda, případně ministr spravedlnosti. Paragraf též obsahoval ustanovení o tom, jaký nejnižší stupeň vzdělání museli mít ti, kteří měli zájem o post veřejného žalobce. V neposlední řadě bylo zákonodárcem rozhodnuto, že nadřizovým orgánem veřejných žalobců bylo ministerstvo spravedlnosti.

¹⁸⁶ Paragraf 22 odst. 2 dekretu č. 16/ 1945 Sb., c. d.

Paragrafy 25 až 31 upravovaly řízení před mimořádným lidovým soudem. Kde to bylo v souladu s úmyslem zákonodárce, tak se řízení řídilo ustanoveními už platného práva. V této části dekretu byly též upraveny organizační a procesní záležitosti soudů.

Paragraf 25 dekretu č. 16/ 1945 Sb. stanovoval zásady řízení, jež byly totožné s řízením před stanným soudem. Odstavec 2 zmíněného paragrafu dával možnost dalšího stíhání osoby, která by případně byla osvobozena v řízení před MLS. Jediným omezením bylo to, že by nové řízení před klasickým soudem muselo být zahájeno do tří měsíců od konce řízení před mimořádným lidovým soudem.

Paragraf 26 konstatoval, že řízení bude zahajováno návrhem veřejného žalobce. Nejspíše v zájmu plynulosti řízení bylo stanoveno, že řízení proti jednomu obžalovanému nesmí trvat déle než tři dny. Takové ustanovení však nemohlo být dostatečně reflektováno u složitějších kauz, a proto si celá situace vyžádala novelizaci č. 22/ 1946 Sb., která stanovovala, že lze pokračovat v řízení i po uplynutí tří dnů, původně určených pro přelíčení, pokud o to požádá veřejný žalobce. Do jisté míry výjimečnost činnosti řízení před MLS spočívala i v délce vazby, která byla prodloužena z běžných čtyřiceti osmi hodin na osm dní. Další ze zásad vymykající se běžnému soudnímu procesu bylo pravidlo, že hlavní líčení mohlo proběhnout i v nepřítomnosti obžalovaného.

Paragraf 27 zachovával ve svém ustanovení kontinuitu se standardním jednáním trestního řízení—hlavní přelíčení bylo ústní a veřejné. Obžalovaný měl též právo na obhájce – buď si ho sám vybral, nebo mu byl přidělen z moci úřední.¹⁸⁷

Paragraf 28 ve svých pěti odstavcích popisuje průběh řízení před MLS tak, jak si to představoval zákonodárce. Osobně považuji za nejvýznamnější odstavec 2, kde se hovoří o tom, že MLS se má zabývat pouze skutky, které může soudit a odsoudit dle znění VRD.

Paragrafy 29 až 31 určují způsob rozhodování o vině a trestu odviněného; jaký musí být poměr hlasů při vynášení rozsudků; o absenci možnosti na podání standardních opravných prostředků či o tom, že je povinností soudního senátu mít vyhotovený zápis o každém jednání a že je povinností všech členů soudního senátu takový zápis podepsat.

S rozbíhající se prací mimořádných lidových soudů narůstal také počet kauz, u kterých bylo očividné, že postup jednotlivých soudů není v podobných případech obdobný. Soudy postupovaly ve stejných skutkových podstatách různě a dávaly i různé výše trestů. Ve standardní soudní soustavě existuje opravný prostředek a vyšší soudní instance, která může rozhodnutí změnit. Při takové změně vzniká soudní precedent, který zavazuje, a tak

¹⁸⁷ Paragraf 27 dekretu č. 16/ 1945 Sb.

sjednocuje pozdější rozhodnutí soudů nižší instance. V případě mimořádných lidových soudů žádný opravný prostředek nebyl. Na základě studia případů souzených před MLS Olomouc v prvních měsících se domnívám, že absence opravného prostředku byla chybou. Tento fakt si uvědomovalo i ministerstvo spravedlnosti. Proto začalo soudcům mimořádných lidových soudů poskytovat materiály, kde se snažilo, ve snaze pomoci s porozuměním některým problémům, popsat obsah činnosti nacistických struktur. Ministerstvo také začalo statisticky shromažďovat data o jednotlivých rozhodnutích soudů a měsíčně je publikovat. Oba tyto kroky ministerstva spravedlnosti měly pomoci ke sjednocování rozhodnutí mimořádných lidových soudů.¹⁸⁸

Již z preambule velkého retribučního dekretu víme, že těmi, na které dekret č. 16/ 1945 Sb. primárně cílil, byli nacističtí pohlaváři a okupanti.

Z praxe olomouckého mimořádného lidového soudu a jiných, které u nás působily, však víme, že velkou převahu mezi souzenými a odsouzenými měli zrádci a kolaboranti, kteří se hlásili k české národnosti. Přes historické snahy o změnu skutkových podstat činů tak, aby dopadly primárně na Němce, se žádná změna nakonala. Příčinu toho proč, oproti původnímu záměru, stálo před MLS mnohem více Čechů lze nalézt v plánované a později i aplikované státní politice. Politice, která byla postavená na celoevropském trendu odsunu, zvláště Němců, zpátky do historické vlasti. Naše odpovědné politické špičky totiž vyjadřovaly obavu, že v případě odsouzení Němců našimi soudy by padla možnost pozdějšího odsunu zpátky do Německa. Politici se báli, že by takové německé živly zůstaly Československu „na krku“.¹⁸⁹

5. 3 Stav justice v Československu po osvobození

Zajištění justičních úřadů na území protektorátu probíhalo spontánně díky soudcům a dalším zaměstnancům spravedlnosti a bylo maximálně koordinováno s postupem spojeneckých vojsk tak, aby zbytky nacistických ozbrojených sil neměly šanci na zvrácení situace. Proces znovu přebírání úřadů spravedlnosti v maximální míře koordinovala prezidia obou zemských soudů.

¹⁸⁸ BORÁK, Mečislav, *c. d.*, s. 53.

¹⁸⁹ DRTINA, Prokop:,*c. d.*, s. 48.

Právní rámec obnovy československého soudního systému podpořil svým dekretem č. 79/ 1945 Sb. prezident Beneš.¹⁹⁰ Jedním z nejzásadnějších ustanovení byl § 1 odst. 1, který v duchu kontinuity Československé republiky určoval návrat struktury soudů ke dni 29. září 1938.¹⁹¹ V některých dalších bodech byla realizace ustanovení dekretu složitější. Například v příhraničních oblastech, kterým i z důvodu probíhajících odsunů Němců chyběla značná část soudů, se podařilo obnovit zhruba polovinu z dříve působících okresních soudů. Soudnictví se po konci války nacházelo ve značném personálním podstavu a jeho obnova byla procesem, který trval řadu let. Na počátku února 1948 ministerstvo spravedlnosti konstatovalo, že k personálnímu vyrovnání stavu z konce ledna 1938 stále ještě nedošlo. V Čechách a na Moravě byl stav soudců o 25% nižší než ve zmíněném roce 1938.¹⁹²

5. 4 Změny ve znění retribučního dekretu č. 16/ 1945 Sb.

Již z předešlé kapitoly jsou čtenáři patrné náznaky toho, že na konkrétní formě a znění jednotlivých ustanovení nepanovala shoda napříč politickým spektrem. Proto existuje řada odlišností mezi původním londýnským retribučním dekretem č. 6/ 1945 Sb. a později v Československu platným a účinným znění dekretu č. 16/ 1945 Sb., které jsem se zde rozhodl přehledněji shrnout.

1. § 11 udavačství – původně paragraf navrhovaný předsedou vlády Šrámkem, který se do definitivního znění dostal samostatně v reakci na rozšíření tohoto jevu v protektorátu Čechy a Morava.

2. § 16 odst. 2 možnost zmírnění trestu pod dolní hranici; eventuálně záměna za mírnější trest „v případě zvláštního zřetele hodných“ – proti původnímu návrhu tento odstavec byl výrazně měněn a později v praxi často používán. Souzená osoba musela prokázat svým činem, nebo svým úmyslem zájem a ochotu jednat ve prospěch republiky.

3. Počet členů MLS – původní záměr, že předsedou senátu soudu musí být soudce profesionál, zůstal zachován. Ke změně došlo ve zvýšení počtu přísedících ze dvou na čtyři.

¹⁹⁰ Prezidentský dekret č. 79/ 1945 Sb. Dostupné online například: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-79>.

¹⁹¹ Paragraf 1 odst. 1 dekretu č. 79/ 1945 Sb., c. d.

¹⁹² NA, fond Ministerstvo spravedlnosti (dodatky) 1918–1949, k. 1976. Pragm. Heslo: Zaměstnanci. Zpráva ministerstva spravedlnosti z 5. února 1948.

4. Výkon trestu smrti – původní termín kat se změnil na „vykonavatele hrdelních trestů“; upustilo se i od nutnosti, aby u tohoto aktu byl přítomen kněz a lékař.¹⁹³

Ratihabice dekretů

Veškeré dekrety, které prezident mezi léty 1940–1945 vydal, byly ratihabovány Prozatímním národním shromážděním skrze ústavní zákon č. 57/ 1946 Sb.¹⁹⁴ Dekret č. 16/ 1945 Sb. byl schválen zákonem již v lednu 1946.¹⁹⁵ Již v době znovu vydání dekretu, nyní již jako zákona, bylo nutné v něm udělat některé korekce:

1. § 26 – veřejný žalobce při MLS měl během přípravného řízení práva a povinnosti státního zástupce,
2. § 31 – možnost odkladu výkonu trestu smrti, pokud je shledán na odkladu veřejný zájem,
3. § 33 – účinnost dekretů–původní plán účinnosti dekretu č. 16/ 1945 Sb. byl jeden rok od jeho vyhlášení, tj. do 9. července 1946. Den před vypršením této lhůty byla účinnost retribučního dekretu prodloužena zákonem do 8. ledna 1947.¹⁹⁶

Další novela zákonem č. 245 z roku 1946

Osmnáctého prosince 1946 byla platnost retribučních dekretů opět prodloužena, tentokrát do 4. května 1947.¹⁹⁷ Obsahem novely bylo i rozhodnutí o tom, že do té doby nedokončené případy následně převezme řádný soud, který také bude mít povinnost se v těchto kauzách řídit retribučním dekretem.

Dalšími dvěma důležitými změnami byly:

- § 22a, díky kterému bylo možné postihnout soudce z lidu, který se nedostavil k soudnímu přelíčení buď pokutou, nebo vězením až na 8 dní
- § 31, který explicitně zmiňoval možnost mimořádného opravného prostředku formou zmateční stížnosti proti verdiktu a návrh na obnovu trestního řízení. Do té doby neexistoval žádný řádný ani mimořádný opravný prostředek. V § 31 bylo též vypuštěno původní ustanovení o veřejném výkonu trestu smrti.

¹⁹³ BORÁK, Mečislav, *c. d.*, s. 30–31.

¹⁹⁴ Zákon č. 57/ 1946 Sb. Dostupné online například: zakonyprolidi.cz/cs/1946-57.

¹⁹⁵ Viz zákon č. 22/ 1946 Sb.

¹⁹⁶ KUKLÍK, Jan: Dekrety prezidenta republiky – výraz kontinuity československého právního řádu nebo jeho revoluční změny? In: MALÝ, Karel–SOUKUP, Ladislav (ed). *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989*. Praha 2004, s. 170.

¹⁹⁷ Viz zákon č. 245/ 1946 Sb.

5. 5 Dekret č. 17/ 1945 Sb. – o Národním soudu¹⁹⁸

Mimo původní úmysl exilu v Londýně, až v reakci na jednání o tzv. Košickém vládním programu, vznikl další soud, u kterého měly probíhat retribuční procesy – Národní soud. Jelikož dekret o Národním soudu byl úzce navázán na VRD a často na něj odkazoval, zaměřím se pouze na specifika a odlišnosti dekretu č. 17/ 1945 Sb.

V § 1 odst. 2 je, dle mého názoru, patrný největší rozdíl mezi MLS a Národním soudem. Zmíněný odstavec říká, že „*Národní soud funguje jednak jako soud trestní, jednak jako soud čestný.*“¹⁹⁹ Rozdíl tedy spočíval v tom, že Národní soud jako soud trestní postihoval jednání, jehož skutkové podstaty byly uvedeny v dekretu č. 16/ 1945 Sb.²⁰⁰

Jako soud čestný mohly soudní senáty postihovat chování právně dovolené, ale jak hovoří § 4 dekretu č. 17/ 1945 Sb. zmíněné osoby se „*nechovaly-li se po 21. květnu 1938 jak se slušelo na věrné a statečné občany československé.*“

V § 2 dekretu o Národním soudu též bylo uvedeno, pro které osoby protektorátního života je soud určen. Explicitně bylo řečeno, že tento soud má soudit prezidenta Háchu, členy protektorátních vlád, vrcholné představitele nacistických organizací působících na našem území – Vlajka či Kuratorium pro výchovu mládeže, novináře, kteří během války jednali proněmecky a další vedoucí představitele, kteří působili v různých pozicích podniků a organizací protektorátu.

Paragraf 5 dekretu o Národním soudu dával senátu soudu pravomoc zbavit žalovaného „*aktivního a pasivního volebního práva do veřejných zastupitelstev, dále práva svolávat veřejná shromáždění a zúčastniti se jich, organisovat se v politických spolicích a organisacích, vydávat politické časopisy nebo jiné politické publikace, je redigovat neb do nich psát.*“²⁰¹ Důležitou roli pro případy před Národním soudem hraje dle § 7 veřejný žalobce (národní prokurátor). Národní prokurátor je například tím, kdo určuje, která z osob uvedených ve výčtu § 2 a 4 stane před Národním soudem. Také pravomoc o rozhodování, zda vzít či nevzít do vazby obviněného dle § 2 dekretu č. 17/ 1945 Sb., má výlučně národní prokurátor.²⁰² Národní prokurátor je též ve věci soudního stání vyšetřovatelem. Toto ustanovení dekretu osobně považuji za dobré, neboť se tím vyloučila role komisí, které působily u MLS. Národní

¹⁹⁸ Dekret č. 17/ 1945 Sb. Dostupné online například: zakonyprolidi.cz/cs/1945-17.

¹⁹⁹ Paragraf 1 odst. 2 dekretu č. 17/ 1945 Sb., c. d.

²⁰⁰ Tamtéž, § 2.

²⁰¹ Tamtéž, § 5 odst. 1.

²⁰² Tamtéž, § 9.

prokurátor byl též osobou s právním vzděláním, a tak věděl, jaké informace mají právní relevanci.

Poslední, a neméně důležité ustanovení, které stojí za pozornost, bylo v §11 odst. 1 dekretu, který stanovoval, že „*obžaloba, případně obvinění doručí se obžalovanému přímo s obsílkou k hlavnímu přelíčení, jehož termín nebude stanověn dříve než za osm dní od doručení obsílky.*“ Obviněný tak měl možnost, společně se svým obhájcem, přípravy na soudní stání. Toto ujednání bylo pro obviněného velkou výhodou, která byla některým lidem, jež stanuli před MLS, odepřena. Právo na řádnou přípravu obhajoby je bezesporu důležitým prvkem práva.

Národní soud v době svého fungování projednal celkem 36 případů, ve 3 z nich působil jako soud čestný.²⁰³

5. 6 Dekret č. 138/ 1945 Sb. – „Malý retribuční dekret“

Velký retribuční dekret měl ve svém znění poměrně striktně stanoveno, jaké jednání může být podle jeho znění trestáno. Bylo však třeba vypořádat se i občany, kteří se provinili, ale nikoliv v míře tak závažné. Proto prezident 26. listopadu 1945 publikoval dekret č. 138/ 1945 Sb.²⁰⁴. „o trestání některých provinění proti národní cti“, kterému se nejspíše z důvodu odlišení od VRD říká „Malý“, a který měl za cíl postihnout i mírněji provinilé. Již v § 1 je stanoveno, že se bude trestat jednání každého, který „*nepřístojným chováním, urážejícím národní citění českého nebo slovenského lidu, vzbudil veřejné pohoršení, bude potrestán – nejde-li o čin soudně trestný – okresním národním výborem vězením do jednoho roku nebo pokutou do 1 000 000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo dvěma nebo všemi těmito tresty.*“²⁰⁵

Podstatný rozdíl mezi VRD a MRD lze shledat i v tom, kdo vykonával pravomoc nad osobami, které spadaly do působností toho či onoho dekretu. Zatímco v případě VRD pravomoc vykonávaly mimořádné lidové soudy, v případě MRD pravomoci měly komise okresních národních výborů. V případě těchto komisí okresních národních výborů, které byly ustanovené jako čtyřčlenné, musel být taktéž alespoň jeden člen vzdělán v oblasti práva. Dekret také upravoval promlčecí lhůtu, která činila šest měsíců a byla započata dnem

²⁰³ KUKLÍK, Jan: Dekrety prezidenta republiky – výraz kontinuity československého právního řádu nebo jeho revoluční změny? In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav (ed). *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*. Praha 2004, s. 169–170.

²⁰⁴ Dále jen Malý retribuční dekret (případně MRD).

²⁰⁵ Paragraf 1 dekretu č. 138/ 1945 Sb. Dostupné online například: www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-138.

účinnosti dekretu, případně dnem spáchání činu.²⁰⁶ Důležité je rovněž to, že komise při národních výborech, které měly dány dekretem tuto pravomoc, nepodléhaly ministerstvu spravedlnosti tak, jak podléhaly například mimořádné lidové soudy, nýbrž ministerstvu vnitra, které bylo celou dobu pod vedením představitele KSČ Václava Noska. Komunisté rádi tohoto institutu využívali. Jsou známy mnohé případy, kdy mimořádný lidový soud někoho osvobodil, ale trestu dle Malého retribučního dekretu neunikl. Dnes již také víme, že docházelo k mnohým manipulacím během retribučního soudnictví – jak před mimořádným lidovým soudem, tak před komisí při okresním národním výboru. Manipulace a často falešné obvinění bylo v případě MRD usnadněno velice vágní formulací viny v tomto dekretu.²⁰⁷

Stejně jako jiným retribučním dekretům, tak ani tomuto se nevyhnuly různé novely. První novela byla přijata jako zákon č. 123/ 1946 Sb., kterou se měnilo počítání promlčecí doby v neprospěch potenciálních obviněných. Další novela byla zákonem č. 246/ 1946 Sb., která stanovovala, že účinnost MRD je pevně svázaná s VRD a pokud stejně jako v případě Velkého retribučního dekretu nebude do 4. května 1947 případ rozhodnut, v případě MRD případ přebírá příslušný okresní soud. Tato novela také vymezuje povinnost účasti v komisi a stanovuje tresty za neplnění této „občanské povinnosti“. Neméně důležitou změnou byly úpravy u jedné z forem trestu – veřejného pokárání. Nově měl být trest realizován tak, že jeho znění bylo vyvěšeno v obci, kde odsouzený bydlel, nebo v místě, kde odsouzený čin spáchal.²⁰⁸

Ačkoliv jsem přesvědčen, že cíl, kterým bylo potrestat i drobnější provinění proti národu, nebyl špatně zvolený, studium odborné literatury mi ukázalo, že forma nebyla zdařilá. Že znění §1 MRD nebylo vnímáno jako nástroj pro vyrovnání se s minulostí let 1938–1945, nýbrž jako prostředek pro pomstu a očernění spoluobčanů.

5. 7 Méně významné retribuční dekrety

5. 7. 1 Dekret č. 137/ 1945 Sb.

Problému retribuce se dotýkal i obsah prezidentského dekretu č. 137/ 1945 Sb.²⁰⁹ o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé v době revoluční. Důvodem, proč prezident Beneš dekret vydal, byla nutnost legalizovat neúměrně dlouhé vazby

²⁰⁶ Paragraf 3 dekretu č. 138/ 1945 Sb., c. d.

²⁰⁷ BORÁK, Mečislav, c. d., s. 37–38.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 38.

²⁰⁹ Prezidentský dekret č. 137/ 1945 Sb. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-137>.

zadržných. Tímto dekretem došlo k novele § 3 ústavního zákona č. 293/ 1920 Sb. a prodloužení zadržovací vazby ze 48 hodin na 8 dní. Další z kroků, které pan prezident dekretem legitimizoval, bylo zpětné prohlášení vazby na osobách, u kterých se počítalo s tím, že budou souzeny dle retribučních dekretů, za legální, i když to třeba bylo „...*přes dobu přípustnou podle zákona...*“.²¹⁰ Je však třeba konstatovat, že dekret „omlouval“ pouze ty případy, k nimž došlo před jeho vyhlášením.²¹¹ Lze konstatovat, že pro budoucí případy již poskytnul určitou právní jistotu. V § 2 dekretu též bylo uvedeno, že na německé obyvatelstvo, shromažďované ve „střediscích“ pro pozdější odsun se znění tohoto dekretu nevztahuje.

5. 7. 2 Dekret č. 126/ 1945 Sb.

Uvedený dekret navazoval a přispíval k realizaci závěru § 14 písm. b) dekretu č. 16/ 1945 Sb., kde bylo stanoveno, že „*odsouzený část trestu na svobodě²¹² nebo celý trest odpyká ve zvláštních nucených pracovních oddílech, které se zřídí zvláštním zákonem*“²¹³ Dekret č. 126/ 1945 Sb. specifikoval, za jakých podmínek odsouzený nastoupí k pracovním oddílům, co je náplní jejich práce a zda mají nárok na mzdu za takto odvedenou práci. Jasnou náplní činnosti pracovních oddílů bylo dle zákona „...*provádění prací nutných k obnově hospodářského života nebo k jiným pracím, konaným ve veřejném zájmu, na př. k odstraňování válečného materiálu a trosk, k opravě a stavbě veřejných budov a jiných veřejných zařízení, zvláště dopravních, k pracím v zemědělství a lesnictví, k regulaci řek a pod...*“.²¹⁴ Osobně za zajímavé považuji, že bylo zákonem pamatováno na to, že pracovní oddíly nesmí „brát“ práci ostatním lidem.

Prezident v roce 1945 vydal řadu dekretů z různých oblastí fungování republiky. Ačkoliv část z nich dopadala svým významem do oblasti trestního práva, neměla přímou souvislost s retribučním soudnictvím, a proto jsem se jejich obsahem blíže nezabýval. Jednalo se kupříkladu o dekry týkající se vojenských deliktů a vojenského soudnictví;²¹⁵ o dekry trestající drancování majetku.²¹⁶

²¹⁰ Paragraf 1 dekretu č. 137/ 1945 Sb., c. d.

²¹¹ Paragraf 3 dekretu č. 137/ 1945 Sb., c. d.

²¹² Obdoba dnešního trestu odnětí svobody.

²¹³ Paragraf 14 písm. b dekretu č. 16/ 1945 Sb., c. d.

²¹⁴ Paragraf 2 odst. 3 dekretu č. 137/ 1945 Sb., c. d.

²¹⁵ Dekret č. 3/ 1945 Sb., dekret č. 119/ 1945 Sb.

²¹⁶ Dekret č. 3/ 1945 Sb. c. d.

6 Obecná nařízení platná u mimořádného lidového soudu

6.1 Ukládání trestů

Dnešním účelem sankcí ukládaných trestním právem je snaha ochránit společnost před škodlivým chováním, za které byl pachatel odsouzen. Ve zkoumaném období, tj. mezi léty 1945–1947, bylo cílem trestu způsobit pachateli újmu. Pomstít se.²¹⁷

Trestem, který mohl senát MLS dle retribučního dekretu uložit, byl:

- a) trest smrti (například § 1 VRD),
- b) trest odnětí svobody (tento trest mohl být zpřísněn dle §19 zákona č. 117/ 1852 ř. z.²¹⁸ například pústem, tvrdým ložem, či uzavřením o samotě v temné komůrce),
- c) trestem ztráty majetku (například § 261 č. 117/ 1852 ř. z.),²¹⁹
- d) ztráta cti (například § 15 VRD).²²⁰

V § 16 VRD byla upravena možnost soudu, v případě, že to uzná za vhodné, aby snížil trest i pod dolní hranici, ba dokonce i upustit od potrestání. Zákonodárce však vymezil podmínky, za kterých mohl soud takto jednat. Jednalo se o situace, že obžalovaný „*jednal s úmyslem prospěti českému nebo slovenskému národu nebo Československé republice či jejím spojencům nebo jinému obecnému zájmu, nebo že se pozdější svou činností zasloužil o osvobození republiky z nepřátelské moci, nebo o nápravu, nebo o zmenšení zla nepřitelem způsobeného a že po svém obrácení na cestě povinnosti už vytrval.*“²²¹ Nesměl však být porušen princip proporcionality a provinění obviněného nesmělo překročit míru prospěšnosti společnosti.²²²

Při jednání senátu MLS docházelo ke dvojímu postihu. Kromě odsouzení za zločin, který byl ve znění VRD uveden, tak v případě, že nebylo upuštěno od trestu (§ 16 odst. 2), automaticky byl odsouzený trestán dle § 14 VRD.

Paragraf 14 obsahoval tři druhy trestů:

- a) odsouzený pozbývá na určitou dobu, nebo navždy, občanské cti (§15),

²¹⁷ Reportáž ČT 24. Dostupné online: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1334691-velky-retribucni-dekret-se-stal-take-nastrojem-pomsty>

²¹⁸ Trestní zákon, c. d.

²¹⁹ Trestní zákon, c. d.

²²⁰ Dekret č. 16/ 1945 Sb., c. d.

²²¹ Paragraf 16 odst. 2 dekretu č. 16/ 1945 Sb, c. d.

²²² Tamtéž.

- b) odsouzený část trestu na svobodě nebo celý trest odpývá ve zvláštních nucených pracovních oddílech, které se zřídí zvláštním zákonem,
- c) celé nebo část jmění odsouzeného propadá státu.²²³

Na znění § 14 písm. a) navazoval § 15 VRD, který uváděn, co měl zákonodárce pojmem pozbytí občanské cti na mysli. V § 15 se jednalo o:

- a) trvalou ztrátu vyznamenání, řádů a čestných odznaků, veřejných služeb, hodností a funkcí, akademických hodností, jakož i ztrátu odpočivných a zaopatřovacích požitků, platů z milosti a všelijakých jiných platů z peněz veřejných,
- b) u poddůstojníků degradaci a u důstojníků kasaci,
- c) ztrátu způsobilosti k nabytí, výkonu a opětovnému nabytí práv, uvedených pod číslem 1 a 2 a práv hodnostmi podmíněných,
- d) ztrátu práva voliti a být volen nebo povolán býti k veřejné funkci, nebo hlasovati ve věcech veřejných,
- e) ztrátu způsobilosti zastávati funkce ve sdruženích (spolcích nebo jiných útvarech podobných),
- f) ztrátu způsobilosti býti vlastníkem, vydavatelem, nebo redaktorem, nebo jakkoliv spolupůsobiti při vydávání, redakci periodického tiskopisu, jakož i nakládati, vydávati a uveřejňovati tiskopisy neperiodické,
- g) ztrátu způsobilosti konati veřejné přednášky nebo projevy,
- h) ztrátu způsobilosti k práci ve výchovných nebo uměleckých institucích nebo podnicích,
- i) ztrátu způsobilosti býti zaměstnavatelem nebo spoluzaměstnavatelem,
- j) ztrátu způsobilosti provozovati svobodné zaměstnání,
- k) ztrátu způsobilosti býti členem představenstva (správní rady) společností a společenstev,
- l) ztrátu způsobilosti býti vedoucím úředníkem v podniku soukromém.²²⁴

V případě, že odsouzený přestoupil takový zákaz, mohl být, již řádným soudem, odsouzen k odnětí svobody v délce od jednoho týdne do tří měsíců.

Paragraf 20 opět navazoval na již existující zákonnou úpravu. Nadržování jako trestný čin se stíhalo podle § 211 až 219 TZ. Bylo tam uvedeno, jako trestný čin proti konání spravedlnosti vedle křivé přísahy aj. Jednání, které zde shledali zákonodárci vadným, spočívalo v tom,

²²³ Paragraf 14 dekretu č. 16/ 1945 Sb.

²²⁴ Paragraf 15 dekretu č. 16/ 1945 Sb.

že osoba obviněná z nadržování pomáhala pachateli jiného trestného činu, a tím znemožňovala jeho stíhání a případné odsouzení.

Zákonodárce v případě VRD zpřísnil sankce odsouzeným za TČ nadržování:

- a) u zločinů proti státu se trestalo nadržování stejně jako čin samotný,
- b) u zločinů proti státu bylo za nadržování shledáno i ukrývání osob blízkých a osobě vinné v takovém případě hrozilo vězení na jeden rok až deset let. Pokud však za „původní“ zločin pachateli hrozil trest smrti, pak osobě vinné hrozilo vězení od pěti do dvaceti let,²²⁵
- c) u ostatních zločinů se nadržování trestalo těžkým žalářem podle míry závažnosti činu.

²²⁵ Zákonodárce opět navázal na v té době již existující právní úpravu a při definování pojmu osoba blízká použil znění § 39 č. 4 zákona č. 50/ 1923 Sb., na ochranu republiky, kde již taková definice byla plnohodnotně obsažena.

7 Mimořádný lidový soud v Olomouci–výzkumné období 9. 7. 1945–4. 5. 1947

7. 1 Obecně

Olomoucký MLS byl ustanoven rozhodnutím prezidenta republiky ze dne 14. srpna 1945, kterým byli do funkce jmenováni soudci z povolání, soudci z lidu i veřejní žalobci.²²⁶ Z dobového tisku lze taktéž vyčíst mnohé informace o události – například fakt, že bylo jmenováno i 83 lidových soudců navržených okresním národním výborem, aby reprezentovali u soudu vůli lidu. Jednalo se o osoby, u nichž se prokázala síla charakteru v době okupace. Z tisku se dozvídáme i jména devíti veřejných žalobců, kteří byli olomouckému soudu k dispozici.²²⁷

Z bohatých záznamů v dobovém tisku je patrné, jak velká byla společenská poptávka po tomto „zúčtování“ a jaký byl zájem společnosti o zprávy od soudu.²²⁸ Dne 10. září 1945 proběhlo slavnostní zasedání všech soudců, kteří byli pro olomoucký lidový soud jmenováni. Při této příležitosti byly vyřízeny všechny procesní úkony. Zasedání bylo zahájeno projevem soudce Matury, předsedy olomouckého MLS: *„Tento nový typ soudů musel být zřízen proto, že válečné zločiny, páchané nacistickými a fašistickými zločinci a jejich pomahači jsou takového rozsahu, že trestní zákon nestačil na jejich potrestání... A protože ony zločiny byly páchany na celém národě, na všem lidu, jest jeho spravedlivo, aby na soudcovské křeslo zasedl lid sám soudě své vrahy a trýznitele.“* V projevu byla soudcem předsedou také zdůrazněna role soudce z lidu a bylo jim popřáno, aby soudili přísně, ale spravedlivě.²²⁹

Oblast působnosti MLS v Olomouci byla totožná s místní působností olomouckého krajského soudu, který byl po válce obnoven v předválečném rozsahu. Působnost MLS byla nakonec rozšířena o oblast spadající pod okresní soud v Libavé, který byl vyňat z jurisdikce krajského soudu v Novém Jičíně. Drtivá většina soudních stání MLS se měla konat přímo v Olomouci, avšak byl-li shledán mimořádný veřejný zájem, byla i možnost zasedání tribunálu soudu mimo Olomouc.²³⁰

Úvodní měsíce činnosti soudu ukázaly lidem přísnost, s jakou bude soud pracovat. Prvním případem s doživotním trestem byl 1. října 1945 soud s Němcem Kurtem Lerchem.

²²⁶ VŽ u MLS v Ol., Ls Pres 3, kart. 3.

²²⁷ Osvobozený našinec, 4. 9. 1945, s. 1.

²²⁸ Osvobozený našinec, 4. 9. 1945, s. 1.

²²⁹ Osvobozený našinec, 11. 9. 1945, s. 1.

²³⁰ Osvobozený našinec, 4. 9. 1945, s. 1.

Tento lesní praktikant ze Šumvaldu se jako místní velitel domobrany v dubnu roku 1945 účastnil pátrací akce po sovětských parašutistech, kteří byli v oblasti shozeni. Bylo mu prokázáno nejen to, že na zmíněné parašutisty střílel, nýbrž i to, že jednoho z nich utloukl pažbou své pušky. Soud jeho polehčující argumentaci, že puška byla stará a že již při prvním úderu parašutisty se rozbila, nepřijal. Byl mu udělen trest na doživotí. Z něj si odseděl 10 let, než byl, stejně jako většina německých odsouzcenců, odsunut do Německa.²³¹

Po zbytek roku 1945 nebyl MLS tak výkonným, jak dokázal později v roce 1946. Jak je z evidence případů patrné, soud zasedal v průměru čtyřikrát týdně s tím, že průměrný výkon představovaly dva případy denně. Úvodní rozsudky byly poměrně přísné a daly ráz celé činnosti soudu. Z počtu 37 odsouzených bylo 6 doživotí, 9 trestů odnětí svobody, z nichž osmkrát si odsouzení vyslechli tresty 10 let těžkého žaláře a pouze 4 lidé byli osvobozeni. Je zajímavé sledovat i národnostní hledisko mezi žalovanými—20 Němců a 18 Čechů.

Ačkoliv nejsou podstatou mého výzkumu případů, v krátkosti uvedu případy, které mají jistá specifika a umožní další vhled do činnosti MLS v Olomouci.

K prvnímu zproštění obžaloby došlo při soudním stání 17. října 1945. Osobou, jež byla zproštěna obžaloby, byl Josef Heger, který čelil obvinění z udavačství. Jeho vina měla spočívat v tom, že gestapu vyrazil protiněmecký výrok svého podřízeného Františka Rollera. Pan Roller byl svému okolí všeobecně znám jako temperamentní Čech a vlastenec.²³² Soudu byla tato skutečnost známa, proto přihlédl k možnosti, že příčinná souvislost mezi udáním Josefa Hegera a smrtí Františka Rollera nebyla prokázána nadevší pochybnost. Tedy, že František Roller svou prostořekostí a neopatrností mohl být cílem gestapa na základě mnoha udání. Mimořádný lidový soud v Olomouci přihlédl i k tomu, že obžalovaný Heger byl ke své výpovědi proti panu Rollerovi donucen pod pohrůzkou zastřelením. Na základě výše uvedených skutečností byl pan Heger, jako první člověk stojící před olomouckým soudem, osvobozen.²³³

První trest smrti vynesl a vykonal soud 16. listopadu 1945 na odsouzeném Antonínu Laštůvkovi. Odsouzený Laštůvka byl usvědčený udavač, který se ve své práci úředníka dozvěděl od kolegů, že jsou v kontaktu s odbojáři v Droždíně. Laštůvka později své kolegy udal. V důsledku udání dva z odbojářů byli nacisty odsouzeni k smrti a několik dalších k mnohaletým trestům vězení. Rozsudek byl vykonán již v den odsouzení; tj. 16. listopadu 1945. Úřední záznam samotného aktu svědčí o jisté samozřejmosti, s jakou byla smrt v letech

²³¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls 22/45, k. 3.

²³² Volné slovo, 18. 10. 1945, s. 2.

²³³ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v OL., Ls 39/45, k. 4.

válečných i poválečných vnímána. „V 15.45 hodin byl odsouzený předveden z vazby v průvodu stráže a duchovního. Předseda přečetl znovu rozsudek mimořádného lidového soudu v Olomouci a předal odsouzeného vykonavateli hrdelních trestů. Vykonavatel hrdelních trestů se svým pomocníkem vykonal pak na odsouzeném trest smrti a výkon hlásil předsedovi. Po 15 minutách na výzvu předsedovu ohledal soudní lékař těla odsouzenecova a konstatoval smrt.“²³⁴

Dalším, do jisté míry výjimečným případem, je kauza Markéty Sommerové. Jedná se totiž o jediný případ souzený před MLS v Olomouci, kdy byl původní trest smrti zmírněn na 25 let těžkého žaláře. O důvodech změny rozhodnutí soudu lze v dnešní době pouze spekulovat. Osobně se kloním k možnosti, že významnou roli při změně rozhodnutí hrálo to, že paní Sommerová byla jediná žena, která byla před soudem odsouzena k smrti.

Stejně jako v případě výše zmíněného Antonína Laštůvky byla podezřelá viněna z udavačství, což mělo za následek k smrti odsouzení dvou mužů. Případ Markéty Sommerové byl na poměry justice v tehdejší době nezvykle zdlouhavý. Kauza odsouzené začala u krajského soudu, který ji odsoudil k smrti oběšením. Po dovolání odsouzené k nejvyššímu soudu byl rozsudek vrácen nižší instanci s argumentací, že by měl odpovědný olomoucký soud zvážit fakt, zda ke smrti obou mužů, jež obviněná udala, došlo právě na základě jejího ohlášení. Při znovu projednání kauzy se jí zabýval MLS, ale až v období obnovného retribučního soudnictví, tj. v říjnu 1948. Paní Sommerová byla tentokrát odsouzena za zločin zavinění ztráty svobody opět k trestu smrti. Do osudu případu se zapojil i tehdejší prezident Gottwald, který se rozhodl odsouzenou omilostnit od trestu smrti. Následně jí byl vyměřen trest náhradní ve výši 25 let těžkého žaláře. Odsouzená v roce 1950 požádala o přerušění trestu s tím, že jako občanka německé národnosti by byla ráda účastnicí odsunu do Německa. Než však kompetentní orgány stačily její žádost o odsun posoudit, zemřela trestankyně ve znojemské věznici.²³⁵

Spravedlnost, na kterou se lidé během války jistě tak těšili, pro ně konečně po válce přišla. Zpráva ministra spravedlnosti Drtiny hovořila o tom, že do 31. prosince 1945 bylo vyšetřeno na 38 000 kauz, z nichž vyřízeno bylo na 15 000 případů. Do poloviny února 1946 soudy odsoudily obžalované celkem stosedmnáctkrát k trestu smrti a stosedmkrát k trestům doživotních žalářů. Periodikum Osвобоzený našinec z této zprávy reflektoval pro danou dobu jistě zajímavý fakt – k trestu smrti bylo odsouzeno více Čechů než Němců. Bylo to vnímáno

²³⁴ Tamtéž, Ls 39/45, k. 4.

²³⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls 23/48, k. 193.

jako odštížení se od minulosti i jako národní očista, tak nutná po hrůzách druhé světové války.²³⁶

Po úvodním nadšení z rychlé spravedlnosti, kterou zjednávaly MLS v Čechách a na Moravě, přišlo vystřízlivění a začínaly se i v dobovém tisku objevovat názory, zda jde u lidových soudů o spravedlnost či pomstu. Do konkrétní polemiky se pouští na stranách Osvobozeného našince jejich redaktor J. I. Unzeitig, který argumentuje použitím konkrétních čísel. Na stranách tisku se dozvídáme, že za měsíc červenec roku 1946, kdy bylo projednáno 83 případů, soud došel k osvobozujícím rozsudkům hned ve 30 případech. Příčinu tohoto jevu lze podle autora vidět ve třech faktorech – justiční omyl, někteří ze žalovaných byli žalováni neprávem, ale hlavně autor kvituje to, že výpovědi svědků již pozbyly snahu o mstu.²³⁷

Ačkoliv většina „mediálně nejzajímavějších“ případů s těmi nejvýznačnějšími kolaboranty a pomahači nacistického režimu již byla vyřízena, zájem lidí o možnost vidět MLS během zasedání neutichal. Pozornost diváků soudních stání neunikala ani dobovému tisku, kde se můžeme dočíst, jaká byla na místě atmosféra. Budova krajského soudu, do níž proudily davy lidí, byla dle svědectví tisku obležena množstvím aut. Někteří z návštěvníků přicházeli již ráno a odcházeli až večer. Na dodržování pravidel a bezpečnost dohlíželi přímo v budově příslušníci SNB. Komentátor na pár řádcích zachytil sílu okamžiku: *„Atmosféra je zde k zadušení.... Podívaná na mnohé při vynášení rozsudku, zvláště vyzní-li na smrt. Každý pak chce vidět odsouzence, jak se po výroku chová.“*²³⁸

Rok 1947 umožnil statistickou bilanci činnosti u MLS v Olomouci za rok 1946. Byl to rok jednoznačně největší aktivity soudu. Hlavní důvod toho, proč to tak je, shledávám v tom, že soudci MLS věděli, že rok 1946 je jediným celým rokem činnosti soudu. Dle původního znění dekretu č. 16/ 1945 Sb. měla být činnost soudu ukončena ke dni 8. ledna 1947. Následně byl termín krátkodobě posunut na 4. duben 1947. Místní periodika si práce MLS v Olomouci všimla, a pak o tom informovala i veřejnost. *„Lidový soud v Olomouci pracoval v uplynulém roce skutečně s výkony stachanovskými a byl jedním z nejzaměstnanějších lidových soudů u nás vůbec. Po celý rok kromě soboty a svátků zasedal vždy jeden senát, který se denně měnil. V prosinci pak konala se přelíčení ve dvou místnostech a v tomto roce, kdy jde o nejrychlejší zvládnutí ještě tisíců dalších případů, bude olomoucký lidový soud zasedat i o třech senátech.“*²³⁹

²³⁶ Osvobozený našinec, 21. 2. 1946, s. 1.

²³⁷ Osvobozený našinec, 5. 9. 1946, s. 4.

²³⁸ Osvobozený našinec, 25. 1. 1947, s. 5.

²³⁹ Osvobozený našinec, 5. 1. 1947, s. 5.

Při čtení denního tisku z roku 1946 člověk téměř denně narazí na článek či alespoň sloupek o tom, co se děje u soudu, či na různá zajímavá statistická čísla. Z toho důvodu považuji za zřejmé, že zájem o jednání a následné rozsudky ani s postupem času neupadal. Při 1312 případech, které MLS v Olomouci během roku 1946 projednal, zdá se být celkem pochopitelné, že docházelo i k některým nežádoucím situacím – k úniku informací do novin, a tím k případnému ovlivňování soudců – zvláště těch z lidu. Docházelo tak k situacím, kdy noviny ještě před přelíčením informovaly čtenáře o případu a vynášely své soudy. Tím mohly vyvíjet nepřímý tlak na lidové soudce, pro které muselo být o to náročnější udržet si od případu odstup a být objektivní.²⁴⁰ Tento nešvar ve své závěrečné zprávě o činnosti MLS zmiňuje i prokurátor Turek – v prvním roce činnosti soudu se mohli vyšetřování účastnit tzv. pozorovatelé, kteří i když měli přístup k informacím případu, nebyli vázáni žádnou přísahou a mohli tak bez problémů informace „vynášet“ do novin. Další odvrácenou stranou úniku informací, jak zmiňuje prokurátor Turek, je fakt, že se tím umožňovala obhajobě lepší šance na přípravu.²⁴¹

Další z řady problémů, které se v činnosti MLS vyskytly, byl spor mezi ministerstvem vnitra, pod něž spadaly vyšetřovací komise, a justicí, která spadala do dílky ministerstva spravedlnosti. Komunisté, mezi něž patřil i ministr vnitra Nosek, obviňovali justici a jejího ministra Drtinu z toho, že rozsudky jsou příliš mírné a že soudy pracují pomalu. Ministr Drtina se hájil tím, že zdlouhavost řízení je často zapříčiněna špatnou prací vyšetřovacích komisí, kde svůj vliv měli komunisté.²⁴²

Problémem se ukázala i práce s výpověďmi zadržených příslušníků gestapa. V reakci na účelovou manipulaci s výpověďmi příslušníků gestapa vydal ministr Drtina 16. ledna 1946 zvláštní směrnici, kde řešil práci s výslechovými protokoly příslušníků gestapa. Prohlásil je za nevěrohodné osoby a vydal doporučení, aby jejich výpovědi byly brány pouze jako pomocné důkazy do doby, než se vyřčené opakovaně ověří.²⁴³ Nekomunistický tisk si všiml snahy komunistů využít zmanipulované výpovědi příslušníků k diskreditaci členů domácího nekomunistického odboje. Činilo se tak v souvislosti s tzv. malým retribučním dekretem, který stanovoval, že obžalovaní ze spolupráce s nacisty ztratili volební právo.²⁴⁴ To vše se dělo před volbami v květnu 1946, které pro komunisty dopadly tak úspěšně. Obavy vyjádřené v tehdejším tisku hovoří celkem jasně: „*Nesmí se opakovat nízkost některých lidí, kteří*

²⁴⁰ Volné slovo, 28. 7. 1946, s. 1.

²⁴¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond VŽ u MLS v Ol., Ls Pres 3, k 3.

²⁴² Volné slovo, 7. 3. 1946, s. 2.

²⁴³ ZAO, pobočka Olomouc, fond VŽ u MLS v Ol., Ls Pres 3, k. 3.

²⁴⁴ Volné slovo, 13. 4. 1947, s. 1.

*v porevoluční době se neštíteli přinutit gestapáky, aby obvinili poctivé české lidi ze spolupráce s gestapem. Těchto případů bylo dost a jejich jediný účel byl – zbavit se nepohodlných českých lidí, třeba jen pro osobní vyúčtování nebo z politických důvodů.*²⁴⁵

Činnost MLS v prvním období retribučního soudnictví byla oficiálně ukončena 4. května 1947. Za důkaz jisté výjimečnosti, dokládající sílu okamžiku a chápání mimořádného opravného prostředku, který forma MLS představuje, označil ve svém závěrečném projevu předseda lidového soudu v Olomouci Matura právě lidové soudnictví: *„Zda lidové soudnictví dosáhlo svého úkolu, nemůžeme soudit v době přítomné. Rozsudek nad námi vysloví teprve budoucí generace. Retribuční dekret byl zákonem rázu zcela mimořádného, neboť obvykle zákon určuje dopředu trestné činy. U tohoto dekretu tomu však tak nebylo, neboť věci, které nebyly trestné v době okupace, retribuční dekret stíhal.*“ Součástí jeho proslovu bylo přání, aby republika již nikdy nemusela sahat k opravnému prostředku, jako je tento.²⁴⁶

V průběhu května ministr Drtina uveřejnil svou zprávu o činnosti mimořádných lidových soudů. Jistá míra kritiky se od něj snesla na nerovnoměrnost rozsudků napříč republikou, u čehož pan ministr ocenil opravných prostředků, jako jsou obnovení trestního řízení před řádnými soudy, zmateční stížnost či milost prezidenta republiky.²⁴⁷

Jsem přesvědčen, že každý demokraticky smýšlející občan musel v té době konec období působnosti tohoto mimořádného opravného prostředku uvítat. Značilo to definitivní vyrovnání se s hrůzami války a návrat k normálnímu právnímu řádu. Normálnímu v tom smyslu, že soudnictví se navrátilo do rukou profesionálů bez prvků, jako byli soudci z lidu.

7.2 Žalobní důvody

Důvodů, proč lidé stáli před senátem MLS v Olomouci, byla celá řada. Až na výjimky se soudila provinění proti všem hmotněprávním ustanovením dekretu č. 16/ 1945 Sb. Samozřejmostí též je, že před MLS v Olomouci též stály osoby obviněné z více činů trestných dle VRD.

Podařilo se mi nalézt případy tří osob, které byly souzeny pro rozpor s § 1 dekretu č. 16/ 1945 Sb. Všechny tři případy měly mnoho společného. Jednalo se o osoby, které se v roce 1938 přihlásily k české národnosti, avšak pod vlivem událostí ze září 1938 a následné okupace později změnily svou národnost a staly se Němci. V důsledku toho museli tito „noví

²⁴⁵ Volné slovo, 4. 4. 1947, s. 1.

²⁴⁶ Osvobozený našinec, 6. 5. 1947, s. 5.

²⁴⁷ Osvobozený našinec, 31. 5. 1947, s. 1.

Němci“ nastoupit službu v německé armádě. Soud v Olomouci nástup do německé armády nebral jako zradu Československa, nýbrž jako přirozený důsledek změny národnosti. Pokud nebyl u obviněných souběh s jiným činem trestným dle VRD, byli osvobozeni.

Paragraf 2 VRD byl před olomouckým soudem nejčastěji aplikovaným právních ustanovením. K tomuto závěru mě přivedla práce kolegy Grézla,²⁴⁸ který však zpracovával pouze rok 1945 před MLS. Následně jsem si zjištěný předpoklad ověřil vlastním výzkumem. Příčinu toho, proč se trestný čin dle § 2 VRD v takové míře vyskytoval u MLS v Olomouci, osobně přičítám tomu, že okresy, které spadaly do jurisdikce olomouckého soudu byly často až z 95% osídleny Němci (okres Jeseník).

Rozvracení republiky dle § 4 VRD nebylo před olomouckým MLS řešeno ani v jednom případě. Paragraf 6 VRD, tedy nucené práce ve prospěch Německa či jeho spojenců, byl před MLS v Olomouci zastoupen v případě s paní Marií Quardovou, která působila jako vedoucí zprostředkovacího oddělení pro ženské zemědělské síly od roku 1942. Paní Quardová byla souzena za své nevybíravé chování, kdy u žen nerespektovala lékařské zprávy a bez ohledu na jejich zdravotní stav je nutila k práci. Také byl prokázán její styk se členem gestapa. Rozsudek zněl na 10 let vězení. Za dobré chování a dobré pracovní výsledky byla paní Quardová v roce 1953 podmíněčně propuštěna.²⁴⁹

Paragraf 11 byl u různých MLS velmi častým zločinem.²⁵⁰ Ne jinak tomu bylo v Olomouci. Zatímco u jiných soudů dosahovaly tyto případy až 1/3 ze všech, u olomouckého MLS představovalo udavačství uvedené v § 11 VRD „pouhou“ 1/5 případů. Ten pokles je patrný i v absolutních číslech zmíněných soudů. Zjištění důvodu, proč tomu tak bylo, by bylo úkolem jistě zajímavým, nicméně nebylo cílem mé práce.

7. 2. 1 Podpora a propagace nacismu (§ 3)

Paragraf 3 VRD sloužil k potrestání těch, kteří veřejně vyjadřovali podporu okupační správě a Velkoněmecké říši v protektorátu z řad jak civilního obyvatelstva, tak veřejně exponovaných osob jako byli herci nebo zpěváci. V prostředí olomouckého MLS stálo před soudem více než 10 osob obviněných z chování dle § 3. Jejich provinění spočívalo v tom, že podporovaly nacistické hnutí v protektorátu tím, že okupační správě podávaly hlášení o náladách ve společnosti. Jelikož mezi obviněnými byla převaha Němců, je logické, že jako jeden z argumentů obhajoby byla domnělá povinnost hájit vše německé. Další zmiňované

²⁴⁸ GRÉZL, Jirí: *Činnost Mimořádného lidového soudu v Olomouci 1945*. Šumperk 2007.

²⁴⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls. 640/ 46, k. 68.

²⁵⁰ Dle zjištění profesora Boráka u MLS v Ostravě bylo udavačství nejčastějším trestným činem.

důvody jsou již běžnější – prospěchářství, postup k lepšímu pracovnímu místu, finanční odměna. Příkladem může být osud jisté Růženy Hájkové, toho času zubní techničky v Olomouci. Paní Hájková neprojevovala žádné sympatie s nacismem a až do 8. března 1939 byla české národnosti. Poté přestoupila k německé národnosti a stala se poměrně horlivou podporovatelkou nacismu. Po atentátu na Heydricha veřejně schvalovala vypálení Lidic a Ležáků.²⁵¹ Po válce si vyslechla trest 10 let vězení. Avšak stejně jako drtivá většina odsouzených Němců byla odsunuta z území Československa. V případě paní Hájkové k tomu došlo již v roce 1948.²⁵²

Druhý odstavec § 3 pamatoval na činovníky nacistických organizací. I v případě tohoto odstavce došlo k objasňujícímu výkladu ze strany ministerstva vnitra skrze vyhlášku z 16. ledna 1946. Před olomouckým MLS stáli mimo jiné:

- a) zástupci německé pracovní fronty,
- b) činovníci NSDAP či jejich složek,
- c) již zmiňovaní členové Národněsocialistického motorizovaného klubu.

Při bližším zkoumání role funkcionářů, kteří byli souzeni olomouckým soudem, dojdeme k závěru, že se jednalo pouze o místní představitele německé správy; nejčastěji tzv. blockleiteri. Muži, kteří měli odpovědnost za určitou část, určitý blok města, kde hlídali společenský život. Počet obyvatel, národnost, chování, politickou angažovanost a jiné složky chování byly tím, co blockleiterra zajímalo.

7. 2. 2 Udavačství (§ 11)

Jak již bylo výše v práci uvedeno, představitelé londýnského exilu již od počátečních příprav počítali s tím, že udavačství bud jedním z trestných činů. Později však, nejspíše pod tlakem toho, jak častým jevem v protektorátu udávání bylo, tento čin vyjmuli z množiny činů a „věnovali“ mu samostatný paragraf. I v množině soudních případů souzených senátem olomouckého MLS je udávání poměrně častým obviněním. Ve statistikách Jiřího Grézla²⁵³ za rok 1945 představuje udavačství asi 21% všech soudních případů. Obvyklým důvodem, kterým se obviněný či obviněná z udávání hájili, bylo to, že plnili povinnost každého Němce udávat protiněmecké výroky. Mezi další časté argumenty při obhajobě patřilo odvolávání se na fakt, že při oněch sporných situacích bylo často přítomno více Němců a hrozilo tak,

²⁵¹ Volné slovo, 15. 3. 1946, s. 2.

²⁵² ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls. 274/ 46, k. 40.

²⁵³ GRÉZL, Jiří: *Činnost Mimořádného lidového soudu v Olomouci 1945*. Šumperk 2007.

že když by udání neprovedli, tak by sami měli problémy s úřady. Svalování viny na nadřízené či na okolí bylo poměrně častým jevem při různých soudních stáních MLS. Tresty, se kterými usvědčení udavači od MLS v Olomouci odcházeli nebyly totožné. Soudy se snažily zohledňovat míru důsledku udání na jiné. Zda udání způsobilo jinému vězení, majetkovou újmu či ztrátu na životě. Dle soudních spisů je též zřejmé, že soudní senáty olomouckého MLS braly v potaz, zda je udavačství jediný čin, za který stojí obviněný před soudem, či je obviněn z mnoha zločinů dle dekretu č. 16/ 1945 Sb. Důvodů, proč se lidé za války udávali, byla celá řada – sousedské spory, spory v práci i rozepře v rodině. Tyto i jiné důvody lze ve složkách fondu nalézt. Místem, ke kterému se udání vztahovala, bývaly často hostince. Nejspíše proto, že zde může člověk pod vlivem alkoholu snadněji ztrácet zábrany. To byl případ Vlastimila Čilka, který zapíjel 31. prosinec v hostinci v Sokolské ulici. Posilněn alkoholem protiněmecky glosoval obvyklé rozhlasové zprávy, které byly vysílány vždy ve 22:00 hodin. Ke smůle pana Čilka v hostinci seděl i Němec Alois Jürmer, kterému se protiněmecké výroky nelíbily a pana Čilka konfrontoval. Následně mu vyhrožoval gestapem. K zadržení pana Čilka skutečně došlo; byl odsouzen na 10 měsíců do vězení. Odsouzený Jürmer po válce dostal trest 6 let vězení s tím, že mu byl později trest snížen na 4 roky. Jednalo se o poměrně mediálně sledovanou kauzu, o které psalo například *Volné slovo*.²⁵⁴ Další z řady kauz, o kterých si i dnes můžete přečíst v dobovém tisku, je případ Marie Muhrové.²⁵⁵ V tomto případě šlo o spor mezi paní Muhrovou a její domovnicí, paní Krchňákovou. Marie Muhrová svou domovnici udala na gestapu s tím, že na ni ve městě plivla se slovy, že je německá svině. Muhrová se později u MLS v Olomouci k činu doznala a byla odsouzena na 5 let. Než však došlo k uplynutí trestu, byla stejně jako drtivá většina odsouzených Němců odsunuta.²⁵⁶

Zvláštní kategorií udavačů, nejednající tak z důvodů, které jsem jako obvyklé uváděl, byli konfidenti. Často tvořili vlastní informační síť, kterou gestapo používalo k tomu, aby si drželo přehled o městě. Někteří konfidenti udávání a donášení měli jako zvrácenou „živnost“.

Dle práce profesora Boráka víme, že konfidenti byli s německou pečlivostí třízeni podle výkonnosti, spolehlivosti či stálosti.²⁵⁷ Případ Marie Hönigové byl jedním z těch, kde se „donašečka“ snažila získat úctu a respekt a vysloužila si pouhé opovržení. Paní Hönigová byla průměrná herečka českého divadla v Olomouci. Přesvědčená o svém nedocenení přihlásila se v roce 1941 k německé národnosti s přesvědčením, že to pozitivně ovlivní její

²⁵⁴ *Volné slovo*, 23. 10. 1945, s. 2.

²⁵⁵ *Volné slovo*, 5. 3. 1946, s. 2.

²⁵⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls. 273/ 46, k. 40.

²⁵⁷ BORÁK, Mečislav: *c. d.*, s. 235–236.

kariéru. Jako důkaz svého nově nalezeného německého citění udala svého kolegu z divadla za jeho protiněmecké názory. Také donášela na ředitele divadla, kde dříve pracovala. I přes popření ze strany obviněné, důkazy byly nezvratné a obviněná byla odsouzena na 10 let vězení. Jako jedna z mála osob německé národnosti si trest odpykala téměř v plné výši. Propuštěna byla až v roce 1954.²⁵⁸

Zločiny proti osobám (§ 5, 6, 7)—jak je již uvedeno v práci výše, u těchto zločinů bylo již úmyslem zákonodárce netrestat provinilé stejně, ale odlišit hlavně důsledek, které jejich jednání mělo na poškozenou stranu. Jinak se trestalo, když poškozený byl „pouze“ vyslýchán na gestapu, jinak když byl v nacistickém vězení a jinak se trestalo, když v důsledku chování obviněného došlo k úmrtí poškozeného. V této kategorii bylo nejčastěji se vyskytujícím trestným činem nebezpečné vyhrožování dle § 5 odst. 2 písm. a) dekretu č. 16/ 1945 Sb. Nejčastěji se vyhrožovalo udáním na gestapo. Byl to nejjednodušší způsob, jak třeba někomu nahnat strach. Karel Jahn, olomoucký prodavač v Baťově obchodě v Olomouci byl velmi horlivý Němec. Jeho poválečný posudek, který si nechávala dělat komise, o něm hovoří jako o arogantní a nepřístupné osobě, která byla známa svou vírou ve vítězství Německa až do posledních dní, chovala se nadřazeně a hovořila výlučně německy. Právě jazyk, kterým pan Jahn mluvil byl tím, co ho dostalo do sporu s Čechem Jaroslavem Taplem. Ten po příchodu do obuvi trval na tom, že jako Čech chce, aby s ním bylo hovořeno jeho mateřštinou, tedy češtinou. Prodavač Jahn takový odpor nesnesl a ihned volal gestapo. Naštěstí pan Tapl situaci správně odhadl a ještě před příjezdem gestapa opustil prodejnu. Po válce byl prodavač Jahn odsouzen na 10 let vězení. Odsunut byl v roce 1951, aby mu bylo umožněno postarat se o manželku a dítě, které již byly repatriovány v Německé demokratické republice.²⁵⁹

Zločiny proti majetku (§ 8, 9, 10)—soudní stání za porušení skutkových podstat obsažených v § 8, 9, 10 nebyla před soudními senáty olomouckého MLS nikterak běžná. Já osobně jeden z důvodů, proč tomu tak bylo, shledávám v tom, že komunita Němců ve správních obvodech, které spadaly pod olomoucký MLS, byla početná a často též dobře situovaná. Nebylo nutné se tak často obohacovat na úkor Čechů. Přesto však se menší množství tohoto druhu trestných činů před olomouckým soudem vyskytlo. Zajímavým, a do jisté míry vymykajícím se případem, byl spor pana Drápal s paní Kudlovou na jedné straně a pana Stanzela na straně druhé. V roce 1938 pan Drápal s paní Kudlovou řádně koupili od pana Stanzela olomoucký hotel Morava. Po okupaci se však pan Stanzel rozhodl, že získá hotel zpět a začal vyvíjet

²⁵⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls. 1384/ 46, k. 36.

²⁵⁹ Tamtéž, Ls. 178/ 45, k. 12.

nátlak na nové majitele, aby mu hotel odprodali zpátky. Ti, znalí konexí pana Stanzela, tak učinili. Staronový majitel Stanzel hotel přejmenoval na Bürghof a jako vášnivý nacista dával hotel k dispozici nacistickým organizacím. Senát lidového soudu mu za jeho jednání po válce vyměřil trest 10 let vězení. Paradoxní je, že již za 6 měsíců byl odsunut zpět do Německa. Určitou výjimečnost případu shledávám v tom, že v případě pana Stanzela veřejný žalobce souhlas k odsunu nedal.²⁶⁰ Dle mého výzkumu to byl jediný případ, kdy k něčemu takovému došlo. O důvodech můžeme v dnešních dnech pouze spekulovat.

Příslušníci gestapa – z mého pohledu zvláštní kategorií mezi těmi, kteří stanuli před soudními senáty MLS Olomouc, byli příslušníci gestapa jako jedné z nejobávanějších složek nacistické moci. Osudy příslušníků organizace, která způsobovala lidem v Československu mnohá příkoří, byly po válce s velkým zájmem sledovány. O tom svědčí i mnohé články v dobovém tisku.²⁶¹ Po válce se podařilo zajistit a postavit před soud 35 z asi 50 příslušníků olomoucké pobočky gestapa.²⁶² Jak se také lze dočíst v *Osvobozeném našinci*, příslušníci gestapa, stejně jako jiných nacistických složek moci, se obávali msty ze strany lidí ve městě či postupující Rudé armády, a tak těsně před koncem války naplánovali útěk z oblasti směrem k americkým ozbrojeným silám.²⁶³ Ve stejném příspěvku v tisku se lze pak dočíst, že tento útěk nebyl úspěšný a byli zadrženi. Následně byli postaveni před soud v Olomouci.²⁶⁴ Tresty pro zadržené byly přísné, ale vzhledem k proviněním je lze považovat za přiměřené – 9 trestů smrti, několik trestů doživotí a další mnohaleté tresty vězení. Ovšem i zde převážilo pravidlo, které je patrné ve všech případech Němců stojících před olomouckým MLS – pokud je to možné, tak odsunout. V naprosté většině platí, že vězni byli maximálně po 10 letech vězení, tedy zpravidla v průběhu let 1955–1956, navraceni zpátky do Německa.

Jedním ze členů olomoucké služebny gestapa, které se podařilo po válce vypátrat a předvést před spravedlnost, byl vedoucí olomoucké úřadovny Richard Heidan. Jako vedoucí úřadu byl odpovědný za akce, které se v té době konaly – popravy či zátahy proti partyzánům, kterých na Olomoucku na konci války přibývalo. Jako vedoucí představitel byl odpovědný i za často brutální výslechové metody, které jeho podřízení na gestapu proti zadrženým používali, ačkoliv oficiálně měli takové postupy zakázané. Další z mnoha jeho aktivit, které v úřadě vykonával – schůzky s důvěrníky, které jeho úřad měl nasazeny v podnicích s válečnou produkcí, byly soudem vyhodnoceny jako podpora a propagace hnutí, což bylo

²⁶⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls. 612/ 46, k. 65.

²⁶¹ *Volné slovo*, 20. 1. 1946, s. 3.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ *Osvobozený našinec*, 22. 1. 1946, s. 1.

²⁶⁴ Tamtéž.

podle § 3 odst. 1 VRD nepřípustné. Další z jeho činů, obohacování zabaveným majetkem druhých, bylo vyhodnoceno podle § 9 VRD taktéž jako protizákonné. K tíži vedoucího Heidana šlo i jeho dřívější působení (vedoucí olomoucké pobočky byl až od října 1942) na Valašsku, kde nechal zatknout velké množství lidí a způsobil tak jejich ztrátu svobody a často i smrt. Opět jednání trestné dle § 7 odst. 1 VRD. Přesto však se vedoucí Heidan necítil vinen a u soudu prohlásil, že pouze plnit vůli a rozkazy svých nadřízených z Brna, kam olomoucká úřadovna spadala.²⁶⁵ Považuji za celkem logické, že se o jeho osud, vzhledem k jeho postavení v době okupace, intenzivně zajímala dobová média.²⁶⁶ Vynesení jiného trestu, než trest smrti, nebylo v tomto případě možné. Dne 17. dubna 1947 byl na půdě vězení v Olomouci trest vykonán.²⁶⁷

7. 3 Typologie Němců stojících před MLS Olomouc

7. 3. 1 Členové nacistických a fašistických organizací (§ 2)

Jak jsem již zmiňoval, nejčastějším proviněním souzeným před senátem MLS v Olomouci byl rozpor s § 2 VRD—tedy členství v nacistických a fašistických organizacích. Vágní znění tohoto paragrafu bylo blíže objasněno směrnicí ministerstva vnitra z 16. ledna 1946, kdy bylo soudům podáno bližší vysvětlení toho, které z řady organizací, jež byly zakládány nacistickou správou, byly československými zákonodárci vnímány jako problémové a již členství v nich bylo trestným činem.

Jednak zde byly počítány ty organizace, které zákonodárce přímo do znění § 2 uvedl:

a) SA – (Sturmabteilung), nejpočetněji zastoupená organizace mezi Němci souzenými před olomouckým MLS. Na jednom či dvou vybraných případech bych rád doložil důvody, které jsem shledal převažujícími mezi lidmi souzenými za vstup do SA. Evžen Klobouk byl původem Čech s místem kostelníka u svatého Mořice. Vzhledem k okolnostem své místo ztratil a potřeboval získat práci novou. Shodou okolností oba manžele jeho žena přihlásila k německé národnosti. Ve snaze získat práci vstoupil pan Klobouk k SA. Po válce se hájil například tím, že o změně národnosti na základě iniciativy ženy nevěděl. Na soud zjevně jeho obhajoba zapůsobila; byl mu vyměřen trest pod spodní hranicí v délce 2 roky.²⁶⁸ Vzhledem k vyhocené poválečné době může až bizarně působit proces s Františkem Winterem. Jeho

²⁶⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls. 102/ 47, k. 161.

²⁶⁶ Osvobozený našinec, 19. 4. 1947, s. 5.

²⁶⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls. 102/ 47, k. 161.

²⁶⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls. 1149/ 46, k. 118.

hudební kapele, kterou již před válkou řídil, byl po okupaci nařízen vstup do SA, pokud mají zájem si své zaměstnání uchovat. Bylo prokázáno, že ač hrál kapelník Winter na různých SA slavnostech, jiných aktivit se v organizaci neúčastnil. Svědectví na jeho obhajobu též dokázala, že několik Čechů zachránil před nucenými pracemi v Říši. Po válce byl osvobozen.²⁶⁹ Obecně lze konstatovat, že před olomouckým lidovým soudem v drtivé většině případů nestáli žádní horliví členové SA, ale osoby, které k tomu dohnal strach (například o rodinu či zaměstnání) nebo tlak okolí. Pokud se však objevil před soudem nějaký člověk, který se choval špatně a vědělo se o jeho kariérních plánech v SA, soudní senát mu vyměřil přísný trest.

b) SS – (Schutzstaffel), jak zmiňuje profesor Borák ve svém díle, soudy nejprve musely rozlišit, o jakou složku struktury SS se jedná. Zda obviněný byl členem Zbraní SS (ozbrojené křídlo); strážních oddílů, které hlídaly koncentrační tábory; řadový člen SS či policejních složek.²⁷⁰ I mezi členy SS se však našly případy, kdy soudní senát dokonce upouštěl od potrestání. Miroslava Zatloukala jeho matka přihlásila k německé národnosti. Jako takový byl v lednu 1943 přiřazen k 10. divizi SS, kde měl jezdit sanitním vozem. Před soudem bylo dokázáno, že Zatloukal Čechům pomáhal, jak mohl a byl vždy česky smýšlející. Po přihlédnutí i k dalším polehčujícím okolnostem byl osvobozen.²⁷¹ Obecně lze v těchto případech před olomouckým MLS konstatovat, že jistý klíč k odsouzení obviněného soudci shledávali v tom, zda se prokáže „nacistické chování.“ V tomto procesu dokazování hráli významnou roli například kolegové z práce či zprávy o pověsti, které jsou součástí téměř každého spisu olomouckého soudu.

Existovaly i další organizace, kdy pouhé členství v nich bylo trestné – Nacionálně socialistický motoristický klub, SdP, Vlajka, Freikorps a mnohé další.²⁷² Avšak členové těchto organizací před olomouckým soudem nestáli.

²⁶⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls. 368/ 46, k. 46.

²⁷⁰ BORÁK, Mečislav: *c. d.*, s. 189.

²⁷¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls. 258/ 46, k. 39.

²⁷² BORÁK, Mečislav: *c. d.*, s. 328.

7. 4 Činnost MLS Olomouc

Analýza práce MLS v Olomouci je pro účely mé diplomové práce primárně postavena na dvou pramenných zdrojích, jimiž jsou fond Mimořádného lidového soudu uložený v olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě a Fond žalobce při Mimořádném lidovém soudu v Olomouci, deponovaný na témže místě.

Fond MLS je opatřen poměrně přehledným katalogem, ve kterém se kromě číselného označení jednotlivých spisů čtenář dočte i krátké shrnutí jednotlivých kauz. Každý rok činnosti mezi léty 1945–1948 je pro lepší orientaci označen i vlastní číselnou řadou. Díky tomu může badatel odvodit přibližný počet spisů, které byly vyhotoveny. Jednalo se celkem, včetně druhého období činnosti soudu, asi o 2 350 spisů, z nichž 300 spisů spadalo do roku 1945, 1 512 spisů do roku 1946, 330 do roku 1947 a 208 spisů do roku 1948. Při své badatelské činnosti v Zemském archivu Opava, pobočka Olomouc jsem však zjistil, že chybí zhruba 230 spisů. Je otázkou, proč tomu tak je? Důvodů, které jistě čtenáře napadnou, může být celá řada. Počínaje tím, že některé mohla využít SNB pro šetření v jiných aktivních případech v té době, až po to, že někteří lidé mohli chtít svou neblahou minulost prostě nechat zmizet. Nalezl jsem i řadu případů, kde obsah spisu nesouhlasí s dokumentací, která je jako obsah uváděna. Chybí části výpovědí či některá soudní rozhodnutí, na které pak odkazují listiny ve spisech. Naštěstí drtivá většina případů, které byly v centru mého zájmu, zůstala kompletní a poskytla mi relevantní informace pro můj výzkum.

7. 5 Faktor ovlivňující činnost MLS v Olomouci

7. 5. 1 Změna národnosti; státní příslušnosti

Národnost lidí byla v době válečné i poválečné důležitým ukazatelem, který měl vliv na mnoho věcí – pozici v zaměstnání, společenskou prestiž či po válce i to, zda dotyčnému zůstane majetek nebo o něj přijde a bude odsunut. Situace na území Československa byla v tomto ohledu po celou první polovinu 20. století nesnadná. Německý prvek byl na území silně zakořeněn, což také mívalo za následek množství smíšených manželství. V důsledku toho se pak mohlo stávat, že dítě mělo zvolenu národnost podle dominantnějšího z rodičů. Při zjišťování národnosti se jako výchozí údaj brala odpověď, která byla zadána během sčítání lidu z roku 1930. Otázka státní příslušnosti byla tou, kterou prezident Beneš reflektoval

ve svém dekretu č. 33/ 1945 Sb.²⁷³ Zásadní význam v celém dekretu měl § 1 odst. 1,²⁷⁴ který říkal, že „*Českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské, kteří podle předpisů cizí okupační moci nabyli státní příslušnosti německé nebo maďarské, pozbyli dnem nabytí takové státní příslušnosti československého státního občanství.*“ V dalších ustanoveních pak byla upravována pravidla, na základě nichž šlo požádat o odejmuté československé občanství či osvědčení o národní spolehlivosti. Zajímavým byl i zvolený přístup k těm, kdo měl rakouskou státní příslušnost. Takoví nebyli odsouváni, nýbrž repatriováni. Takové jednání pro ně bylo výhodnější a přinášelo jim individuálnější přístup a lepší podmínky pro transport.²⁷⁵

I v Olomouci, stejně jako jinde v republice, panovala po válce silná protiněmecká nálada, která se odrazila do výsledku posuzování stovek až tisíců žádostí k tomu, aby bylo olomouckým Němcům vráceno české občanství. V místním tisku z října 1945 se můžeme dočíst o tom, jak žádné ze 760 žádostí o navrácení občanství nebylo vyhověno.²⁷⁶ Je třeba také spravedlivě uvést, že na stránkách stejných novin dostávaly prostor i hlasy lidí, kteří ctili ideu demokracie a viděli v procesech s osvědčeními hrozbu a nebezpečí. Například komentář Jaromíra Pšeničky byl na danou dobu a atmosféru velmi odvážný a je třeba i dnes autorovi vyjádřit respekt za projevenou odvahu. Pan redaktor Pšenička píše o tom, že „*Národní výbory někdy neprávem vydání osvědčení o národní spolehlivosti odpírají, abychom nekřivdili, mnohdy to nejsou NV, ale autoritativní jedinci NV, kteří vnucují suverénně své mínění druhým, vypořádají si své osobní účty s bezbrannými jednotlivci.*“²⁷⁷ Dále pak autor mimo jiné vyjadřuje obavu o to, zda takové jednání nebude mít negativní dopad na vnímání spravedlnosti ve společnosti. Bylo poměrně silně akcentovaným celospolečenským tématem, co s Němci, kteří byli původem Čechy, a tak nemohli být odsunuti. Na stránkách Volného slova se objevilo řešení – svou zradu si na československém lidu si mohli Němci odpracovat.²⁷⁸

Další důležité prezidentské dekrety, které pak upravovaly majetkové poměry jak v zemědělství, tak i jiných ekonomických oblastech, byly vydány pod čísly 12/ 1945 Sb.²⁷⁹ a 108/ 1945 Sb.²⁸⁰. Oba zmíněné dekrety, spolu s č. 33/ 1945 Sb., předpokládaly

²⁷³ Dekret č. 33/ 1945 Sb. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-33>.

²⁷⁴ Tamtéž, § 1 odst. 1.

²⁷⁵ BORÁK, Mečislav: *c. d.*, s. 134 – 135.

²⁷⁶ Volné slovo, 6. 10. 1945, s. 2.

²⁷⁷ Volné slovo, 21. 11. 1945, s. 1.

²⁷⁸ Volné slovo, 7. 9. 1946, s. 2.

²⁷⁹ Dekret č. 12/ 1945 Sb. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-12>

²⁸⁰ Dekret č. 108/ 1945 Sb. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-108>

nečestné a protiprávní jednání všech obyvatel německé či maďarské národnosti – popíraly presumpci neviny.

Při výzkumu složek těch, kteří stáli před soudem jako Němci, ačkoliv původně národnosti byli české, vyvodil jsem dvě hlavní příčiny změny národnosti. Roli hrálo zejména rodinné prostředí. V případech, kdy si Čech bral Němku, se nejednou stávalo, že si dotyčná žena „prosadila svou“ a muž přejal její národnost. V době okupace byl tento trend mnohem zřejmější. Druhým nejčastějším důvodem, proč docházelo ke změnám národnosti, byl vliv pracovního prostředí. S přihlášením se k německé národnosti byly spojeny benefity pracovních pozic, či to bylo nutnou podmínkou pro to, aby k povýšení došlo. Zde je, dle mého soudu, patrná snaha Čechů o vyhnutí se problémům, které by je mohly bezesporu potkat, pokud by za okupace německé občanství odmítli.

8 Demokratičnost a spravedlnost soudu s Němci u MLS Olomouc

Cílem mé práce, který jsem si vytknul v úvodu, bylo zjistit, zda Němci, kteří stáli před soudním senátem MLS v Olomouci, měli šanci na spravedlivý proces, či jako příslušníci národa, který byl označen za viníka druhé světové války a všech s tím spojených příkoří, třeba ani nedostali šanci se před soudem obhájit. Zda jejich kauzy byly řádně vyšetřené, či se vyšetřováním nikdo nezabýval. Vnímání spravedlivosti procesu je jevem veskrze subjektivním, proto jsem si musel, i vzhledem k době, v jaké soud zasedal nastavit pevná empirická kritéria, na základě kterých bych mohl odpovědět na svou výzkumnou otázku. Nastavená kritéria byla použita na základě studia právních předpisů platných a účinných mezi léty 1918–1938 a představovaly rámec právní jistoty, které se dostávalo každému obviněnému.

Jak jsem již uvedl v úvodu práce, mezi kritéria, která jsem zohledňoval ve svém výzkumu, patřilo:

- zda stíhání probíhalo zákonným způsobem v souladu s trestním řádem,
- zda měl obviněný možnost uplatnit všechny zákonné prostředky a způsoby obhajoby,
- zda si mohl obviněný zvolit obhájce, či mu byl přidělen z moci úřední,
- zda odsouzený měl možnost podávat opravné prostředky proti rozhodnutí moci soudní,
- zda obviněný se svým obhájcem mohli v případě zájmu činit důkazní návrhy s tím, že se jimi soud zabýval.

V dosavadní části práce jsem se zaměřil na to, aby čtenář pochopil, v jaké době a za jakých okolností senáty mimořádných lidových soudů vznikaly, zasedaly a vynášely své verdikty. Aby čtenář znal i okolnosti, za jakých vznikaly právní dokumenty, kterými se soudní senáty řídily při vynášení verdiktů. Že se jednalo o dobu zlou, kdy se společnost musela vyrovnat s největším terorem v lidských dějinách. Lidé, kteří jiným po šest let „vládlí“ a často rozhodovali o jejich životě či smrti, jim byli najednou vydáni na milost a nemilost. Ve své dosavadní práci jsem se snažil přiblížit i situaci v Olomouci, která byla do jisté míry specifická. Rezistence proti německým okupačním silám působila i v Olomouci a okolí. Avšak i díky zdejšímu, pro partyzánský způsob vedení války nevhodnému terénu, na Olomoucku působilo minimum partyzánských skupin. Ve městě Olomouci i celém

Olomouckém kraji, tak je ho dnes známe, žilo v období mezi válkami velké množství Němců. Proto též po zářijových událostech roku 1938 přichází Olomoucký kraj o mnohé okresy. Oblast Sudet končila v blízkosti Litovle. Na základě dat ze sčítání obyvatel, která lze dohledat v ročenkách statistického úřadu, jsem přesvědčen, že město Olomouc bylo od připojení k Německu „zachráněno“ právním aktem z roku 1919, kdy vznikl tzv. Velký Olomouc připojením okolních obcí, které snížily tehdejší početní převahu německého obyvatelstva ve městě. Při studiu dobových tiskovin jsem si potvrdil, že i v Olomouci panovala vůči Němcům v dané době nepřátelská atmosféra. Přesto všechno, i když došlo k jistým zásahům do práv, jsem přesvědčen, že se lidé ve znovu obnovené Československé republice plně nezcizili ideálům demokracie, na nichž byla tzv. první republika postavena. Omezení, ke kterým došlo, byla omezeními systémovými, nikoliv samoučelnými.

8. 1 Stíhání probíhalo zákonným způsobem v souladu s trestním řádem

Cílem zmíněného kritéria bylo zjistit, zda řízení, které probíhalo před soudním senátem MLS, mělo zákonný rámec. Zda existovala nějaká platná zákonná norma, kterou se byly povinné orgány činné v trestním řízení řídit. V jiné, než-li tak vypjaté době, když válka skončila, by byl obviněný v trestním řízení souzen pro porušení skutkové podstaty konkrétního zákona (například č. 50/ 1923 Sb. z. a n. zákona na ochranu republiky). Procesní část kauzy, tedy zda vyšetřující orgány postupovaly v souladu se zákonem, by se řídila zákonem č. 119/ 1873 ř. z. V situaci, kdy se Československo stejně jako zbytek Evropy a světa vyrovnávalo s důsledky druhé světové války, byl zásadním zákonem již zmiňovaný prezidentský dekret č. 16/ 1945 Sb., který pro skutkové podstaty trestných činů některé prvky již existující právní úpravy z doby meziválečné derogoval²⁸¹. V jiných pasážích byla právní kontinuita s meziválečným právem zachována.

V tomto bodě bylo důležité zjistit, zda mělo každé rozhodnutí soudu oporu v zákoně a zda nebyl prostor pro libovůli vyšetřovatelů, veřejných žalobců či soudců. V některých ze 1426 případů Němců, kteří v mém výzkumném období stanuli před MLS v Olomouci, lze nalézt vady právního charakteru. Míru pochybení a vadných právních úkonů jsem našel v 215 případech. Představuje to zhruba 15% ze všech spisů německy mluvících obyvatel. Pochybení, která jsem našel, byla výlučně v práci vyšetřovacích komisí, jejichž úkolem bylo

²⁸¹ Derogace je právní termín pro rušení.

kauzu pro veřejného žalobce „připravit“. V dřívější části práce jsem se touto problematikou již zabýval, včetně důvodů, proč k těmto chybám docházelo. Stejně chyby se nevyhnuly ani olomouckému MLS.

Pokud bych to měl znovu shrnout: právní laici ve vyšetřovacích komisích, kteří nevěděli, co je, či není pro případ důležité, politické tlaky na členy komise (zvláště pak ze strany KSČ), morální selhání jednotlivce a snaha o pomstu. Je prokázáno a zaevidováno, že docházelo k manipulování s výpověďmi obviněných, bagatelizace některých činů a účelové zhoršování jednání druhých. Zájem KSČ na takovém jednání nikdy nebyl prokázán nadevší pochybnost, ale řetězec nepřímých důkazů k tomuto závěru směřující je zřejmý a průkazný. Naštěstí pro obviněné, problémy a vady v přípravném řízení dokázal v drtivé většině případů zachytit a korigovat jejich procesně nadřízený orgán, tj. institut veřejného žalobce. Veřejní žalobci jako právně vzdělaní odborníci byli schopni včas odhalit nedostatky v podkladech, které vždy obdrželi od vyšetřovacích komisí. Z dochovaných archiválií²⁸² víme, že docházelo k mnoha projevům nespokojenosti s prací vyšetřovacích komisí a do jisté míry „soubojům“ mezi dvěma složkami moci výkonné o to, kdo získá hlavní rozhodovací pravomoc nad institutem MLS. Zda to budou vyšetřovací komise, které spadaly pod ministerstvo vnitra pod vlivem KSČ, nebo veřejní žalobci a soudci, kteří spadali pod ministerstvo spravedlnosti. Jak již bylo uvedeno v práci výše, ministerstvo spravedlnosti zareagovalo a v mezích zákona postupně rozšiřovalo kompetence veřejných žalobců vyhláškami, směrnicemi i novelami.

Příkladem ne vždy kvalitní práce vyšetřovací komise je případ příslušníka olomoucké úřadovny gestapa Bohumila Košťál-Loibnera. Jako někteří další se v období první republiky hlásil pan Košťál-Loibner k české národnosti, později však již vystupoval jako Němec. U gestapa začínal jako tlumočník. Díky jeho ambicím v rámci gestapácké struktury poměrně rychle postupoval na vlivnější místa. Osoby, které prošly jeho výslechy, na něj po válce vzpomínaly jen s velkým sebezapřením. I pro jeho špatnou pověst byl jeho případ dobovými médii velmi sledovaný. Pan Košťál-Loibner se ke svému „stylu“ při výsleších před soudem chladnokrevně přiznal: *„Vyšetřovance jsem bil rákoskou, holí, gumovou hadicí po zadní části těla, po zádech a někdy i po chodidlech, a to proto, abych z nich dostal výpověď.“*²⁸³ Před soudem přiznal i svůj podíl viny na popravě občanů z Přerova, ke které došlo již v posledních dnech války (incident s „vlakem republiky“ je zmíněn v dřívější části práce). Později pak svou výpověď odvolal a prohlásil, že na něj byl vytvářen tlak ze strany vyšetřovatelů s tím, že byl nabádán k účelové výpovědi. Obsahem jeho výpovědi mělo být

²⁸² Viz například dopis prostějovského žalobce se stížností na členy vyšetřovací komise, c. d.

²⁸³ Tamtéž, 7. 1. 1947, s. 2.

poškození pověsti známých olomouckých osobností—právnicka Leopolda Pospíšila, biskupa Stanislava Zela či Vladimíra Tiefenbacha.²⁸⁴ Uvedený nešvar se projevil i u olomouckého MLS soudu v případě několika bývalých významných činitelů nacistických složek. Košťál-Loibner též prohlásil, že mu vyšetřovatelé Martinec se Stejskalem slibovali svobodu a nové zaměstnání (u StB), pokud bude vypovídat, jak se od něj očekává. Kauza gestapáka Košťál-Loibnera byla tak rozsáhlá a množství svědků proti němu tak velké, že jeho přelíčení trvalo dva dny. Soud při zdůvodnění rozsudku smrti hovořil o jeho více než 70 různých zločinech a více než 42 situacích, které měly za následek smrt obyvatel protektorátu.²⁸⁵

8. 2 Obviněný měl možnost uplatnit všechny zákonné prostředky a způsoby obhajoby

Cílem mého výzkumu v tomto bodě práce bylo zjistit, zda měl obviněný se svým obhájcem možnost a prostor na uplatnění všech možností a prostředků, které jim zákonné normy, zvláště pak zákon 119/ 1873 ř. z.,²⁸⁶ poskytovaly. Trestní řád je výchozím dokumentem pro orgány činné v trestním řízení, když upravuje jejich procesní postupy v samotném řízení před soudem. Dekret č. 16/ 1945 Sb., který jsem ve svém výzkumu považoval za výchozí dokument a který celé situaci poskytoval právní rámec, se procesními pravomocemi nijak podrobně nezabývá. Paragraf 28 odst. 1 VRD mimo jiné stanovoval, že *„Výslech obžalovaného a provádění důkazů řídí se obecně předpisy trestního řízení.“* Paragraf 25 odst. 1 VRD, který též odkazuje na v té době platný trestní řád. V této části výzkumu jsem si vybral 4 paragrafy z trestního řádu a jejich plnění, případně neplnění, během jednotlivých případů jsem si zaznamenával. Byly to:

- § 3—řádne poučení obviněného o jeho právech,
- § 51—místní příslušnost soudu (podpořené vyhlášením stanného práva),
- § 281—zmateční stížnost,
- § 440— řízení ústní a veřejné (explicitně uvedeno i v § 27 VRD).

²⁸⁴ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS v Ol., Ls. 1426/ 46, k. 141.

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ Zákon č. 119/ 1873 ř. z., c. d.

Paragraf 3 – řádné poučení

Při práci se jednotlivými spisy MLS jsem opakovaně nacházel v textu poznámky o tom, že obviněný či obviněná byli řádně poučeni o svých právech. Takové poučení pak zpravidla obviněný či obviněná potvrzovali svým podpisem. Jelikož se k dané věci objevuje ve výsleších opakovaně stejná formulace: „*obviněný svým podpisem potvrzuje, že byl poučen o svých právech a poučení porozuměl*“, předpokládám, že by se stejná formulace vyskytla i ve spisu toho, jenž by poučen nebyl. Otázkou pak zůstává, zda by takový člověk i přesto zmíněné prohlášení podepsal. Protože jsem se nedostal do kontaktu s žádným účastníkem řízení před soudním senátem olomouckého MLS, nemohu písemné záznamy konfrontovat s realitou. Jelikož jsem nenarazil při svém výzkumu na jediný dokument, prohlášení či stížnost, jež by se týkaly nepoučení účastníka řízení, předpokládám, že k řádnému poučení o právech a povinnostech obviněného docházelo vždy. Proces řádného poučení byl v případě MLS v Olomouci dvoustupňový. V řadě protokolů přímo od soudu je opět v úvodu napsáno, že obviněný či obviněná byli řádně poučeni o svých právech a že s tímto poučením vyjadřují souhlas. Toto konstatování již není ověřeno podpisem protistrany.

Paragraf 51 – místní příslušnost soudu

Jedním z důležitých prvků právní jistoty na straně obviněného je tzv. místní příslušnost – jistota, že spis obviněného nebude soudit soud z jiné části republiky, u kterého je silný předpoklad, že by nebyl obeznámen s okolnostmi a specifiky místního charakteru. Plnění uvedeného § 51 nebylo žádným specifickým olomouckého MLS, nýbrž bylo upraveno na celostátní úrovni zákonem. Důležitým předpokladem ke zjednodušení a zpřehlednění problematiky místní příslušnosti soudu bylo vyhlášení stanného práva. Po vyhlášení, že při procesech před MLS se bude postupovat jako v režimu soudu stanného (§ 25 odst. 1 VRD), došlo k potlačení některých právních ustanovení zákona č. 119/ 1873 ř. z. a z procesního hlediska se soudům zjednodušila jejich činnost. Pro všechny zločiny uvedené ve VRD se stal místně příslušným krajský soud bez dalšího. Faktory, které mohly případně být vzaty v potaz jako polehčující okolnosti pro obviněného, dokáže správně vyložit a pochopit jen člověk v daném prostředí žijící. Logistický faktor celého procesu je v dané věci právně irelevantní, ale i tak je třeba na něj brát zřetel. Převoz nejen obviněného, ale i svědků obou stran a dalších účastníků řízení by byl v poválečném Československu velmi komplikovaný.

Paragraf 281 – možnost podávat zmateční stížnosti

Celou problematiku opravných prostředků proti soudnímu rozhodnutí v případě MLS upravoval již dekret č. 16/ 1945 Sb. ve svém § 31 odst. 1 a odst. 3. Odstavec 1 zmíněného § 31 vylučuje možnost odvolání se proti rozsudku. Odsouzený neměl šanci domoci se řádného opravného prostředku.

Odstavec 3 § 31 však připouští zmateční stížnost jako mimořádný opravný prostředek a dává tak šanci obviněnému na to, aby ve znovu nařízeném jednání přesvědčil soudce o své nevině či o polehčujících okolnostech.

Cílem mého výzkumu v tomto bodě bylo zjistit, zda před olomouckým MLS obvinění tuto možnost využívali a zda v případě využití možnosti podat zmateční stížnost soud postupoval tak, jak mu nařizoval zákonodárce skrze přijatý dekret. Při svém výzkumu jsem našel 385 složek případů, kdy Němci stojící před soudem podávali zmateční stížnosti proti rozhodnutí soudu. V jednom, výše již popsaném případě Markéty Sommerové dokonce zmateční stížnost nepřímo zachránila odsouzené život. Obžalovaná Sommerová byla olomouckým soudem opakovaně souzena a odsouzena k trestu smrti. Na poslední chvíli ji zachránila milost prezidenta republiky. V případě, že by v roce 1947 nepodala proti rozhodnutí soudu zmateční stížnost, již by neměla šanci v následujícím roce tuto milost dostat. Zmateční žádosti se u olomouckého soudu využívalo, ale převážně pouze v případech mnohaletých trestů odnětí svobody. Důvod, proč se zmateční stížnost nepoužívala ve větší míře případů, přičítám tomu, že soudní senáty olomouckého MLS soudily poměrně mírně.

Zvláště pak s narůstajícím časovým odstupem od konce druhé světové války. Nemožnost odvolání byla krajně nevyhovující i z dalších, již uvedených, důvodů. V systému kontinentálního práva je u odvolání běžné, že vyšší soudní instance provádí tzv. sjednocující praxi. Tedy svým soudním rozhodnutím dává „návod“ soudům nižší instance, jak v obdobné kauze postupovat. Nemožnost řádného odvolání byla nevyhovující jak pro obviněného, tak zároveň ztěžovala praxi soudům. Byl tím porušován též princip právní jistoty – výraz toho, že obviněný může na základě sjednocující judikatury předpokládat, jaká výše trestu jej za vykonaný zločin čeká. Problémem formálního rázu, kde se projevila absence možnosti odvolání se k vyšší soudní instanci, byly také situace sporu dvou MLS o místní příslušnost. V souvislosti s olomouckým soudem jsem tento spor nezaznamenal, ale jiní badatelé se o těchto technických problémech zmiňují nejčastěji v souvislosti s místní příslušností MLS Praha a soudů ve středních Čechách.

Mnohem častější žádostí od Němců souzených v Olomouci místním soudem byla žádost o odsun. Při vědomí toho, že jak československé úřady, tak i úřady v jednotlivých okupačních zónách byly kladnému vyřizování takových žádostí nakloněny, jevílo se to jako optimální řešení pro všechny tři strany. Odsouzený Němec se odsunem vyhnul výkonu trestu, Československo se „zbavilo“ problémového občana a okupační správa získala zpátky do Německa potenciální pracovní sílu, která by dokázala pomoci válkou postižené zemi. V tomto bodě taktéž nebyli Němci, kteří stáli po válce před olomouckým soudem, nikterak kráceni na svých právech.

Paragraf 440 – Řízení ústní a veřejné

To, že řízení před soudem má být vždy ústní a veřejné je jedním ze základních prvků spravedlivého procesu. Zajišťuje se tím to, aby měl možnost obviněný, buď sám či skrze svého obhájce, možnost se k obviněním vzneseným vůči jeho osobě vyjádřit. Prvek veřejnosti je v dané věci stejně důležitým, neboť je to možnost kontroly soudu před tím, aby zneužil svou soudní pravomoc. Mým cílem byla kontrola toho, zda tyto dvě zásady uvedené jednak přímo v § 27 dekretu č. 16/ 1945 Sb., a pak také v té době platném a účinném trestním řádu č. 119/ 1873 ř. z. pod § 440 jsou dodržovány. V žádném ze 1426 spisů občanů německé národnosti stojících před soudním senátem v Olomouci jsem se neseťkal s jediným, kde by nebyly obě zásady plně dodržovány a respektovány.

Vzhledem k rozsahu zákona 119/ 1873 ř. z. jsem byl nucen provést výběr paragrafů, jejichž plnění jsem měl zájem v této části práce sledovat. Výběr jsem učinil po konzultaci s právními odborníky, kteří též vyjádřili přesvědčení o důležitosti plnění zkoumaných ustanovení a zásad. Nyní, na závěr části výzkumu, pod bodem „*Obviněný měl možnost uplatnit všechny zákonné prostředky a způsoby obhajoby*“, jsem si prostřednictvím svého vlastního výzkumu potvrdil předpoklady, které k dané problematice vyvstaly po studiu odborných monografií zabývajících se problematikou mimořádného soudnictví a po přečtení diplomových prací, které se věnují činnosti jednotlivých soudů. Tam, kde odpovědnost za spravedlivý proces ležela na bedrech justice či orgánů odpovědných ministerstvu spravedlnosti, jsem žádné výrazné pochybení nezaznamenal. Soudy soudily v místě, kde jim to bylo určeno. Řádně se zabývaly odvoláními, pokud byla učiněna. Celkově plnily povinnosti, které jim zákonodárce skrze právní normy uložil.

Obviněný si mohl zvolit obhájce, či mu byl přidělen z moci úřední

S postupnou kodifikací právních systému v Evropě se stalo právní zastoupení klienta před soudem nezbytností. V právu nevzdělaný člověk má minimální šanci se před soudem úspěšně hájit. Hledí se na něj primárně jako na slabší stranu, která si zaslouží vyšší míru právní ochrany. Aby měla slabší strana, tedy obviněný, šanci vyhrát svůj spor, najímá si právníka, který je znalý práva a svého klienta může řádně zastupovat. Opět na toto právo obviněného pamatují jak VRD, tak i zákon 119/ 1873 ř. z. Pokud si obviněný své právní zastoupení nedohodl sám, advokát mu byl přidělen v souladu s § 440 trestního řádu.²⁸⁷

V již citovaném § 27 VRD zákonodárce upravoval proces ustavování obhájců, když rozhodl, že „*Obžalovaný má právo zvoliti si sám obhájce nebo požádati soud, aby mu zřídil obhájce, je-li nemajetný. Nepoužije-li obžalovaný svého práva, zřídí mu soud obhájce z moci úřední. Jak obžalovaný, tak soud mohou obhajobou pověřiti i osobu, nezapsanou v seznamu obhájců, která dosáhla doktorátu práv nebo složila tři státní zkoušky právnické, nejméně však státní zkoušku judičielní.*“ Zákonodárce rozvolnil podmínky, které bylo nutné splnit pro to, aby člověk mohl druhého hájit před soudem. Absence povinnosti být osobou zapsanou na seznamu obhájců obviněným značně rozšířila možnost volby toho, kdo je bude před soudem hájit. Stanovení minimálního stupně vzdělání však zase garantovalo obviněnému jistou odbornost obhájce. Soud naopak tímto krokem získal jistotu, že se obhájcem nestane laik a nebude tím práce soudu zbytečně mařena a zdržována. Role obhájce obviněného před soudním senátem MLS byla rolí značně nemilou a nepříjemnou. Důvody proto shledávám ve dvou faktorech.

Především se jedná o faktor společenský. Někteří obvinění představovali v poválečném Československu v očích veřejnosti ty nejhorší válečné zločince. Z pohledu práva i takoví však měli do okamžiku prokázání viny právo na právní ochranu a právní pomoc. Příkladem obhájce, kterému jeho stavovská čest a odpovědnost při zastupování těch, které český národ nenáviděl, ztrpčila život, byl JUDr. Kamill Resler. Doktor Resler dostal od ministra spravedlnosti po válce příkaz k zastupování K. H. Franka v jeho procesu před MLS Praha. Jeho práce při procesu mu vysloužila přezdívku „*Đáblův advokát.*“ Později o posledních třech hodinách života někdejšího říšského ministra pro území protektorátu sepsal knihu *Zaniknutí K. H. Franka*. Podobné pocity jistě museli zažívat i obhájci zločinců nacistického režimu, kteří stanuli před olomouckým soudem.

²⁸⁷ SOLNAŘ, Vladimír: *Učebnice trestního řízení platného v zemi České a Moravskoslezské*. Praha 1946, s. 190–194.

Druhý důvod, a jisté porušení práv obviněného, jsem odhalil při svém vlastním studiu složek případů olomouckého MLS. Je poměrně zřejmý a patrný rozdíl v obsahu složek těch, kteří před soudem stáli záhy po jeho ustanovení či v prvních týdnech a měsících, a těch, kteří byli souzeni později. Jednak je patrná jistá zvýšená přísnost, která se u olomouckého soudu s postupem času rozvolňovala, avšak to není hlavní myšlenkou této části výzkumu. Velmi mě zaujala absence, či minimum svědectví, důkazů či dobrozdání ve prospěch obviněného. Samozřejmě existují případy, kdy se jedná o lidi tak odpudivého charakteru se zavrženíhodným jednáním. Tam je absence důkazního materiálu pro obviněného pochopitelná. Věřím, že v poválečném Československu neexistoval nikdo, kdo by dokázal dosvědčit cokoliv pozitivního o pohlavárech nacistické moci. Avšak již od počátku fungování soudu se vyskytovaly případy,²⁸⁸ které svou skutkovou podstatou a škodlivým důsledkem jednání nebyly tak devastující. Přesto i zde často chybí ze strany obhajoby jakýkoliv důkazní materiál. S postupem času je třeba říct, že se tento jev rozvolňuje, až zaniká.

Obhajoby jsou z mého pohledu prováděny mnohem pečlivěji, s výrazně větším množstvím listinných důkazů ve prospěch obviněného. Jelikož se poměrně často jedná o advokáty z moci úřední, kteří museli zastupovat obviněné jak v průběhu prvních soudních měsíců roku 1945, tak i později, faktor změny osoby obhájce jsem jako důvod změny v pečlivosti přípravy obhajoby zavrhl. Příčinu vidím nedostatku času na řádnou přípravu obhajoby a zajištění legitimní výpovědi ve prospěch obviněného. K výše popsanému jevu docházelo v důsledku společenské poptávky a tlaku na rychlý a krátký proces s obviněnými, kterému zjevně podlehl i zákonodárce při přípravě dekretu č. 16/ 1945 Sb. V důsledku toho si dovoluji konstatovat, že u prvních souzených soudním senátem MLS Olomouc došlo ke krácení jejich práva na spravedlivý proces v tom, že jejich právní zástupci měli nedostatek času na kvalitní přípravu obhajoby. Neboť však tento jev nerozlišoval národnost německou od české, nelze s jistotou říci, že by takové jednání probíhalo s cílem poškodit pouze německou skupinu obyvatel. Hledání a výzkum odlišností u soudu založené na národnostním principu byly cílem mého výzkumu.

Obviněný se svým obhájcem mohli v případě zájmu činit důkazní návrhy s tím, že se jimi soud zabýval.

Úkolem veřejného žalobce před trestním senátem MLS bylo na základě relevantních důkazů a svědectví nadevší pochybnost prokázat vinu obžalovaného. Úkolem obhajoby je pomocí stejných prostředků, tedy důkazů a svědectví, dokázat nevinu klienta. Aby bylo

²⁸⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond VŽ u MLS v Ol., Ls Pres 6, k 45.

možné proces prohlásit za spravedlivý, je třeba, aby soud poskytl oběma stranám dostatek prostoru během hlavního přelíčení a jejich důkazy, pokud jsou zákonné, připustil. Nejspíše však v rámci úspory času obžalovaný předkládal důkazy a svědectví v jeho prospěch již v přípravné fázi procesu.

Problémem, který opět hraničil s omezením práva na spravedlivý proces, byla doba tří dnů, kterou původně určil zákonodárce jako dobu konání celého procesu s odsouzeným. Tento pevně stanovený termín nedával soudu šanci důkladné práce u složitějších a komplikovanějších kauz. Jak jsem již ve své práci uvedl dříve, zákonodárce, vědom si problémů, které pouze třídní lhůta způsobovala, situaci řešil v novele č. 22/ 1946 Sb., která stanovovala, že když o to veřejný žalobce požádá, soud v trestním řízení bude pokračovat. Ačkoliv lze záměr zákonodárce, který shledávám v co nejrychlejším vypořádání se s kolaboranty a zrádci československého národa, pochopit, domnívám se, že zvolená cesta nebyla šťastná. V § 25 odst. 1 VRD zákonodárce stanovil, že „*Tam, kde dekret odkazuje na předpisy řízení řádného, jsou míněny předpisy platného trestního řádu.*“. Tím však bylo umožněno iniciativnímu zástupci obviněného kauzu zdržet tak, aby trvala déle než původně zamýšlené tři dny.²⁸⁹ Tímto legálním krokem obhájce se záměr zákonodárce míjel účinkem. Existovala řada kauz souzených před MLS Olomouc, kdy nebylo obžalovanému umožněno předvolat svědka obhajoby. Důvodem proto nebyla neochota soudu vyhovět obviněnému v jeho zákonném právu předvolat si svědka, nýbrž skutečnost, že to nebylo v technických silách soudu, i s ohledem na vysokou míru fluktuace obyvatelstva. V důsledku toho byli obvinění, kteří stanuli před soudem v průběhu roku 1945 a první čtvrtiny roku 1946, kráceni na svých právech. Stejně jako v případě práce obhájce ve prospěch obviněného tento negativní trend v průběhu času vymizel a později již byli případní svědkové obhajoby zajišťováni a jejich výpovědi byly soudu k dispozici. Tento problém se však týkal jak souzených Čechů, tak i občanů německé národnosti. Pro můj výzkum tedy z této praxe soudu vyplynulo, že v části mého výzkumného období byli před soudem na svých právech kráceni všichni obžalovaní bez ohledu na jejich národnost.

Jevem, na který jsem při své badatelské práci ve složkách případů olomouckého MLS narazil, byla již zmiňovaná pozitivní diskriminace obžalovaných německé národnosti stojících před soudem. Pozitivní diskriminace spočívala v tom, že soudci olomouckého soudu soudili občany německé národnosti mírněji. Činili tak s vědomím trendu, který v poválečné době byl typickým pro celý středoevropský prostor: umožnit odsun Němců zpátky do vlasti. Při studiu

²⁸⁹ Například skrze § 251, 252 odst. 2 či § 254 poslední odst. zákona č. 119/ 1873 ř. a z.

daného problému jsem stejný jev zaznamenal v mnoha dalších pracích, které se činností různých MLS zabývají. Lze tedy dojít k závěru, že bylo trendem upřednostnit odsun před odsouzením s tím, že Československu nejspíše více prospěje, když německý element v Československu zanikne, než vypořádání se s kolaboranty a zrádci řádně před soudem za tímto účelem zřízeném.

9 Odsun Němců a retribuce

V úvodu dekretu č. 16/ 1945 Sb. je jasně stanoven záměr trestat „*ta stupňovaná německá zvěrstva, kterým bohužel pomáhali anebo asistovali i zpronevěřivší se občané českoslovenští*“.²⁹⁰ Pozornému čtenáři tedy neunikne, že primárním zájmem londýnské exilové vlády bylo trestat německé nacisty a až sekundárně české kolaboranty a pomahače režimu. Jak je však patrné ze spisů jednotlivých odsouzených Čechů i Němců, v důsledku počítání s odsunem Němců docházelo k nižším trestům pro odsouzené Němce a české lidové soudnictví mnohem tvrději dopadlo na provinivší se Čechy než Němce.

Termín odsun Němců poprvé přijali Britové za svůj 2. července 1942 na základě žádosti ministra války Anthonyho Edena.²⁹¹ Britové svůj souhlas podmínili souhlasem všech velmocí, k němuž došlo v průběhu roku 1943. Znovu byl souhlas s odsunem Němců ze států střední Evropy velmocemi vyjádřen na Postupimské konferenci.²⁹² V té době se již musela československá vláda potýkat s první vlnou odsunů, která nebyla nijak organizována ani opřena o nezbytná pravidla, která by se dala nějak vymoci. I proto se jí dnes říká „divoká“.²⁹³

Jako o organizované fázi odsunu lze hovořit až o fázi, která končila 1. listopadem 1946. Po dokončení hlavních vln odsunů, které probíhaly mezi květnem 1945 a květnem 1947, byl počet Němců v Československu snížen z 3 200 000 na 204 000. Po květnu 1947 odcházely jen malé skupiny Němců většinou za účelem slučování rodin.²⁹⁴ Proces odsunu se ne vždy setkal s plným pochopením veřejnosti. Docházelo totiž k situacím, kdy někteří provinilci, kteří měli stanout před MLS napříč republikou, se díky rychlosti odsunu soudnímu stání vyhnuli. Problém byl v tom, že nově zřízené národní výbory nespolečně spolupracovaly s veřejnou žalobou při MLS, a tak mohlo dojít k odsunu i těch, kteří by jinak přísnému potrestání neunikli.

Ve spisech uložených ve fondu MLS Olomouc se mi podařilo nalézt spisy 764 Němců, kteří s úspěchem požádali o odsun. Dokonce jsou známá data jejich odjezdů. Jako důvod pro přerušení trestu a umožnění odsunu jsou v často opakovaných žádostech uváděny rodiny, které již byly odsunuty, a bez mužského elementu, který zůstal ve vězení v Československu,

²⁹⁰ Preambule dekretu č. 16/ 1945 Sb., c. d.

²⁹¹ KUKLÍK, Jan–NĚMEČEK, Jan: Britové a atentát na Reinharda Heydricha I. Politické aspekty. *Moderní dějiny*. 2014, roč. 22, č. 1, dok. č. 2, s. 319–322.

²⁹² NĚMEČEK, Jan a kol.: *Cesta k dekretům a odsunu Němců: datová příručka*. Praha 2002, s. 93.

²⁹³ STANĚK, Tomáš: *Retribuční vězni v českých zemích: 1945–1955*. Praha 2002, s. 12.

²⁹⁴ NĚMEČEK, Jan a kol.: *Cesta k dekretům a odsunu Němců: datová příručka*. Praha 2002, s. 101.

strádají a trpí. Dalším z dokumentů, které lze nalézt ve složkách odsunutých, byly tak zvané permity. Jednalo se o typ dokumentu, který vydávala americká okupační správa o tom, že je připravena přijmout odsunuté Němce z Československa. Na tento trend musely československé orgány reagovat. V květnu 1946 byla přijata novela směrnice ministerstva vnitra, jejíž důležitou částí byla definice rodiny. Dle novely byl za rodinu v užším smyslu považován pouze „*svazek osob pokrevně příbuzných, jež byly výživou závislé na osobě živitele a jež s ním bydlely ve společné domácnosti bezprostředně před odsunem.*“²⁹⁵ Touto formulací byl právně definovaný stále trvajícím manželský svazek. Novela také zařazovala do rodiny manželské děti do osmnácti let věku z manželského svazku vzešlé – to vše za předpokladu, že rodina žila spolu před odsunem a byla odkázána na výživu živitele rodiny.²⁹⁶

Novela trestního řádu, která nabyla účinnosti 12. srpna 1946 konstatovala, že Němci, provinivší se proti § 2 a § 3 Velkého retribučního dekretu, mohli být se souhlasem okresního národního výboru odsunuti. Tím jejich trestní stíhání před soudem ztrácelo na významu.²⁹⁷ Reakce na tyto odsuny a s tím související vyhnutí se trestu, byla dvojí. Zatímco některým obyvatelům se takové vyhnutí minimálně části trestu, a často i stíhání vůbec, jevílo tak, že ve skutečnosti nikdy nešlo o potrestání Němců, kteří se války pracovali pro nacisty, ale o potrestání Čechoslováků.²⁹⁸ Ne tak v Olomouci.

Olomoučané zjevně kvitovali „očistu“, kterou město díky odsunům prošlo. Obyvatelé města se v novinách mohli poměrně často dočíst zpráv o probíhajícím odsunu z města. Jeden ze článků, které trefně vystihují olomoucké nálady vůči donedávna spoluobčanům, pochází ze září 1948. Tedy již z doby, kdy už veškerou politickou moc v Československu držela jedna strana – komunisté. „*V Olomouci stále ještě žije zbytek Němců, kteří nemají příliš velkou chuť odjet do Německa a snaží se všemožně, aby se u nás udrželi. Jejich námaha nebude však nic platná, neboť všichni musí tam, kam je dříve srdce táhlo, do Německa... V oblastním sběrném táboře v Olomouci–Nových Hodolanech je toho času ještě 227 Němců z olomouckého kraje, kteří budou rovněž odsunuti.*“²⁹⁹

Zvláštní kategorii představovali Němci ze smíšených manželství, odborníci, či ti, kteří prokázali nadevší pochybnost své protinacistické postoje. Díky datům shromážděným

²⁹⁵ ZAO, pobočka Olomouc, fond VŽ u MLS v Ol., Ls. Pres 3, k. 3.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ Tamtéž.

²⁹⁸ Viz například MLS v Uherském Hradišti.

²⁹⁹ Stráž lidu, 22. 9. 1948, s. 2.

v průběhu roku 1946 dnes víme, že v olomoucké oblasti³⁰⁰ bylo hlášeno 1146 antifašistů, kdy 374 z nich se do Německa chtělo vrátit ze své vůle.³⁰¹ Město Olomouc mělo v roce 1947 dle údajů ministerstva vnitra 2146 obyvatel, kteří se hlásili k německé národnosti. O tom, že byl proces olomoucké „očisty“ úspěšný, svědčí fakt, že při sčítání obyvatel v roce 1950 se k německé národnosti přihlásilo 665 Olomoučanů, kteří představovali 1,04% obyvatel města. Oproti sčítání z roku 1930, kdy německé obyvatelstvo představovalo 22,6% obyvatel města, se jednalo opravdu o razantní změnu.³⁰²

Je zjevné, že politickým řešením existence početné německé komunity v poválečném Československu byl její odsun. Tomuto cíli byla svým způsobem podřízena i práce MLS, včetně toho olomouckého. Rozdíl v přístupu na jedné straně k německému, a na straně druhé českému odsouzenému byl patrný. Němečtí odsouzení dostávali narozdíl od těch českých nižší tresty, neboť se počítalo s jejich odsunem. V případě, kdy občan německé národnosti obdržel tvrdší trest, stejně si zpravidla odpykal jen jeho část; maximálně 10 let odnětí svobody. To bylo v přímém kontrastu s tím, jak se postupovalo vůči občanovi české národnosti, který byl odsouzen. Ten si v naprosté většině případů musel trest odpykat celý. Z dnešního pohledu, když navíc víme, jaký měl být původní účel vzniku MLS, působí výše zmíněný přístup až bizardně.

³⁰⁰ Olomoucká oblast čítala 18 politických okresů.

³⁰¹ STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha 1991, s. 285.

³⁰² RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef: *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. Praha 2006, s. 51–54.

10 Závěr

Druhá světová skončila v Evropě oficiálně 8. května 1945. Součástí vyrovnání se s hrůzami, které válka přinesla, bylo postavení těch, kteří se proti státu a národu provinili před soud, který jako jediný mohl nad nimi vynést tresty. Zodpovědní představitelé exilové vlády po čase úvah došli k závěru, že potrestáním těchto válečných provinění se nebude zabývat žádný soud standardní soudní soustavy. Pro tento typ procesů byly zřízeny mimořádné lidové soudy.

Jak bylo v preambuli prezidentského dekretu, který zřizoval mimořádné lidové soudy, napsáno, soud byl primárně určen pro Němce a německé kolaboranty. Až druhotně měli být za stejné činy postiženi i pomahači z řad českého národa. Praxe soudu však ukázala, že soudní spravedlnost mnohem tvrději dopadla na provinivší se Čechy než na Němce, kteří se soudům často vyhýbali, neboť byl preferován jejich odsun zpět do Německa.

Lidové a retribuční soudnictví představuje výraznou odchylku od právních jistot „běžných soudů“. Tato odchylka má dvě roviny. Jednak retribuční soudnictví postihuje a trestá i za činy, které v době spáchání nebyly trestné. Tím je porušen princip právní jistoty a předvídatelnosti práva. Teoreticky byl takovým krokem občan vydán na milost a nemilost zákonodárci, který by kdykoliv mohl jakýkoliv čin označit za trestný. Druhou rovinou, kterou je potřeba v souvislosti s tímto druhem soudnictví vnímat, je faktor lidových soudců. Ve většině jistě morálních, ale právně nevzdělaných osob, které se podílely na rozhodování o vině a trestu. Významnou roli v celé této poválečné historii české justice sehráli předsedové soudních senátů. Právně vzdělaní odborníci, kteří měli garantovat právní odbornost a znalost v soudních senátech.

Zvláště pak v počátcích činnosti MLS byli veřejní žalobci jako zástupci státu odkázáni a nuceni se spolehnout na vyšetřovací komise, které byly zřizovány za účelem přípravy všech pro případ relevantních důkazů, aby se soud již nemusel „zdržovat“ nalézáním práva a mohl „pouze“ rozhodnout. Je tedy zřejmé, že vyšetřovací komise měla na případ nemalý vliv. Zvláště pak v případě, kdy veřejný žalobce nekriticky převzal jejich přípravu dané kauzy. Členy vyšetřovací komise navrhovaly místně příslušné národní výbory, ve kterých již měli silnou pozici komunisté. Ti se často snažili prostřednictvím vyšetřovacích komisí očernit a dehonestovat mnohé nekomunistické odbojáře. Později byl tento stav natolik neúnosný a kritika práce vyšetřovací komise tak rozsáhlá, že nekomunistické ministerstvo spravedlnosti část vyšetřovacích pravomocí přeneslo na veřejné žalobce, čímž význam vyšetřovacích

komisí omezilo. Je otázkou, zda komunisté mimořádných lidových soudů nevyužili jako jisté zkoušky toho, co obyvatelé Československa, ovlivnění předchozím působením Masarykových demokratických ideálů, snesou. Když zjistili, že se náhled lidí na demokracii změnil, situace využili a své zkušenosti zúročili mj. v politických procesech padesátých let.

Činnost mimořádného lidového soudu, který po válce sídlil v Olomouci, silně poznamenal vlastní město i celé území, které soudu místně příslušelo. Olomouc, město s početnou německou menšinou, která měla ve městě vliv i nemalý majetek, náhle, během tří let, o tuto část obyvatelstva přichází. Stalo se tak i na principu kolektivní viny, který po válce společnost akceptovala. Němci byli zbavováni majetku i práv, shromažďováni ve sběrných táborech a odsouváni z Československa. Hrstka těch, kteří vydrželi nenávist a pohrdání ze strany většinové společnosti a v Československu zůstali, byla bez milosti asimilována.

Skrze spisy osob, stojících před soudními senáty olomouckého MLS, si může čtenář udělat poměrně hodnověrnou představu o tom, jaký typ lidí a s jakými pohnutkami spolupracoval s nacistickou okupační správou v někdejší protektorátu. Je patrné, že se jednalo o lidi vzdělané i nevzdělané, majetné i nemajetné. Jistou zručnost nacistického režimu shledávám právě v tom, že dokázal oslovit široké masy lidí. Lidí, kteří dříve nevykazovali extrémistické ideje a z jejich spisů je patrné, že žili spořádaným životem. Našlo se však i množství prospěchářů, kteří ve změně režimu v březnu 1939 viděli svou příležitost ke zvýšení společenské prestiže či rychlému zbohatnutí. Takovým byl po osvobození v roce 1945 vystaven velmi tvrdý „účet“.

Proviněním, které bylo nejčastěji před olomouckým MLS řešeno, bylo členství v některé z nacistických organizací. Při množství národnostních Němců v olomouckém regionu je to poměrně logický jev. Někteří Němci do organizací vstupovali z přesvědčení, jiní však pod tlakem okolí, protože se to očekávalo či aby „měli klid“. Jistá paralela ke členství v KSČ se, dle mého názoru, nabízí. V případě souzených příslušníků gestapa se i v Olomouci objevil nešvar, který byl společný pro drtivou většinu MLS v Čechách, na Moravě i ve Slezsku – s výpověďmi členů gestapa bylo manipulováno. Většinou tak, aby došlo k očernění a společenské diskreditaci těch, kteří sílící komunistické straně nevyhovovali a kteří s ní nespolupracovali.

Základní otázkou mého výzkumu, na kterou jsem se snažil odpovědět bylo to, zda Němci, souzení před olomouckým mimořádným lidovým soudem měli šanci na spravedlivý a nestranný soudní proces, nebo je jejich německá národnost již předem znevýhodňovala. Ze závěrů výzkumu vyplývá, že pokud bychom mluvili o diskriminaci Němců, stojících před olomouckým MLS, tak pouze jako o diskriminaci pozitivní. V případě Němců se

primárně pracovalo s možností jejich odsunu, a tak soud v Olomouci neměl zájem ani snahu celou situaci „komplikovat“ mnohaletými tresty pro obviněné Němce. Většina odsouzených olomouckým MLS byla sice německé národnosti, ale tresty udělené za obdobné činy byly vyšší v případě, když se provinila osoba české národnosti. Odsouzení Němci byli raději než do výkonu trestu předáni k odsunu.

K podobným závěrům došel též prokurátor Turek, když ve své zprávě hodnotil činnost MLS v Olomouci. Pan prokurátor se i poměrně pozitivně vyjadřoval o činnosti olomouckých soudců z lidu. Kvitoval, že nebyl patrný žádný záměr se mstít. Jeho hodnocení bylo komplexnější, a tak se může čtenář poměrně podrobně seznámit s jeho názorem na změnu přisnosti, která se u olomouckého soudu postupem času projevila. „*To dlužno prisuzovati té okolnosti, že retribuční soudnictví se pro množství případů protáhlo na dobu jistě zákonodárcem nepředvídanou, takže i u soudců z lidu se dostavila později určitá únava a též i benevolence pro posouzení toho či onoho činu.*“³⁰³ Dále pan prokurátor oceňoval i jistou empatii lidových soudců, kteří před trestem vězení preferovali odsuny. A když už nemohl být Němec odsunut například z důvodu závažnosti činu, udělovali nižší tresty, aby odsouzenému situaci kompenzovali.³⁰⁴

Rozhodovací trend olomouckého MLS se v průběhu času jednoznačně měnil. V prvních měsících po svém ustanovení soud rozhodoval se zvýšenou tvrdostí a mnohaleté tresty odnětí svobody nebyly ničím výjimečným. Postupem času se u rozhodovací praxe trestních senátů olomouckého MLS projevil trend mírnějšího trestání odsouzených. I to svědčí o nedostatečném právním povědomí soudců z lidu, kteří u olomouckého soudu zasedali. Obecně lze konstatovat, že soud by měl v podobných věcech rozhodovat podobně. Nikoliv během kalendářního roku snížit udělované tresty na třetinu. Takovým jednáním se odhalil jeden z nedostatků MLS—absence řádného opravného prostředku, kde by soud vyšší instance vydával sjednocující judikaturu. Při absenci řádných opravných prostředků musely soudní senáty svou zkušenost získávat na samotných odsouzených. Se stoupající zkušeností soudních senátů klesala výše vynášených trestů. Lze to považovat za důkaz získané schopnosti rozlišovat a vzájemně poměřovat míru provinění jednotlivců. Faktor upřednostňování odsunů Němců jsem již ve své práci opakovaně zmínil.

Jistým odlišným prvkem Olomouce, který jsem u jiných MLS nenalezl, byl osud obou vládních komisařů, tj. starostů města v době okupace – JUDr. Fritze Czermaka a dr. Julia Schreitera. Doktor Czermak byl lidovým soudem, i díky mnohým svědectvím Olomoučanů,

³⁰³ ZAO, pobočka Olomouc, fond VŽ u MLS v Ol., Ls. Pres. 3, k. 3.

³⁰⁴ Tamtéž.

kteří před nacistickým soudem, například v Brně, často úspěšně hájil, osvobozen. Podobně „vyvázl“ s poměrně nízkým trestem dr. Schreiter, viněný mimo jiné z udávání českých občanů gestapu. Ten byl nakonec odsouzen „jen“ za členství v SA k pěti letům vězení a v roce 1950 odsunut do Německa. Případy obou mužů, kteří za protektorátu stáli v čele Olomouce, jsou pro mě důkazem toho, že šlo svěřené úřady reprezentovat slušně, bez toho, aby se člověk zaprodal nacistické ideologii.

V roce 1950, tedy dva roky po definitivním ukončení činnosti MLS Olomouc, se k německé národnosti v Olomouci hlásilo pouhé 1% obyvatel. Jednalo se o Němce ze smíšených manželství, či Němce s bohatými znalostmi v důležitých oborech. Řada těch, kteří byli prokazatelně protinacistického smýšlení, raději dobrovolně odešla do Německa. Cítila, že v Československu již Němci nejsou vítáni.

Retribuční soudnictví prováděné formou mimořádných lidových soudů je samostatnou etapou v historii české i československé justice. Etapou, nad jejíž přísností a vhodností dodnes polemizují historikové i právníci. Velmi však záleží na tom, dle jakého kritéria bude člověk přísnost soudu hodnotit. Jsem přesvědčen, že nemůže být hodnocena jen podle litery zákona. Je třeba přihlídnout rovněž k soudní praxi, která se odráží v případech, které soudní senáty při olomouckém MLS řešily. Velmi těžko jde dělat celkové závěry týkající se činnosti MLS v Československu. Soudy si byly v mnohém podobné, přesto však měly řadu místních specifik, která soudy od sebe odlišovala. Jakkoliv byla převažujícím trendem nespokojenost s funkcí a prací lidových soudců, kterým bylo vyčítáno jednak absentování u soudu bez omluvy,³⁰⁵ jednak logická neznalost a nezkušenost v oblasti práva, písemné záznamy značí, že u olomouckého MLS převládala s jejich prací vcelku spokojenost. Co bylo příkladem postoje, v němž se olomoucký MLS nelišil od jiných, byla nespokojenost s prací vyšetřovacích komisí, k čemuž se dochovaly mnohé písemné záznamy. Vyšetřovací komise byly, dle mého soudu, jedním ze slabých míst celé soustavy retribučního soudnictví v podobě, v jaké byla po roce 1945 v Československu realizována. Jejich politická závislost a provázanost s KSČ jim byla od samého počátku na škodu. Při svém studiu pramenů či monografií jsem zaznamenal mizivé množství stanovisek, která by práci vyšetřovacích komisí hájila.

Obecně jsem přesvědčen, že laický prvek, který byl mezi léty 1945–1948 u retribučních soudů aplikován, není vhodný a do systému kontinentálního práva nepatří. Účast soudců z lidu byla prvkem, který rychlost soudního řízení brzdil. Bylo nutné,

³⁰⁵ Za důkaz lze považovat mj. i novelu č. 246/ 1946 Sb., která určovala sankci za absenci u soudu.

aby předseda soudního senátu poskytoval právní výklad, neboť laici neměli potřebné odborné znalosti. Pro samotnou existenci lidových soudů a jejich úsilí o demokratičnost je třeba konstatovat, že zde byla patrná snaha o zachování demokratického principu u soudu. Lze ji vysledovat ve spoustě prvků. Přesto však nelze než konstatovat, že demokracie a právo obviněného bylo omezeno—bez ohledu na národnost člověka, který před soudem stál.

Jsem toho názoru, že soud může být buď rychlý, nebo spravedlivý. Jak nám ukazuje zkušenost, obě možnosti nelze splnit zároveň. Politici si po roce 1945 vybrali rychlost za cenu drobných ústupků ve spravedlnosti. Vzhledem k daným okolnostem to lze pochopit. Je třeba se však zasadit o to, aby se podobná situace již v budoucnu neopakovala.

11 Seznam použitých pramenů a literatury

11. 1 prameny:

11. 1. 1 archivní

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

sign. Ls 22/45, k. 3.

sign. Ls 39/ 45, k. 4.

sign. Ls. 258/ 46, k. 39.

sign. Ls. 273/ 46, k. 40.

sign. Ls. 274/ 46, k. 40.

sign. Ls. 368/ 46, k. 46.

sign. Ls. 612/ 46, k. 65.

sign. Ls. 640/ 46, k. 68.

sign. Ls. 1149/ 46, k. 118.

sign. Ls. 1384/ 46, k. 36.

sign. Ls. 102/ 47, k. 161.

sign. Ls 23/48, k. 193.

sign. Ls. Pres 3, k. 3.

sign. Ls Pres 6, k. 45.

sign. M1-29, kart. 5.

sing. M1 – 32, kart. 5.

Národní archiv Praha

k. 1934. Připomínky k velkému retribučnímu dekretu dr. Beckmanna z 12. října 1945.

k. 1942, sign. ORG. Pres. 47/ 47-3. Zpráva vedoucího veřejného žalobce u MLS Olomouc z 12. 5. 1947.

k. 1976. Pragm. Heslo: Zaměstnanci. Zpráva ministerstva spravedlnosti z 5. února 1948.

k. 95, Právní rada: zákony, sign. 2-4-6. Vysvětlivky k uvozovacímu dekretu, ve znění usneseném II subkomisí dne 26. října 1942.

Archiv Kanceláře prezidenta republiky

k. 4. Inv. č. 3. Odůvodnění, poznámky a vysvětlivky k osnově Právní rady(...) ze 4. března 1943.

11. 1. 2 Tištěné

Čin, roč. 2, čís. 83, 7. 4. 1946.

Moravský večerník, roč. 22, čís. 18, 18. 3. 1943.

Našinec, roč. 75, čís. 81, 3. 5. 1939.

Osvobozený našinec, roč. 78, čís. 89, 4. 9. 1945.

Osvobozený našinec, roč. 78, čís. 89, 11. 9. 1945.

Osvobozený našinec, roč. 79, čís. 12, 15. 1. 1946.

Osvobozený našinec, roč. 79, čís. 18, 22. 1. 1946.

Osvobozený našinec, roč. 79, čís. 44, 21. 2. 1946.

Osvobozený našinec, roč. 79, čís. 202, 5. 9. 1946.

Osvobozený našinec, roč. 80, čís. 4, 5. 1. 1947.

Osvobozený našinec, roč. 80, čís. 21, 25. 1. 1947.

Osvobozený našinec, roč. 80, čís. 92, 19. 4. 1947.

Osvobozený našinec, roč. 80, čís. 105, 6. 5. 1947.

Osvobozený našinec, roč. 80, čís. 126, 31. 5. 1947.

Stráž lidu, roč. 4, čís. 222, 22. 9. 1948.

Volné slovo, roč. 1, 6. 10. 1945.

Volné slovo, roč. 1, 18. 10. 1945.

Volné slovo, roč. 1, 23. 10. 1945.

Volné slovo, roč. 1, 21. 11. 1945.

Volné slovo, roč. 2, čís. 17, 20. 1. 1946.

Volné slovo, roč. 2, čís. 54, 5. 3. 1946.

Volné slovo, roč. 2, čís. 56, 7. 3. 1946.

Volné slovo, roč. 2, čís. 63, 15. 3. 1946.

Volné slovo, roč. 2, čís. 134, 10. 6. 1946.

Volné slovo, roč. 2, čís. 170, 28. 7. 1946.

Volné slovo, roč. 2, čís. 205, 7. 9. 1946.

Volné slovo, roč. 3, čís. 80, 4. 4. 1947.

Volné slovo, roč. 3, čís. 87, 13. 4. 1947.

11. 2.Literatura

BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*. Olomouc 1997.

BARTOŠ, Josef: Za nacistické okupace. In: *Olomouc. Dějiny města*. Olomouc 2002.

BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy 4. Svobodný stát a okupace*. Brno 2004.

BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: Za nacistické okupace. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*, Olomouc 2009.

BENEŠ, Edvard: *Šest let exilu a druhé světové války: řeči, projevy a dokumenty z r. 1938–45*. Praha 1947.

BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Šenov u Ostravy 1998.

BOUČEK, Miroslav – VARTÍKOVÁ, Marta – KLIMEŠ, Miloslav: *Program revoluce ke vzniku košického vládního programu*. Praha 1975.

CEKL, Jan: *Kraj, jímž táhla smrt*. Olomouc 1945.

ČERMÁK, Miroslav: *Partyzánský odboj na Velkobystřicku 1939–1945*. Olomouc 1969.

DRTINA, Prokop: *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů národního soudu*. Praha 1947.

DRTINA, Prokop: *O soudcovské nezávislosti: lidovém soudnictví a jiných časových otázkách čs. justice*. Praha 1946.

DUDÁŠ, Michal: *Bohuslav Ečer: Český lovec nacistů*. Praha 2019.

EČER, Bohuslav: *The Lessons of the Kharkov Trial*. Londýn, 1944.

FROMMER, Benjamin: *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha 2010.

GRONSKÝ, Ján: *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Sv. 1. 1914–1945. Praha 2005.

GRÉZL, Jiří: *Činnost Mimořádného lidového soudu v Olomouci 1945*. Šumperk 2007.

JECH, Karel – KAPLAN, Karel (eds.): *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty*. Brno 2002.

JIŘÍK, Václav: *Nedaleko od Norimberku: z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946–1948*. Cheb 2000.

KAPLAN, Karel: *Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha 1992.

KUKLÍK, Jan a kol.: *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha 2011.

KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů: Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha 2002.

KUKLÍK, Jan a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha 2008.

KUKLÍK, Jan: Právní a historické souvislosti dekretů prezidenta republiky. In: DEJMEK, Jindřich – KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan (ed). *Historické a mezinárodní souvislosti dekretů prezidenta republiky*. Praha 2003.

MASARYK, Jan: *Volá Londýn*. Praha 1946.

MALENOVSKÝ, Jiří: *Mezinárodní právo veřejné*. Brno 2002.

MIŘIČKA, August: *Trestní právo hmotné: část obecná i zvláštní*. Praha 1934, s. 197–198.

NĚMEČEK, Jan a kol.: *Cesta k dekretům a odsunu Němců: datová příručka*. Praha 2002.

NĚMEČEK, Jan – KUKLÍK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠŤOVÍČEK, Ivan (eds.): *Československá zahraniční politika v roce 1942, sv. I, 1. leden–31. červenec 1942*. Praha 2010.

NĚMEČEK, Jan – KUKLÍK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠŤOVÍČEK, Ivan (eds.): *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně, díl I (1940–1941)*. Praha 2008.

NĚMEČEK, Jan – KUKLÍK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠŤOVÍČEK, Ivan (eds.): *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1942, díl II [1942]*. Praha 2011.

NĚMEČEK, Jan – KUKLÍK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠŤOVÍČEK, Ivan – BÍLEK, Jan (eds.). *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně, díl IV. 2. (leden–červen 1944)*. Praha 2014.

RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef: *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. Praha 2006.

SCHULZ, Jindřich, a kol.: *Olomouc. Malé dějiny města Olomouc*. Olomouc 2002.

SOLNAŘ, Vladimír: *Učebnice trestního řízení platného v zemi České a Moravskoslezské*. Praha 1946.

STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha 1991.

STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005.

STANĚK, Tomáš: *Retribuční vězni v českých zemích: 1945–1955*. Praha 2002.

TRAPL, Miloš: V republice. In: *Olomouc. Malé dějiny města*. Olomouc 2002.

VÁLKA, Zbyněk: *Olomouc pod hákovým křížem*. Olomouc 2001.

VONDROVÁ, Jitka. *Češi a sudetoněmecká otázka: 1939–1945: dokumenty*. Praha 1994.

11. 3 Internet

11. 3. 1 Dekrety prezidenta republiky

dekret č. 3/ 1945 Sb.

dekret č. 12/ 1945 Sb.

dekret č. 16/ 1945 Sb.

dekret č. 17/ 1945 Sb.

dekret č. 33/ 1945 Sb.

dekret č. 79/ 1945 Sb.

dekret č. 108/ 1945 Sb.

dekret č. 119/ 1945 Sb.

dekret č. 137/ 1945 Sb.

dekret č. 138/ 1945 Sb.

11. 3. 2 Legislativní dokumenty:

Československá statistika. Praha 1935, sv. 116, řada VI (sčítání lidu, sešit 10), Díl II, část 3, s. 182–185.

směrnice ministerstva vnitra č. j. Z/II-31366-45 ze dne 16. ledna 1946.

výnos ministerstva vnitra č. Z/s-3060-4/3-46 ze 4. března 1946.

výnos ministerstva spravedlnosti č. 30.584/46-IV/1 z 18. dubna 1946.

zákon č. 119/ 1873 ř. a z.

zákon č. 214/ 1919 Sb.

zákon č. 121/1920 Sb.

zákon č. 50/ 1923 Sb.

zákon č. 22/1946 Sb.

zákon č. 57/ 1946 Sb.

zákon č. 245/ 1946 Sb.

zákon č. 164/ 1947 Sb.

11. 3. 3 Sborníky

BOHÁČ, Lubomír: Počátky partyzánského hnutí na Moravě. In: *Rok 1942 v českém odboji*. Praha 1999, s. 46.

BORÁK, Mečislav, ed. *Poválečná justice a národní podoby antisemitismu: postih provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích letech 1945–1946 a v některých zemích střední Evropy* (sborník příspěvků). Praha, Opava: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002. s. 396.

KUKLÍK, Jan: Dekrety prezidenta republiky v bezprostředně poválečném období roku 1945. In *Rok 1945 v českých a evropských dějinách: Sborník referátů z vědecko – osvětové konference Českého svazu bojovníků za svobodu 4. října 2000*. Praha 2000. s. 83–120.

KUKLÍK, Jan: Dekrety prezidenta republiky – výraz kontinuity československého právního řádu nebo jeho revoluční změny? In MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav (ed). *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*. Praha 2004. s. 169–170.

NEŠPOR, Václav: Jak bylo dobyto Olomouce Rudou armádou. In: *Český máj. Pamětní spis k prvnímu výročí osvobození Olomouce*. Olomouc 1946, s. 17–19.

NOVICKÝ, Alfons: Garňák. *K setkání bývalých vězňů gestapa v Olomouci v Týdnu boje proti fašismu*. Krajský výbor Svazu protifašistických bojovníků. Olomouc 1956, s. 5.

11. 3. 4 Diplomové práce

BURDOVÁ, Michaela: *Mimořádný lidový soud v Klatovech*. Diplomová práce, PF UK Praha 2008.

CIHLÁŘOVÁ, Jana: *Mimořádný lidový soud v Jihlavě v letech 1945–1947*. Diplomová práce, PdF TUL Liberec 2008.

ČANK, Martin: *Jaroslav Stránský: Právník, žurnalista, politik*. Diplomová práce, FF UP v Olomouci, Olomouc 1993.

HRACHOVÁ, Ivana: *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945–1947*. Diplomová práce, PdF TUL Liberec 2006.

HRUBEŠOVÁ, Zuzana: *Retribuce a udavačství. Příklad Mimořádného lidového soudu Litoměřice 1945–1948*. Bakalářská práce, PdF TUL Liberec 2010.

CHADIMOVÁ, Jana: *Mimořádný lidový soud v Poličce ve světle výslechů*. Diplomová práce, PdF UK Praha 2013.

KOULA, Lukáš: *Mimořádný lidový soud v Kutné Hoře v roce 1948 v době tzv. druhé retribuce*. Bakalářská práce, PdF TUL Liberec 2012.

KUREČKOVÁ, Tereza: *Retribuční procesy v letech 1945–1948 na území ČSR se zaměřením na region Plzeňska*. Diplomová práce, PF ZUČ Plzeň 2013.

LANGMEIER, Jan: *Geneze retribučních předpisů ve světle causy J. A. Bati*. Praha. Rigorózní práce, PF UK Praha 2009.

MÜLLER, Jan: *Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti 1945–1948*. Diplomová práce, PdF UHK Hradec Králové 2015.

NEČAS, Jaroslav: *Mimořádný lidový soud v Hradci Králové 1945–1948 a jeho ohlas v dobovém tisku*. Bakalářská práce, FF MUNI Brno 2011.

NĚMEČKOVÁ, Daniela: *Mimořádný lidový soud v Praze*. Diplomová práce., PF UK Praha 2014.

NOHEL, Tomáš: *Mimořádný lidový soud ve Znojmě v letech 1945–1948*. Diplomová práce, FF MUNI Brno 2009.

PIONTKOVÁ, Kristyna: *Praxe Mimořádného lidového soudu v Brně*. Diplomová práce, PF Masarykova univerzita Brno, Brno 2013.

SYKOROVÁ, Veronika: *Mimořádný lidový soud Mladá Boleslav 1945–1947*. Kvalifikační práce, PdF TUL Liberec 2005.

ZBOŘILOVÁ, Kristýna: *Mimořádný lidový soud v Chrudimi v letech 1945–1948*. Bakalářská práce, PdF UK Praha, Hradec Králové 2015.

ŽAMBERSKÁ, Jana: *Retribuční soudnictví – Mimořádný lidový soud v Plzni*. Diplomová práce, FF ZUČ Plzeň 2010.

11. 3 5 Zprávy a reportáže

Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek III. Okresy: Olomouc město a venkov, Litovel, Šternberk, Mor. Beroun. Ostrava 1972, s. 30.

Reportáž ČT 24. Dostupné online: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1334691-velky-retribucni-dekret-se-stal-take-nastrojem-pomsty>

12 Resumé

The diploma thesis is focused on the analysis of court proceedings at the Extraordinary People's Court in Olomouc between 1945–1946. The thesis describes the circumstances and legal context of the establishment of a judicial system of extraordinary people's courts in Olomouc. After that, according to the set criteria, it evaluates whether the court proceedings with the Germans who stood before the court were according to the valid and effective law, or whether the so-called justice of the winners went. The research conclusion of the thesis is the finding that the Germans standing before the extraordinary people's court between 1945 and 1947 received lower sentences than the Czechs because it was assumed that they would be deported to Germany.

13 Přílohy

13. 1 Příklady soudních spisů MLS Olomouc

Čís. jedn. Lav I 275/45

Došlo: 11. IX. 1945 v hod. 18
krát (příloh) (příloh) záru (v příp.) (v opis) **Zpráva o pověsti**

Riditelství Národní bezpečnostní správy
v Tátenicích
S. O. Zábřeh

žádá se, aby na druhé straně tohoto listu odpověděl na otázky týkající se pověsti, osobních poměrů a dřívějších trestů:

1. Jméno a příjmení (přezdívka) Kurt Lerch
2. Doba a místo (soudní okres) narození 27.10.1919 Šunvald, s.o. Zábřeh
3. Jméno a příjmení a) otce Josef Lerch
b) matky Merna, roz. Egido
4. Domovská příslušnost (místo a soudní okres) Šunvald, s.o. Zábřeh
5. Poslední bydliště (místo a soudní okres) Šunvald š. 18
6. Stav rodinný svobodn
7. Povolání a postavení v něm lesnický praktikant

Vyšetřující výbor Lidového soudu v Olomouci,
soud v.....

Národní bezpečnost - Velitelství stanice

Došlo: v Tátenicích dne 6. 9. 1945 25. srpna 1935.
Čís. jedn. 100/45 příl.

Vrací se Vyšetřujícímu výboru
Lidového soudu v Olomouci.

s vyžádanou zprávou.

V Tátenicích dne 8. září 1935.
Prozatímní velitel stanice SNB.
Robert Konečný

(Návěští: U žen udati jméno dívčí a v závorce jméno, jehož nabyly provdáním.)

Tr. řád č. 70. (Zpráva o pověsti.)

Pres. 15.822 - 14 t/39.
31

1 – Zpráva o pověsti Kurta Lercha

26
27
28
29

Hlavní přelíčení.

Mimořádný lidový soud v Olomouci, dne 1. srpna 1945.

Trestní věc proti *Kurtu Lerchovi*
pro zločin dle § 134, 135^a dekrety přes. republiky č. 16/45 Sb. z. a n.

Přítomni:

- Předseda: s. r. *J. Matouš*
Soudci z lidu: 1. *Jan Berhomer*
2. *Antonín Hrádil*
3. *Josef Anděl*
4. *Josef Dvorský*

Zapisovatel: *Antonín P. P.*

Obžalovaný: *Kurt Lerch*, advokát v Olomouci.
Obhájce: Dr. *Wisek*

oooooooooooo0000oooooooooooo

O 9 hod. dopol. vyvolal zapisovatel věc.
... Přelíčení jest veřejné.
Obžalovaný *K.* udává o svých osobních poměrech: *jako na prot. č. 1.*
4. 11. 1911 je jeho matka 54 letá je nemocná a on je sloužil od 1. 10. 1940 u dílny leteckého pluku
č. 28 ve Gwidnici a kuchařem. Majetek: domek v ceně 10 000 Kč v Sunwalde a mra pole
u Sunwaldu rovněž se země.

Předseda napomíná obžalovaného aby dal pozor na obžalobu, jež se bude přednášet a na průběh jednání, dává pak předvolati svědky a znalce, upozorňuje je na svatost přísahy, kterou jim bude složit, a nařizuje na to svědkům, aby se odebrali do místnosti pro ně určené.

Veřejný žalobce podává výklad, které skutky klade obžalovanému za vinu.

Předseda vyslychá obžalovaného o činech, jemu za vinu kladených.
Obžalovaný prohlašuje, že se *ne* cítí viněn.
Obžalovaný uvádí: *jako na protokolu č. 4 a č. 10. a dodává:*
Do 15/3/1938 jsem byl lesním dělníkem a po obžalování f. w. Rudet jsem odešel do RAD v Ober Glogau
v Hrn. Kersku. Právě jsem odešel na frontu a v lednu 1943 jsem byl zraněn poraněn
jsem nastoupil jako praktikant u lesníka Jánáka v Sunwalde. Dále uvádí jako na protokolu č. 9 a
a dodává, že před příchodem Rusů vstupoval do služby u Marie Kříček v Lukovi.
V časech svatodárné se nacházel domů hlásil u učitele české milice pomádal mu matce
doma říkala, že je hlášen českou policií ohledně parašutistky

37

2 – Zpráva o hlavním přelíčení v případě Kurta Lercha

J m é n e m r e p u b l i k y .

Mimořádný lidový soud v Olomouci uznal po veřejném hlavním pře-
líčení dne 1. října 1945 takto právem:

Obžalovaný Kurt L e r c h, nar. 27/10 1919 v Sumvaldě, lesní
praktikant v Sumvaldě, okr. Zábřeh, t.č. ve vazbě zde

J e s t v i n e n ,

Že v době zvýšeného ohrožení republiky ve službách a v zájmu Německa
v dubnu 1945 v Sumvaldě jako velitel skupiny lidobrany proti zra-
něnému parašutistovi nezjištěného jména v tom úmyslu, aby ne umr-
til, zúčastnil se střelby na něho a udeřiv ho pažbou pušky přes
hlavu, takovým způsobem jednal, že z toho vzešla jeho smrt,

č i m ž s p á c h a l

zločin podle § 134, 135 č. 4 tr. z. a § 5 odst. 1 a/ dekretu presi-
denta republiky ze dne 19. června 1945 č. 16 Sb. z. a n. o potrestání
nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů

a e d s u z u j e s e z a t o

podle § 5, odst. m 1 lit. b/ cit. dekretu za použití § 29, odst. 2 cit.
dekretu k trestu t ě ž k ě h o ž a l á ř e n a d o ž i v e t í .

Podle § 55 a/ tr. z. započítává se do trestu vazba zajišťovací
od 21/6 1945 8 hod. do 1/10 1945 v 13.30 hod.

Podle § 14 lit. a/ cit. dekretu pozbývá obžalovaný občanské cti
na vždy.

Podle § 14 lit. b/ cit. dekretu odpyká obžalovaný celý trest ve
zvláštních nucených pracovních oddílech.

Podle § 14 lit. c/ cit. dekretu propadá celé jmění obžalovaného
ve prospěch státu.

Podle § 389 tr. ř. je obžalovaný povinen nahradit náklady trest-
ního řízení.

Mimořádný lidový soud v Olomouci

dne 1. října 1945.

Dr. MATURA
Za správnost vyhlášení
řídící kancelář oddělení:
Maturovi

66
Pnt 10.24 155
Generální prokuratura v Praze.

č.: I/3 - On 764 /5 3-3

U s n e s e n í :

Generální prokurátor rozhodl v trestní věci proti

Kurtu Lerchovi nar. dne 27.10.1919

a odsouzenému rozsudkem býv. MLS v Olomouci zn. sp. LS 22/45
t.č. ve výkonu trestu ve věznici v Čstrov, takto :

Od výkonu zbytku trestu odnětí svobody se podle ustanovení
§ 276 odst. 1 tr.ř. u p o u š t í .

O d ů v o d ň ě n í :

Ježto odsouzený má býti odsunut. z území ČSR bylo rozhod-
noucí jak shora uvedeno.

V Praze dne 17.10. 1955.

Za správnost vyhotovení :

Náměstek generálního prokurátora :
v.z. Lr Kašpar v.r.

Okresní prokurátore

v Olomouci

Věc: Lerch Kurt- odsun.

Ref.: Dr. Loucký.

Okresní prokuratura
v Olomouci.

Děle 22. X. 1955
jednov

Zasílám na vědomí a k založení do spisu.

V Praze dne 17.10. 1955⁵

Za správnost vyhotovení :

Přednosta oddělení :
Dr. Kašpar v.r.

4 - Rozhodnutí o odsunu Kurta Lercha

Císlo cely: 212

Číslo protokolu: 1544

Společně:

Byl prohlédnut a podepsán dozorec nalezl u n.....

Podpis dozorce: Dostál Podpis vězně: Quarda Marie

Popis osoby.

Dne 13. 10 1945 poledne o 9 hodině byl a.....
 vyšetřován Guardová Marie..... dodán

Rodiště: Žilina	Postava (velikost v cm): 161
Okres: Nový Jičín	Oblíče: ovál
Domovská obec: Nový Jičín	Vlasy: hnědé
Okres: dk.	Celo: rovné
Polic. hlášen: Olomouc	Obočí: hnědé
Bydliště příbuzných: Gargol, Husovo náměstí, Dr. Vítěz Kozubany	Oči: hnědé
Věk: 13. II. 1901.	Nos: rovný
Náboženství: r. k.	Ústa: rovná
Stav: svobodná	Zuby: sdravé
Zaměstnání: úřednice	Vousy: 0
Mluví řečí: německy	Brada: obla
Poslední pobyt: Olomouc Thomayerova 831	Zvláštní znamení: jizva po zranění na levé straně krku
Trestný čin: Lov. I. 221/45	

Kusy oděvu:

klobouk:	nákrčník:	klobouk:	svrchní sukně:
čepice:	košile:	1 šátek: barev	spodní sukně:
svrchník:	spodky:	1 plášť: modrý	košile: bílá
zimník:	boty:	1 kostým: kabát	kalhoty: bílé
kabát:	ponožky:	1 šaty: černé	zástěra:
vesta:	sveatr:	1 sveatr:	boty: polo hnědé
kalhoty:	pulover:	1 blůza:	punčochy:
kapesník:	opasek:	1 pas podvazkový:	1 taška, hnědá
šála:	šle:	2 kapesník: barev	1 trubička

Trest. řád č. 4 - č. - (Popis osoby). - Státní tiskárna v Praze. - 1462-45.

Vyhotovil: Dostál

OST 153/53

38

640/1946

Jménem republiky!
Mimořádný lidový soud v Olomouci usnal po veřejném hlavním pře-
líčení dne 5/6 1946 takto právem:

Obžalovan. Marie Quardové!
nar. 13/6 1904 v. Olomouci, t.č. ve vazbě,
jez. v. Olomouci

Její první nepřítomná doba výkonu trestu
republiky v Olomouci od 1/11 1942 až do května
1945, jehož podmínka pro výkon při výkonu
práci v prospěch vězeňského útvaru, nebo
kupříkladu v jiném trestu, se prováděla, pracov-
ní přitahování, nebo k výkonu práce, nepřijetí
střípky je k těžkému zločinu, nebo dokonce pro-
střednictvím dobrodělci;

zločin podle § 6 odst. 1 čimž spáchal...
19. června 1945 č. 16 Sb. dekretu presidenta republiky se dne
o potrestání nacistických zločinců, zrád-
ců a jejich pomahačů

Podle § 6 odst. 1 cit. dekretu k trestu smrti - těž. žaláře v trvání... 10 let.
Podle § 16, odst. 2. cit. dekretu se od potrestání obžalovaného
Podle § 55a/tr. z. započítává se do trestu vazba zajišťovací
od 13/10 1945 9 hod. do 5/6 1946 12.30 hod.
Podle § 14 lit a/ cit. dekretu pozbývá obžalovan. občanská
cti na dobu...
Podle § 14 lit b/ cit. dekretu odpyká obžalovan. ve zvláštních nucených pracovních oddílech.

47

6 - Úvodní strana rozsudku v případě Marie Quardové

Výslech obviněného.
Vernehmung des Beschuldigten.

Krajský soud v Olomouci, odd., XVIII.,
gericht
dne 27. února 1946. Začátek: 10. hod.
am Beginn: Uhr

Přítomní:
Gegenwärtig:

Soudce: Kr. S. Gargela,
Richter:

Zapisovatel: H. Tichá
Schriftführer:

Trestní věc proti
Strafsache gegen

Obviněný byl napomenut, aby na otázky, jež mu budou kladeny,
Der Beschuldigte wird ermahnt, die vorzulegenden Fragen be-
odpovídal určitě, zřetelně a dle pravdy.
stimmt, deutlich und wahrheitsgemäß zu beantworten.

Tyž udává o svých osobních poměrech:
Er gibt über seine persönlichen Verhältnisse an:

1. Jméno a příjmení: Marie Quardová,
Vor- und Zuname:
Jméno a příjmení manžela(ky):
Vor- und Zuname des Ehegatten:
Přezdívka:
Rufname:
2. Doba a místo (soudní okres) narození: 13.9. 1901. v Žilině okr.
Zeit und Ort (Gerichtsbezirk) der Geburt: Nový Jičín,
3. Jméno a příjmení rodičů a) otce: August Quarda,
Vor- und Zuname der Eltern a) des Vaters:
b) matky: Anna roz. Dobečka,
b) der Mutter:
4. Domovská příslušnost (místo a soudní okres): Vídeň, od r. 1925
Heimatszuständigkeit (Ort und Gerichtsbezirk):
5. Poslední bydliště (místo a soudní okres): Olomouc, Thomayerova 31.
Letzter Wohnort (Ort und Gerichtsbezirk):
6. Rodinný stav: svobodná
Familienstand:
svobodn(a), ženat (vdaná),
ledig, verheiratet,
vdovec (vdova), soudně rozvedený(á)
verwitwet, gerichtlich geschieden
nebo rozloučený(á)
oder getrennt

14 Anotace

Titul, jméno a příjmení: Bc. Martin Šmakal

Vysoká škola: Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta: Filosofická fakulta

Katedra: Katedra historie

Rok obhajoby: 2020

Název diplomové práce: Historicko – právní konotace retribučního soudnictví v Československu.

Analýza soudních řízení u Mimořádného lidového soudu v Olomouci mezi lety 1945–1947

Název diplomové práce v angličtině: Historical and legal connotations of the judiciary in Czechoslovakia.

Analysis legal Proceedings at the Extraordinary People's Court in Olomouc between 1945–1947.

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Karel Podolský

Počet stran: 117

Počet znaků: 216 691

Jazyk práce: čeština

Anotace: Diplomová práce se zabývá otázkou dodržování demokratických zásad při soudních procesech u Mimořádného lidového soudu v Olomouci mezi lety 1945–1947.

Anotace v anglickém jazyce: The diploma thesis deals with the issue of observance of democratic principles in court proceedings at the Extraordinary People's Court in Olomouc between 1945–1947.

Klíčová slova: soud, dekret, retribuce, Mimořádný lidový soud Olomouc, druhá světová válka,

Anglická klíčová slova: Court, Decree, Retribution, Extraordinary People's Court in Olomouc, World War II